

MİMARLAR ODASI İZMİR ŞUBESİ

2006/4 - 59

EGEMİMARLIK

Kamusal Açık Mekanlar

Yıl: 16 Sayı: 59 2006/4

TMMOB Mimarlar Odası İzmir Şubesi tarafından üç ayda bir yayınlanır.
Yerel Süreli Yayın
Mimarlar Odası İzmir Şubesi Üyelerine ücretsiz gönderilir.

Yayınlayan:

Mimarlar Odası İzmir Şubesi adına;
Yayın Komitesi

Sahibi: Tamer Başbuğ

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü:

Nilüfer Çınarlı

Yayın Sekreteri:

Tuba Çakıroğlu

Grafik Tasarım:

Ömer Can Bozkurt

Yayın Komitesi:

T. Didem Akyol Altun

Tamer Başbuğ

Tuba Çakıroğlu

Şeniz Ergeçgil Çıkış

Nilüfer Çınarlı

Erdal Onur Diktaş

Ebru Türkdamar Diktaş

Zehra Akdemir Ersoy

Hikmet Gökmen

Eser Gültekin

Güngör Kaftancı

Emel Kayın

Nezihat Köşklük

İlker Özdel

Belgin Terim

Gürhan Tümer

İnci Uzun

(Soyadına göre alfabetik)

Yayın Yeri:

1456 Sokak No: 8/10 Alsancak -İZMİR

Tel : (232) 421 89 95 - 422 26 61

Faks : (232) 463 52 12

e-posta : egemim@izmimod.org.tr

web : www.izmimod.org.tr

Akhisar Temsilciliği : (236) 414 86 50

Aydın Temsilciliği : (256) 213 45 33

Bodrum Temsilciliği : (252) 316 02 85

Datça Temsilciliği : (252) 712 29 99

Didim Temsilciliği : (256) 811 25 29

Fethiye Temsilciliği : (252) 612 23 71

Kuşadası Temsilciliği : (256) 612 00 91

Manisa Temsilciliği : (236) 232 68 07

Marmaris Temsilciliği : (252) 412 11 05

Milas Temsilciliği : (252) 512 22 87

Muğla Temsilciliği : (252) 214 03 08

Nazilli Temsilciliği : (256) 312 84 83

Ortaca Temsilciliği : (252) 282 65 11

Ödemiş Temsilciliği : (232) 545 73 73

Salihli Temsilciliği : (236) 715 08 23

Turgutlu Temsilciliği : (236) 313 57 78

Uşak Temsilciliği : (276) 212 29 57

Alaşehir Oda Temsilcisi : (236) 654 50 18

Aliaga Oda Temsilcisi : (232) 617 11 62

Bergama Oda Temsilcisi : (232) 631 38 60

Dikili Oda Temsilcisi : (232) 671 81 06

Selçuk Oda Temsilcisi : (232) 892 67 17

Tire Oda Temsilcisi : (232) 511 17 66

Torbalı Oda Temsilcisi : (232) 856 61 96

Yayın Koordinatörü:

Ahmet Buğdaycı

Teknik Hizmetler, Reklam Pazarlama ve Basım Dağıtım:

Yapı-Endüstri Merkezi

Cumhuriyet Cad. 329

Harbiye 34367 İstanbul

Tel : (212) 230 29 19

Faks : (212) 248 48 14

e-post : yayinpazarlama@yem.net

web : www.yem.net

Baskı:

Doruk Grafik San. ve Tic. Ltd. Şti.

100. Yıl Mah. Matbaacılar Sitesi,

5. Cadde No: 44 Bağcılar - İstanbul

Tel : (212) 629 01 26

Faks : (212) 629 26 46

e-posta : dorukgrafik@tnn.net

Baskı Tarihi: 26 Eylül 2006

Yayın Koşulları

• Gönderilecek yazılar 1600 kelimeyi geçmemeli, Türkçe ve İngilizce yazılmalıdır. • Görsel malzeme, teknik ölçülere uygun orijinal fotoğraf, dia olabilir (Dijital ortamda iletilebilir ise min. 20 cm. eninde, gerçek 300 dpi çözünürlükte olmalıdır). Çizimler, küçültüklerinde okunabilir olmalıdır. • Yazıların her türlü sorumluluğu yazarına aittir. • Yazı ve fotoğraflar için kaynak gösterilmesi zorunludur. • Yayın Komitesi'nin kararı yazara yazılı olarak iletilir.

İÇİNDEKİLER

Başyazı		2
Haberler		3
	Müşgan B. Karatosun Özlem Arıtan İlknur T. Doğrusoy	1 Merkezde 3 Pazar 6
Dosya:	İnci Uzun	EDİTÖRDEN: Kamusal Alan/Kamusal Mekan Kavramları 12
Kamusal Açık Alanlar		Kamusal Açık Mekanlar: Kavram ve Tarihe Genel Bakış 14
	Emel Kayın	Bir Kamusal Alan, Bir Kentsel Simge, Bir Kıyı Hikayesi: Kordonboyu 18
	Derya Öncül	1980-1983 Sıkıyönetim Döneminin Konak Meydanı 22
	Gökçen Firdevs Yücel	Kamusal Açık Mekanlarda Donatı Elemanlarının Kullanımı 26
	İnci Uzun	2006 Avrupa Kentsel Kamusal Mekan Ödülleri 30
	Hümeysra Birol Akkurt	Bir Yokoluşun Öyküsü; Paterson Konutu 36
	Ahmet Küçük	Değişen Tasarım İfade Araçlarının Mimari Tasarım Stüdyosundaki Yeri 40
	Gökçeçiçek Savaşır	İzmir'i Hatırlamak - İzmir'den Öğrenmek 44
	Ayşen Özuysal	Foça Kazısı Günlüğü 47
Yayın Tanıtımı		48

Şube'den

Yaz sonunda yoğun bir takvimle yeni döneme başlıyoruz,

Bu yıl 2 Ekim Dünya Mimarlık Günü Uluslararası Mimarlar Birliği'nin (UIA) belirlediği "Kentler Umudun Mıknatısları" teması ile bütün dünyada kutlanıyor. Dünya Mimarlık Günü kapsamında bu yıl da 2 Ekim günü meslektaşlarımızla biraraya gelindi ve meslekte 30-50 yılını dolduran üyelerimize plaket verildi. Ayrıca mimarlığın kentle ve toplumla buluşması amacıyla bir dizi etkinlik düzenlendi.

Şubemizde "Mimarlık Haftası" kapsamında ilk olarak bir afiş yarışması düzenlendi. "Mimarlık Mesleği ve Mimara Neden Gereksinim Duyulur", "Mimarlık Nedir", "Mimar Kimdir" sorularına yanıt aradığımız yarışmaya 256 afiş katıldı, ödül alan eserler Mimarlık Haftası süresince sergilendi.

Yine Dünya Mimarlık Günü kapsamında "Mutlu Yerler Mutlu Mekanlar" teması ile Fotoğraf Yarışması düzenlendi. Kentleri bir çekim merkezi olarak işleyen bu seneki tema bağlamında kentlerde insanları mutlu eden yerleri, mekanları ortaya çıkarmak hedeflendi. Kentlerin ne kadar kaos içinde olursa olsun süprizleri, özel mekanları olduğunu ve bunlarında algılanmadığını düşünüyoruz. Bu yarışmaya 212 fotoğraf katılmış olup, ödül alan eserler Mimarlık Haftası süresince sergilendi.

Mimarlar Odası gündeminde bu dönemin en önemli çalışması Mimarlık Hakkında Kanun ve Türkiye Mimarlık Politikası yer almakta olup, İzmir şubesi olarak bu çalışmaları destekliyor ve katkı koyuyoruz. Mesleğimizin Avrupa Birliği gelişim sürecindeki yeni düzenlemeleri de içerecek şekilde ayrı bir yasa ile tanımlanmasını önemsiyoruz.

Mimarlık ve Eğitim Kurultayları gündeminde görüşülen Mimarlık Eğitiminin yeniden düzenlenmesi çalışmaları son noktaya gelmiş olup, Avrupa Birliği Uyum Yasaları kapsamında Mesleki-Yeterliliklerin Tanınması Hakkında Kanun'da da süresi yeniden tanımlanacaktır. Ayrıca eğitimin içeriğinin de düzenleneceği bu süreçte Mimarlar Odası olarak Uluslararası Mimarlar Birliği ve Avrupa Mimarlar Konseyi belgelerini esas alan önerilerin baz alınması için çalışmalar sürdürülmektedir.

Sürekli Mesleki Gelişim kapsamında eğitim çalışmaları başlayacak olup, oluşturulan eğitim programları üyelerimizin talepleri doğrultusunda şubemizde gerçekleştirilecektir. Sertifikalandırılacak bu eğitimlere katılacak üyelerimize siciline işlenmek üzere her eğitim için ayrı ayrı belirlenen krediler verilecektir.

YÖNETİM KURULU

Ege Mimarlık'tan

Kamusal alan/mezan kavramı ve sınırları yeni bir tartışma konusu olmamakla birlikte, her daim gündemde çünkü herkese ait olanı içeriyor. Literatürdeki tarifinin çok basit ve net olmasına rağmen, olgunun sosyal ve fiziksel boyutları bir türlü netleşmemiştir. Editörlüğünü İnci Uzun'un üstlendiği dosya içerisinde, Kamusal açık alan/mezan kavramının ve tarih içerisinde neleri kapsadığının irdelenmesinin yanı sıra, İzmir'in önemli kamusal açık alanlarından Kordon, tarihsel bir süreç içerisinde geçirdiği evreleri ile verilmiş; Konak ise, sıkıyönetim sürecinde ele alınmıştır. Ayrıca, kamusal açık mezan donatı elemanlarının kullanımını ve 2006 yılının Avrupa Kentsel Kamusal Mezan Ödüllerini de dosya içerisinde bulmak mümkün. İnci Uzun'a, kamusal açık mezanlar ile ilgili hazırladığı dosya için çok teşekkür ederiz.

Bu sayımızın bağımsız ilk makalesi; Müjgan Bahtiyar Karatöş, Özlem Arntan ve İlknur Türkseven Doğrusoy'un yazmış olduğu '1 Merkezde 3 Pazar'. Makale, tek bir merkezde(Konak) konumlanan üç ayrı alışveriş alanını, tarihsel süreç içerisinde yer bulduğu zaman diliminin verileri ışığında, karşılaştırmalı olarak ele almaktadır.

Bağımsız bir diğer makale ise, Hümeysra Birol Akkurt'un koruma – rehabilite etme – dönüştürme söylemlerinin pratikte yerini bulamadığı bir örneği anlatan, 'Bir Yok Oluşun Öyküsü; Pateron Konutu' başlıklı yazısı. Makale içerisinde konutun evreleri, tarihsel süreç içerisinde geçirdiği afetlerle birlikte anlatılmaktadır.

Bağımsız son makalemiz ise, Ahmet Küçük'ün, 'Değişen Tasarım İfade Araçlarının Mimari Tasarım Stüdyosundaki Yeri' başlıklı yazısı. Makale, özellikle son on yıl içerisinde bilgisayarın, yapı ve yapının temsilinde kullanılmasının artışını ve hatta bilgisayar destekli tasarım (BDT) şeklinde bir dille sunulmasını sorgulamakta ve öneriler üretmektedir.

Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesinde Mimarlık Şenliği kapsamında gerçekleşen İlhan Tekeli ve Doğan Tekeli'nin "İzmir'i Hatırlamak – İzmir'den Öğrenmek" söyleşisi, Gökçeçiçek Savaşır tarafından kaleme alınmıştır. Ayşen Özuysal tarafından yazılan "Foça Kazısı Günlüğü"nü de öğrenci sayfalarında bulmak mümkün.

Bir sonraki sayımızda buluşmak dileğiyle;
İyi okumalar...

YAYIN KOMİTESİ

Adnan Menderes Havalimanı Yeni Dış Hatlar Terminali Açıldı

"İzmir Adnan Menderes Hava Limanı Yeni Dışhatlar Terminal Binası ve Katlı Otoparkı Mimari Proje Yarışması" ismiyle, Ulaştırma Bakanlığı tarafından 31 Ekim 1997 tarihinde yarışmaya açılan, 28 Aralık 1997 tarihinde ise iptal edilen ve sonrasında yapılan düzenlemelerle 1998 yılında tekrar açılan yarışmada birincilik ödülünü alan, Yakup Hazan projesi uygulandı. TAV Yatırım Holding tarafından, ana taşeron IC-İçtaş İnşaat'a yaptırılan İzmir Adnan Menderes Havalimanı Yeni Dış Hatlar Terminali Binası'nın uygulaması Eylül 2005 tarihinde başlamış ve bir yıl gibi kısa bir sürede tamamlanmıştır. 9 Eylül günü açılışı yapılan projenin mimarı Yakup Hazan, çelik strüktürün yanı sıra cam taşıyıcı sistemi de tercih ettiği projesinde, giden yolcu kartı check-in holünü bir tonozla örtetek ferah ve keyifli bir mekan yaratmış, cam ve çeliğin renksizliği içerisinde yükselen sarı, kırmızı, turuncu ve mavi renkte tasarladığı havalandırma elemanlarıyla mekanı renklendirmiştir. İçerisinde yer alan dükkan, cafe, restoran gibi birimlerin, Yakup Hazan onayıyla farklı tasarımcılar tarafından yapılması da tasarıma çeşitlilik katmıştır.

Mimarlar Odası İzmir Şubesi olarak, açılışın hemen öncesinde 8 Eylül'de havalimanına teknik gezi düzenledik, Umur Somalı ve Yakup Hazan eşliğinde alanı teknik birimleri ile birlikte gezdik.

75. İzmir Enternasyonal Fuarı'nda "Kent ve Mimarlık – İzmir" Sergisi Açık

Mimarlar Odası İzmir Şubesi, Küratörlüğünü Yard. Doç. Dr. Emel Kayın'ın üstlendiği "Kent ve Mimarlık – İzmir" sergisi ile 75. İzmir Enternasyonal Fuarı'nda yer aldı.

Sergide, kuruluşundan günümüze kadar İzmir'in tarihsel süreç içerisindeki mimari gelişimi, izgara planlı yarımada kenti olarak kuruluşu; Kadifekale (Yukarı İzmir) ve İç Liman (Aşağı İzmir) ile çift kutuplu bir kente dönüşümü; ticaretin önem kazanmasıyla dış dünya ile entegrasyonun ön plana çıktığı süreç; bu süreci sonlandıran 1922 yangını sonrasında yeni kurulan modern kent ve son olarak da hızlı gelişim süreci içerisinde denetlenemeyen metropoliten kent oluşumu, kronolojik bir görsel anlatımla sunulmuştur. Sergi İzmir'i bugünlere getiren mimari sürecin önemli bir araştırması olarak dikkati çekmiştir.

İzmir Büyükşehir Belediyesi Tarihe Saygı / Yerel Koruma Ödülleri Belirlendi

İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından bu yıl dördüncüsü düzenlenen "Tarihe Saygı/Yerel Koruma Ödülleri 2006" yarışması sonuçlandı. 21-23 Ağustos 2006 tarihleri arasında toplanan Seçici Kurul, aday yapıları bir gezi programı çerçevesinde inceleyip değerlendirerek ödüle hak kazanan başvuruları belirledi.

Jüri Üyeleri:

Hülya KOÇ	Prof. Dr. (D.E.Ü. Öğretim Üyesi (Şehir Plancısı))
Semahat ÖZDEMİR	Doç. Dr. (İ.Y. T. E. Öğretim Üyesi-Şehir Plancısı)
Emel KAYIN	Yrd. Doç.Dr. (D.E.Ü. Öğretim Üyesi-Mimar)
Ertan DAŞ	Yrd. Doç.Dr. (E.Ü. Öğretim Üyesi- Sanat Tarihçisi)
Gürkan POLAT	Yrd. Doç.Dr. (E.Ü. Öğretim Üyesi-Arkeolog)
Önder MARMASAN	Öğr.Gör.(İ.Y.T.E. Öğretim Üyesi-Restorasyon Uzm.)
Dilek PAKBEN	Yük. Mim. (Serbest Mimar-Restorasyon Uzm.)

Kentli İzmirli Ödülü

Aygen Şenli Evleri (Karşıyaka)

Mahmut Karnas Evi (Yeni Foça)

Emek Ödülü:

Silahataroğlu Hanı içinde yer alan "kalem işleri" de Emek Ödülü aldı.

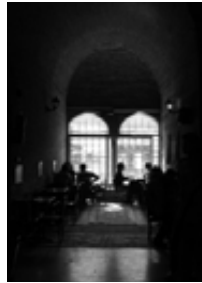

Özgün İşlevin Değiştirildiği Esaslı Bakım Onarım Ödülü:
Silahataroğlu Hanı

Tarihsel Çevre ve Kültür Varlıklarını Koruma Dalında Katkı Ödülleri

• Değişen Yüzüyle İzmir, (Belgesel, hazırlayanlar: Selnur Şarman, Leyla Parlak, Sevil Durmuş);

• Bir Şarkıdır Kemeraltı, (Belgesel, hazırlayanlar: Tanzer Güven, yayın kuruluşu Ege TV);

• Bayraklı Tepekule (Öğrenci Çalışması, hazırlayanlar: Özel Konak Piri Reis İlköğretim Okulu)

• Volker Dreike Evi

Seçici Kurul Özel Ödülü

Efes/Selçuk'taki Yamaç Evler

Tarihsel Çevre ve Kültür Varlıklarını Koruma Dalında Katkı Ödülü kapsamında Seçici Kurul Özel ödülüne layık görüldü.

"Türkiye Mimarlık Politikası"na Doğru Mimarlık ve Kent Buluşmalarının İlki Kayseri'de Yapıldı

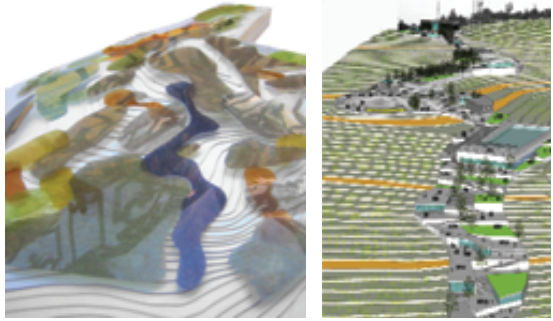
Mimarlar Odası'nın bu dönem "Türkiye Mimarlık Politikası'na Doğru, Mimarlık ve Kent Buluşmaları" başlığı altında, 6 ilde (Kayseri, Samsun, Mersin, Muğla, Gaziantep, Eskişehir) gerçekleştirmeyi planladığı kongrelerden ilki 2-3 Eylül 2006 tarihlerinde Kayseri'de İl Özel İdaresi Konferans Salonu'nda düzenlendi. Yaklaşık 150 katılımcıyla gerçekleştirilen kongrede, "Kapadokya'da Mimarlık" ile "Turizm Politikaları ve Mimarlık" temaları altında sunuşlar gerçekleştirildi, panel katılımcılarıyla değerlendirmeler yapıldı ve bir forum oturumuyla tartışmalar yapıldı.

Mimarlar Odası Kayseri Şubesi Başkanı Hakan Mahiroğlu, Mimarlar Odası Genel Başkanı Bülend Tuna, Erciyes Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Sevgi Lökçe, Kayseri Büyükşehir Belediye Başkanı Mehmet Özhasseki ve Kayseri Valisi Osman Güneş tarafından yapılan açılış konuşmalarının ardından Prof. Dr. Zekai Görgülü'nün yaptığı tematik sunuş, turizm politikaları ile turizm mimarlığı arasındaki ilişki üzerine değerlendirmeler ve fikirler içeriyordu. Tematik sunuşun ardından, Kapadokya bölgesini çeşitli bakış açılarından sunan bölgesel sunuşlar yer aldı. Doç. Dr. Emre Madran'ın yönettiği panelde, kongre temasını farklı açılardan değerlendiren ve örnekleyen sunuşlar yapıldı. Oktay Ekinci tarafından yönetilen forum oturumunda ise, turizm politikasının doğrudan turizm mimarlığını etkilediği; nitelikli bir turizm mimarlığının ancak tutarlı ve kültürel yapıyı zenginleştirmeye yönelik bir turizm anlayışına ulaşılmasıyla elde edilebileceği fikri üzerinde ortak görüş oluştu.

"Türkiye Mimarlık Politikasına Doğru" zengin bir bilgi birikimi yaratılması kapsamında gerçekleştirilecek ikinci kongre, 11-12 Kasım 2006 tarihlerinde "Ulaşım, Çevre Politikaları ve Mimarlık" temasıyla Samsun'da gerçekleştirilecek.

Balıkesir Çamlık Kentsel ve Mimari Tasarım Ulusal Proje Yarışması Sonuçlandı

Balıkesir Çamlık Kentsel ve Mimari Tasarım Ulusal Proje Yarışması 6 Ağustos 2006 tarihinde sonuçlanmıştır. Yarışma için 112 adet şartname satın alınmış olup; yarışmaya 38 adet proje katılmıştır. Değerlendirme sonucunda jüri 3 ödül, 5 mansiyon ve 3 adet satınalma ödülü vermiştir.

1. ÖDÜL

Elif Çelik	Mimar
Ceren Hancıoğlu	Mimar
Ceyda Özbilen	Peyzaj Mimar
İlker Aksoy	Y.Mimar
Esra Doğan	Mimar
İpek Yürekli	Y.Mimar
Deniz Aslan	Y.Mimar
Arda İnceoğlu	Y.Mimar

2.ÖDÜL

Ali Muslubaş	Y.Mimar
Ayşegül Kuruç Ada	Mimar
Aslı Doğan	Mimar
Murat Polat	Y.Mimar

3.ÖDÜL

D. Ümit Yücel	Y.Mimar
Aysu Akalın Başkaya	Y.Mimar
Çiğdem Yücel	Y.Mimar
Uğurcan Aybar	Y.Mimar
Gül Sayan Atanur	Peyzaj Mimar
Ülkü Duman	Peyzaj Mimar
Aslı Dural	Kent Plancısı

1.MANSİYON

Halit Yaşa Ersoy	Y.Mimar
Savaş Ekinci	Y.Mimar
Arbil Ötkünç	Y.Mimar
Ümit T. Arpacioğlu	Y.Mimar
R. Engin Alan	Mimar

2.MANSİYON

Korhan Torcu	Y.Mimar
Serhat Yavuz	Mimar

3.MANSİYON

Can Kubin	Y.Şehir Plancısı
Zeynep Eraydın	Şehir Plancısı
Orçun Ersan	Mimar
Derya Duman	Peyzaj Mimar

4.MANSİYON

Ayhan Usta	Y.Mimar
Gülşay Keleş Usta	Y.Mimar
Ali Kemal Şeremet	Mimar

5. MANSİYON

Kahraman Kartal	Mimar
Özgür Top	Mimar
İ.Hüseyin Kulu	Mimar
Barış Ekmekçi	Peyzaj Mimar
Yalçın Yücel Kök	Mimar

SATINALMA

Erdem Yıldırım	Mimar
Can Kaya	Y.Mimar

SATINALMA

Günay Erdem	Mimar
Sunay Erdem	Peyzaj Mimar

SATINALMA

Ali Özer	Mimar
Gürhan Uçaroglu	Mimar
Mucip Ürgür	Y.Mimar
Mehmet Saner	Y.Mimar

Not: (Yarışma Aslı Jürisi olan Han Tümertekin'in sağlık nedeni ile jüri çalışmalarına katılamayacağını bildirmesi sebebiyle, yedek jüri birinci sırada bulunan Turgut Çıkış jüri değerlendirme çalışmalarına katılmıştır)

Müjgan Bahtiyar Karatosun, Yrd. Doç. Dr.
Özlem Arıtan, Yrd. Doç. Dr.
İlknur Türkseven Doğrusoy, Yrd. Doç. Dr.
DEÜ Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü

1 Merkezde 3 Pazar

Pazaryerleri tarihsel gelişim sürecinde antik dönem agoralarından günümüzün modern alışveriş merkezlerine kadar uzanan geniş panorama içinde alış/veriş etkinliğinin gerçekleştiği yerlerin/mekanların genel adı olarak kabul edilebilir. Kentlerin ticari etkinlikleri ve pazarlanan ürünün niteliği pazaryerlerinin gelişimini de etkilemektedir. Kervan ve su ticaret yollarının kesişme noktasında kurulu bir liman kenti olan İzmir'in ticari yaşamı özellikle 16.yüzyılın ilk yarısında ve 18. yüzyılın ortasından 20.yüzyıla kadar en parlak dönemini yaşar (Kasaba, 1994). İzmir'in bir liman kenti olması, geçmişten günümüze kentin tica-

ri potansiyelini canlı tutmuş ve süreç içerisinde değişen ticari ilişkiler ve dönüşen tüketim alışkanlıkları, alışveriş etkinliğinin mekansal karşılıklarının kente eklenerek varlığını sürdürmesini olanaklı kılmıştır. Kent merkezi Konak, yaşanan dönüşümün bağlamsal anlamda tipik bir temsilcisi olma özelliğini gösterir. Zaman içinde pazar mekanlarında yaşanan gelişmeler en çok Konak'ta yansımalarını bulur ve Konak değişimleri içselleştirdiği oranda kent de kabullenmiş olur.

20.yüzyılın başlarında kent için ticari, idari ve sosyal bir odak olma görevini üstlenen Konak kent merkezi, çoklu özellikleriyle bu görevi günümüzde de yeni biçimlenişler eşliğinde gerçekleştirmeyi sürdürür. Konak'ın farklı boyutları bütünleyen bir merkez olma özelliğinin tarihsel referanslarından söz etmek mümkündür. Kent merkezinin ticari boyutu, deniz yolu ticaretine yönelik gümrük tesislerine yakınlığı ve tarihi Kemeraltı Çarşısı'nın bu bölgede yer alması ile açıklanabilir. 17.yy'dan beri İzmir'in ticari nabzını tutan Kemeraltı Çarşısı'nın varlığı, gelişen ticari aktivitelerin mekansal karşılıklarının zaman içinde Konak'a eklenmesi için bir çekim unsuru oluşturur. Cumhuriyet döneminde Sarkışla ve Hükümet Konağı'nın idari ve askeri odak oluşturması, ulus-devlet projesiyle beliren yeni kamusal mekanların ve devletin kültürel kurumlarının burada konumlanması, Konak'ı yönetsel bir merkez haline getirir. Merkezin sosyal boyutu ise, bu bölgede yaşayan elit Müslüman ve gayri Müslimlerin özellikle 20.yy başlarında kütüphane, sinema, kafe vb. kullanımlara yönelik sosyal bir yaşantı oluşturmaları ile başlar.

Kentte süreklilik içinde oluşan dönüşüm, bugün Konak'ın ticari boyutunu temsil eden üç farklı zamana/mekana/alışveriş pratiğine ait alt pazarları üzerinden kendi kendini okunur kılar ki; Kemeraltı Çarşısı, SSK Çarşısı ve Konak Pier Alışveriş Merkezi, Konak kent merkezinde konumlanan ve o merkezle çift yönlü bir etkileyen/etkilenen ilişkisi geliştiren üç pazar mekanı olmaktadır.

Konak merkezde pazarların konumlanışı

Kemeraltı Çarşısı

Zaman: Kemeraltı Çarşısı İzmir'in ticaret merkezi olarak, sanayi ve dış ticaret öncesi dönemde (17. yy) küçük bir iç liman çevresindeki rıhtım üzerinde kurulur. Anafartalar Caddesi'nin Şadırvanlı Camii'nden başlayarak Başdurak Camii'ne kadar uzanan kavis eski iç limanın rıhtımını tanımlar. Bu limanın körfeze açıldığı yerin kuzey bölümünde limanın güvenliği, kentin idaresi ve malların vergilendirildiği bir kale bulunur. Kale etrafındaki meydanda büyük bir cami (Hisar cami) ve önemli hanlar yer alır (Kıray, 1998). 17.yy'ın Kemeraltı dokusunun organik mekansal izleri liman rıhtımı kavisine paralel oluşan yollar ve bu yolları keserek kent merkezine işınsal saplanan kervan yollarından oluşur. (Temiz, 2001). 19.yy'da Kemeraltı'nda dokuyu, geniş alan tutan hanların oluşturduğu geniş parseller ile perakende ticarete dönük küçük dükkan parselleri oluşturur ve bunlar arasta düzeni içinde belli ihtisas gruplarına ayrılır (Atay, 1998). "Hanlar", Kemeraltı'nda ticari etkinliği gerçekleyen ilk mekan tipolojisini oluşturur. Her bir kervan yolunun ticaret biçimi o yol üzerindeki ticari aktivitenin türünü ve bu etkinliğe özgü han yapısını belirler (Temiz, 2001). 17.yy'da hanlar, içinde ticaret ve konaklama aktivitesinin geçtiği yerler iken, 18.yy'da malın depolanması ve satışı, 19.yy'da ise uzun mesafe ticaretinin sona ermesiyle Avrupa ülkelerince talep edilen bölgesel ürünler için depolama işlevini üstlenir. Ekonomide önceliği tüketim malları ticaretinin almasıyla, 19.yy depolama hanları 20.yy ortalarında yıkılır. 1950'lerde ticari etkinliğin bir uzantısı olarak, burjuvaziye yeni bir tüketim kültürü sunan, kamusal içerken "pasaj" ve daha geleneksel kabul edebileceğimiz, yerel ayakbağı ve giyim eşyalarının satıldığı "çarşı" tipolojileri oluşur. 1990'lardan sonra tüketim anlayışının değişmesiyle Kemeraltı tarihi dokusuna "alışveriş merkezi"(center'lar) tipolojisi eklenir (Temiz, 2001). Geçmişte ticaret etkinliğinin daha çok Ermeni, Rum ve Yahudilerin elinde olduğu Kemeraltı Çarşısı, pazarlık ve takas gibi geleneksel ticari ilişkilerin yaşandığı, genellikle yerli ürünlerin satıldığı bir ticaret alanıdır. Birçok gezgin 18.yy'ın ilk yıllarında İzmir'in ticaret hayatının ve Kemeraltı Çarşısı'nın ürün zenginliğinden bahsetmektedir. Kemeraltı Çarşısı'nda belli sokakların belli adlarla anılması (Yemişçiler Çarşısı, Şekerciler içi, Çiviciler içi vb.), zanaatlar özelinde uzmanlaşmış sokaklarla birlikte ürünlerdeki çeşitliliği de göz önüne serer (Yılmaz & Yetkin, 2002). İpek, pamuk, incir bu dönemde en önemli iç ve dış ticaret mallarıdır (Şenocak, B, 2003).

Mekan: Kemeraltı çarşı dokusu özellikle iç kısımlarda halen orijinal izlerini taşımaktadır. Eski liman rıhtımını oluşturan kavis bugün de mevcut olup, bunu tanımlayan Anafartalar Caddesi Kemeraltı'nın en yoğun ticari aksını oluşturur. Çarşı küçük esnafa dayanan arasta düzenindeki mekansal yapısını günümüzde de korur. Kemeraltı Çarşısı'nın Konak Meydanı'na bakan tarafı bankalar, modern iş ve alışveriş merkezleri, belediye vb. kamusal kullanımlara açık olup, tarihi çarşının en çok dönüşen yüzünü simgelemektedir. Bu yüzde, değişen ekonomik ve siyasal paradigmalardan bir yansıması olarak, mevcut gele-

Kemeraltı, 19.yy (Atay, 1998)

neksel dokuya eklenen SSK Alışveriş Blokları, Konak Pier Alışveriş Merkezi, iç kısımlarda Piriç Han ve Kemer Plaza yer almaktadır. Cumhuriyet sonrası açılan Fevzipaşa Bulvarı'nda, yıkılan 19.yy hanlarının yerini bugün modern iş ve alışveriş üniteleri aldığından tarihi çarşı dokusu kesintiye uğramıştır. Fevzipaşa Bulvarı'na açılan Hisarönü ve Kızlarağası Hanı ticari değerlerini bugün rekreatif etkinliklerle de geliştirmektedir. Sonuç olarak Kemeraltı Çarşısı adapte olabilen yeteneği sayesinde zaman içinde değişen ticaret ve alışveriş etkinliklerinin mekansal karşılıklarının tümünü içselleştiren heterojen bir yapı sergilemektedir.

Aktivite/Alışveriş : Toptan ve perakende alışverişe dayalı etkinliğin sürdürüğü Kemeraltı Çarşısı geçmişte olduğu gibi bugün de yoğunlukla orta ve alt gelir grubuna hitap etmektedir (Sönmez, 2001). Kemeraltı'nda alışveriş çeşitlilik/ çoğulculuk/ karmaşa/ kaos/ devingenlik/ düzensizlik/ canlılık/ rekabet/ pazarlık demektir. Tarihi çarşıda ürün çeşidi gıdadan konfeksiyon ve giyim, nalburiye ve hırdavattan züccaciye kadar uzanan geniş bir panorama sunmakta, bu alanda geçmişte olduğu gibi günümüzde de zanaatlar ve ürün çeşidi özelinde uzmanlaşmış sokaklar yer almaktadır. Kemeraltı'nda alışveriş etkinliği, doku içine sonradan eklenen birkaç alışveriş merkezi dışında genellikle sokakları tanımlayan avlulu çarşılarda, geçişli pasajlarda, küçük kapalı ya da yarı açık dükkanlarda ya da bunların önünde sergilenen tezgahlarda gerçekleşmektedir. Alışveriş etkinliği durağan değil hareketli/devingen bir yapı taşımaktadır. İnsan hareketi, alışverişini yönlendirir, etkiler, hatta bazen kaos yaratarak alışverişin önünde engel oluşturur. Geçirgen ve organik mekansal yapıyla, insan hareketinin düzensiz ve rastlantısal biçimde yönlendirilmesi Kemeraltı'nda alışverişini sürprizli ve heyecan verici kılmaktadır.

Kemeraltı, Anafartalar Caddesi

Kemeraltı, Kızlarağası Hanı

SSK Çarşısı

Zaman: Sosyal Sigortalar Genel Müdürlüğü'nün 1966'da açtığı İzmir Konak Sitesi Yarışması'nda 1. lik ödülü kazanan Orhan Dinç imzalı projenin uygulanmasıyla elde edilen SSK Blokları (Arkitekt, 1966, vol. xxxv. s.40-42), Konak merkezde tarihi Kemeraltı bölgesi ile kıyı hattı arasında kalan alanda yeni bir kentsel ve ticari odak yaratır. Bloklar'ın inşaatı 1976'da tamamlanır. Yarışma jürisinin özellikle "...şehrin bu arsaya kadar inen ufak kitlesi, parçalı alçak dokusuna uyarak ondan kopmadığı ve çevresiyle kendi bütünlüğü içinde tam bir ahenk sağladığı" (Arkitekt, 1966, vol. xxxv. s.40) için birinci seçtiği projenin uygulanmış ve bitirilmiş şekliyle gerçekten de, ticaret, alışveriş, yeme/içme, eğlenme, sanat, kültür ve iş etkinliklerini karma halde barındıran çok parçalı bir bütünsellik ortaya koyduğu söylenebilir. Blokların zemin ve 1.kat kullanımları farklı etkinliklere hizmet veren mağazalara, sinemaya, üst kat kullanımları ise büro mekanlarına ayrılır, parçalar birbirine zemin ve birinci kat düzeyinde açık avlularla bağlanır. Bu temel yapılanma geçmişten günümüze değişmeden korunur. Ancak mağaza kullanımı-

larında zaman içinde bazı tadilat önerilerinin geliştirildiği ve kapalı hacimlerden avlulara fonksiyonel taşmalar gerçekleştirildiği de gözden kaçmaz. Yine de SSK Blokları'nın kendi öznel tarihi içindeki en önemli zamansal kırılma, orijinal projede belirlendiği şekliyle ilk yıllarda lokanta-kafeterya bloğu olarak kullanılan ve sinema mekanı ile birleşen parçanın, sonraki süreçte tekil bir mağaza kompleksi (Yeni Karamürsel Mağazası-YKM) haline getirilmesi ile yaşanır. Yarı açık mekanlarıyla hem kıyı hattına hem de kompleksin iç avlularına açılım sağlayan, bu anlamda kente etkin bir iletişim içine girdiği gözlenen lokanta-kafeterya bloğu, YKM Mağazası'nın mekana yerleşmesi ile birlikte tek firmaya odaklı satış etkinliğini baz alan, çok katlı ve dışa kapalı bir mimari organizasyon haline gelir. Bu organizasyon aslında pazaryerleri bağlamında geçmişin, Kemeraltı alanı ile somut örnekler sunan çarşı mekanları ile günümüzün ve geleceğin kapalı kutu center'ları arasında zamansal düzlemde de bir ara oluşum/ çözüm örneği ortaya koyar.

Mekan: Yaklaşık 30 yıllık bir geçmişe sahip olan SSK Blokları'na bugün itibariyle mekansal düzlemde bakıldığında da yukarıda belirtildiği gibi çok parçalı, avlulu, çok fonksiyonlu bir ticari mekansallığın halen korunduğu ve yaşatıldığı saptaması yapılabilir. Sözü edilen parçalı bütünsellik, tarihten gelen sokaklı, hanlı, çarşılı alışveriş pratiği ile günümüzün center/plaza merkezli içe dönük, tek odaklı alışveriş pratiği arasında mekansal bağlamda da bir geçiş düzlemi yaratır. Başka bir deyişle YKM Binası özelinde ve zamansal düzlemde deşifre edilen "ara"dalık durumu, yapı kompleksinin tamamı için ve mekansal ölçekte de genellenebilen tanımlayıcı bir olgu olmaktadır. Kompleksin tamamı görünürde günümüzün alışveriş mekanlarına benzer biçimde tek bir yapı ya da yapılar grubu olarak kendini ifadeledirir, ancak Kemeraltı dokusundan süzülüp gelen akışı ve avlular, sokaklar üzerinden işleyen mekansal ge-
neği içine almayı da başarır. Farklı yönlerden gelen kentsel yaklaşımları (Kemeraltı, deniz cephesi, Varyant yönü) karşılayan, akışı kesintiye uğratmaksızın geçitler içinden avlulara taşıyan kompleks, biçim dili özelinde ise büyük ölçüde Modern Mimarlığın rasyonel ve püriten çizgilerini gerçekler. Rasyonel biçimleniş yoğun ticari etkinliğin yaşandığı ve küçük ölçekli hacimlerin (avlular, geçitler, mağazalar, v.b.leri) hakim kılındığı zemin kat düzleminde neredeyse görünmez hale gelir, ancak mağazaların azaldığı, sinemaya, büro bloklarına girişlerin yapıldığı ve avluların genişlediği birinci kat düzleminde çok net bir biçimde algılanır. Burada dışa tamamen kapalı YKM bloğunun da altı çizilen rasyonel, mesafeli mekan duygusunu kuvvetlendirdiği söylenebilir. Öte yandan SSK Çarşısı'nın bugün itibariyle kullanım yoğunluğu ve fiziksel donanım bağlamında görece bir gerileme yaşadığı da açıktır.

Aktivite/Alışveriş : Zamansal ve mekansal aradalıkların diyaletik gerilimlerini yaşayan/yaşatan SSK Blokları bu niteliğini alışveriş pratiğine de yansıtır. Açıldığı günden bu yana kompleksten büyük ölçüde orta gelir grupları yararlanmaktadır. Ancak özellikle günümüzde yeni fanteziler sunan alışveriş merkezleri center'ların orta gelir gruplarını da belirli bir oranda çekiyor olması, SSK Blokları'nın rutin kullanıcılarının niceliksel

SSK Blokları, Konak merkezden bakış

Fotoğraf: Özlem Arıtan

SSK Blokları, birinci kat avlusu

Fotoğraf: Özlem Arıtan

düzeyde azalmasına yol açmış gibidir ve oluşan boşluk içinde artık alt gelir grupları da yapıyı/yapı grubunu daha aktif bir biçimde kullanmaya başlamıştır. Zemin ve birinci kat düzeyinde gerçekleşen, sonuç itibarıyla orta ve alt gelir gruplarının sahiplendiği alışveriş pratiği burada, perakende satış ve ürün özelinde giyim, kitap ve yeme eylemi üzerinde yoğunlaşır. Tarihsel Kemeraltı Çarşısı'nın geleneksel tüketim mallarına ve el sanatları ürünlerine dayalı satış etkinliği modern SSK Çarşısı'nda yoktur. SSK Blokları kurulduğu 70'li yılların konfeksiyon üretimini baz alan mağazacılık pratiğini ve modern yaşantının gide-rek yaygınlaştırdığı "fast food" tarzı kafeterya işletmeciliğini benimser. Ancak yine de hızlı tüketim ve yeme alışkanlıkları, kompleksin geleneksel kent yaşantısından izler taşıyan görece dingin ve keyif merkezli avlu hacimlerinde gevşemeye uğrar. Özellikle zemin kat avlu ve geçitleri renkli, hareketli, taşkın alışveriş arterleri ve dingin, huzurlu mola mekanları ile yaşamsal canlılık üretmeyi beceren etkin bir kentsel ortam sunar.

Eski Gümrük Binası, 19.yy (Atay, 1997, s.98)

Eski Gümrük Binası/Konak Pier Alışveriş Merkezi

Zaman: Endüstri devrimi ile deniz taşımacılığında büyük tonajlı gemilerin kullanıma girmesi ve 19.yy'ın ikinci yarısında bölgenin artan ticaret kapasitesi, İzmir'de yeni rıhtım ve liman tesislerine, dolayısıyla da bu malların vergilendirilmesi için gümrük mekanına gereksinim duyulmasına yol açmıştır. Gümrük alanı kentin eski (Kemeraltı) ve yeni ticaret merkezlerinin kesiştiği ve demiryollarının sonlandığı noktalarla (Alsancak ve Basmane Garları) ilişkisi nedeniyle kent içinde stratejik bir konumda yer alır. 1850'li yıllarda gümrük işlemlerinin yapılmasında kullanılmak üzere dolgu alan oluşturulur, üzerine gümrüklü malların depolanma yeri olarak iki ahşap yapı inşa edilir. Dar ve uzun dikdörtgen alan üzerinde bulunan ilk gümrük binası farklı dönemlere tarihlenen parçalı mekanların birlikteliğinden oluşur. Bunlardan ilki 1854'te tamamlanan ihraç malları, ikincisi ise 1860'lı yıllardan sonra inşa edilen ithal malları gümrüğüdür. Ticaret hacmine paralel olarak artan mekansal ihtiyaçlar doğrultusunda, 1865-70 li yıllarda lineer biçimdeki dolgu alanın orta kısmında iki katlı yığma taş bina inşa edilir. Dolgu alanın her iki ucundaki binalar ile bu yapı arasındaki boşluklara ise zamanla ve kademeli olarak yeni bölümler eklenir (www.matu.com.tr). Zaman içinde rıhtıma ilave edilen ve çelik kolonlar tarafından taşınan sundurma, yapının lineer kurgusunu daha da vurgulu hale getirir. 1905-1913 yıllarında lineer biçimindeki alanın yanına kareye yakın yeni bir dolgu alan daha eklenerek üzerine depo kurulur. Böylelikle lineer kurgudaki dikdörtgen planlı yerleşim L formuna dönüşür.

Yapı süreç içinde çok farklı işlevlere hizmet eder. 1950'lerde boşaltılan bina 1960'lı yıllardan itibaren T.D.İ. tarafından kullanılmaya başlanır ve binanın bir bölümü 1974 yılında Deniz Kuvvetleri'ne devredilir. 1955-60'lı yıllardan restorasyon öncesi döneme kadar binanın farklı bölümleri İzmir Büyükşehir Belediyesi bünyesindeki şirketler (Balıkthane, TANSAS Araç Sevk Amirliği, ESHOT Otobüs Hareket Amirliği, İZULAŞ Otoparkı vb.) tarafından kullanılır (www.matu.com.tr).

Konak Pier Alışveriş Merkezi, doğu cephesi (restorasyon sonrası)

Konak Pier Alışveriş Merkezi, iç sokak (restorasyon sonrası)

Mekan: Eski gümrük binası uzun süren bir renovasyon ve onaylatma sürecinin ardından 2004 yılında modern bir alışveriş merkezi olarak yeni kullanımına kavuşur. Günümüzde yapı üst örtüsü ile tekil ve kompakt mekanlar tariflerken, altta parçalı bir anlayış sergiler. Yeni işlevlerin uyarlanması aşamasında yapının büyük bölümünün mekansal özellikleri korunurken, total mekan gridal düzende parçalanır, ancak üst örtünün içten algılanması sağlanarak mekanın hacimsel özellikleri kısmen korunur. Birbirini dik açılarla kesen parçalanma düzeni ikincil akslar oluşturarak dolaşım alanlarını tanımlar. Farklı dönemlere tarihlenen parçalı mekanların oluşturduğu lineer yapı ile kareye yakın dikdörtgen biçimli total mekanı birleştiren aks, işlevsel olarak da alışveriş merkezinin omurgasını oluşturur. Bu aksın, başlangıcı ana girişi tariflerken, diğer ucu denize açılır. Denize

cephesi olan tüm mekanlar rıhtım ile çevrelenerek dışa taşar ve rıhtım üzerinde restoran, kafe, bar gibi işletmelerin yarı açık oturma alanları yer alır. Yapının bu özelliği mekanı kısmen dışa açık kılar. Binanın bünyesinde yer alan giyim mağazaları, kitapçılar, sinemalar, vb. mekanlar ise alışveriş pratiğini içe dönük hale getirir. Sonuç itibarıyla Konak Pier, içe dönük alışveriş pratiği ile günümüzün tüketim/alışveriş mekanlarının tipik temsilcilerinden biri haline gelir, ancak bir yandan da dışa açılan kıyı cephesiyle onlardan ayrışır. Binanın denize, dışa açılımı, bulunduğu coğrafyanın iklimsel gerekliliklerinin de bir yansımasıdır.

Aktivite/Alışveriş: Yapı geçmişte ihracat ve ithalat faaliyetlerinin vergilendirildiği bir mekan olarak ticari aktiviteye hizmet ederken, günümüzde kent merkezinin, ağırlıklı üst ve orta gelir gruplarına hitap eden önemli alışveriş odaklarından biri olur. Bu anlamda, Konak Pier Binası'nda genellikle uluslararası ve yerel mağazalar zincirinin lüks tüketim malları satışa sunulurken, kafe, restoran ve barlar için de görece yüksek fiyat politikası uygulanır. Buradaki modern mekan anlayışı alışveriş etkinliğini de elitist ve güvenli kılmaktadır. Binanın ana aksını oluşturan iç sokak, hem geleneksel alışveriş etkinliğinin modern bir yansımasını oluşturur hem de içe dönük mekan karakteri ile modern alışveriş pratiğini örnekler. Sonuç olarak, yapı günümüzün tüketim/alışveriş alışkanlıklarının bir temsilcisi olarak mekanla zaman arasındaki kopuştan doğan içsel gerilimleri bünyesinde barındırır.

Değerlendirme ve Sonuç

Buraya kadar yapılan genel saptamaların ışığında, öncelikle zaman parametresi açısından bakıldığında, Konak Kent Merkezi içinde yer alan ve çalışma kapsamında seçilen örneklerden ilki olan Kemeraltı Çarşısı'nın, birkaç yüzyıllık bir geçmişe sahip bulunduğu ve ele alınan bağlam içinde alışveriş etkinliğinin en eski mekansal temsilini örneklediği gözlenir. Bu çarşıya 1970 yılında eklenen SSK Çarşısı'nın, yapım tarihi esas alındığında örneklem içindeki en yeni yapıyı temsil ettiği, özgün kullanımı ve mekansal kurgusu dikkate alındığında ise Kemeraltı Çarşısı ile Konak Pier Alışveriş Merkezi arasında bir geçiş yapısı olma özelliği taşıdığı söylenebilir. 150 yıllık geçmişe sahip eski işleyle Gümrük Binası, yeni Konak Pier Alışveriş Merkezi de yapımı itibarıyla Kemeraltı Çarşısı ile SSK Çarşısı arasında bir zamana tarihlenir, ancak işlevsel açıdan en yeni tüketim anlayışının mekansal karşılığını temsil eder.

Mekan parametresi açısından değerlendirildiğinde ise, Kemeraltı Çarşısı'nın organik oluşumlu dokusunun tarihsel gelişim süreci içinde orijinal izlerini ve arasta düzenindeki çarşı olma özelliğini temelde koruduğu görülür. Yaşanan sosyal, ekonomik değişimlerle birlikte tüketim/alışveriş anlayışları da değişmiş, bu sürecin mekansal yansımaları olan çarşı, pasaj ve alışveriş merkezi tipolojileri, dokunun orijinal izlerine sadık kalarak Kemeraltı Çarşısı'na eklenmiş ve Çarşı bugünkü heterojen kimliğine kavuşmuştur. SSK Çarşısı ise bu anlamda geleneksel çarşı ile kapalı kutu alışveriş merkezleri arasında bir ara olu-

SSK Blokları, zemin kat avlusu

Kemeraltı, 19.yy (Atay, 1997, s.31)

şumu örnekler. Yapı, geçmişten günümüze koruduğu avlulu, geçişli mekansal kurgusu, bu kurgunun olanaklı kıldığı açık, yarı açık mekan kullanımı ve taşmaların, akışkanlığın en net biçimde hissedildiği zemin kat organizasyonu ile geleneksel bir tavır sergilerken, planlı ve rasyonel üst kat kullanımı ile görece daha modernist bir profil çizer. SSK Çarşısı'nda mekansal anlamda en büyük dönüşüm, orijinal projede olmayıp sonradan eklenen ve geleceğin alışveriş etkinliğinin mekansal karşılığı olacak olan alışveriş merkezlerinin, center'ların ilk ipuçlarını veren Yeni Karamürsel Mağazası ile yaşanır. Konak Pier Alışveriş Merkezi de, parçalı gelişen bir yapıdan, önce dikdörtgen tek bir mekana, ardından dikdörtgene eklenen yapı ile L planlı olmaya doğru bir gelişim sergiler. Bina bugün tarihsel referanslarını, total mekan anlayışı içinde gizlediği parçalı mekansallığı ve üst örtüsü yoluyla verir. Ana girişi tarifleyen ve alışveriş merkezinin omurgasını oluşturan aksın iklimsel verileri değerlendirerek denize açılması ve yapının bütününün yarı açık mekan kullanımına olanak tanınması, bu alışveriş merkezini kendi türdeşlerinden farklı kılan olumlu bir mekan özelliğidir.

Aktivite/alışveriş parametresi bağlamında da, ele alınan üç örneğin mekansal ölçekte ortaya konana benzer bir biçimde üç farklı eylem biçimini temsil ettiği söylenebilir. Kemeraltı Çarşısı tarihsel süreç içinde, uzun mesafe ticaretine dayalı, takas ve pazarlık usulünün geçerli olduğu, 17. yüzyıl geleneksel alışveriş etkinliğinin gerçekleştiği bir çarşıdan, serbest piyasa düzeni içinde belirlenen fiyat politikalarını uygulayan, ağırlıklı pazarda ikincil olarak da toptan alışverişin gerçekleştiği bir çarşı olmaya doğru dönüşür. Ancak geleneksel örüntüyü ve davranış biçimini günümüze değin korur ve hareketli, kaotik, organik, akışkan, çoğulcu, rastlantısal ve pazarlığa dayalı bir alışveriş etkinliğini yaşama geçirir. Halen zanaate dayalı ürünlere yer vermeyi sürdüren bu canlı çarşı ortamını kullanan toplumsal kesimler ise daha çok alt ve orta gelir gruplarıdır. SSK Çarşısı ise Kemeraltı geleneksel dokusundan gelen bazı izleri sürdürmekle birlikte döneminin Modernist eğilimlerine de kucak açar. Bu anlamda SSK Çarşısı'nda avlulu, geçitli, çok parçalı bir yapı üzerinde şekillenen alışveriş etkinliği, sokak merkezli geleneksel anlayışı belirli bir ölçüde gerçekler, ancak kompleks, zanaatı içine almayan ve konfeksiyon üretimini başlat kılan Modern mağazacılık pratiğini benimser. Başka bir deyişle SSK Çarşısı hareketli/durağan, kaotik/düzenli, organik/rasyonel ve yerel/Modern aradallığı içinde konumlanan bir alışveriş ortamı sunar ve orta ve alt gelir gruplarına seslenir. Özgün kullanımı

Konak Pier Alışveriş Merkezi, batı cephesi (restorasyon sonrası)

gümrük binası olup, SSK Çarşısı'ndan yüz yıl kadar öncesine tarihlenen, ancak bugünkü alışveriş merkezi işlevini yakın geçmişte kazanmış olması nedeniyle onun ardılı olarak kabul edilen Pier binası da rıhtıma açılan rekreasyon alanlarına karşın genel anlamda dışı kapalı bir yapı sergiler. Günümüzün kapalı kutu alışveriş mekanlarının görece sofistike bir örneğini ortaya koyan Pier, elitist, düzenli, rasyonel, Modern ve planlı bir alışveriş eylemine ev sahipliği yapar. Pier'in kullanıcıları, diğer iki örnekten farklı olarak üst ve orta gelir gruplarındandır.

Sonuç itibarıyla Kemeraltı Çarşısı, SSK Çarşısı ve Konak Pier Alışveriş Merkezi, yapılan irdelemelerin de ortaya koyduğu üzere üç farklı zamana, mekana ve alışveriş pratiğine ilişkin somut örnekler sunar. Farklılıkları temsil eden bu üç örneğin tek merkez içinde, İzmir Konak kent merkezinde konumlanıyor olması ise, Konak Merkez'in süreklilik içinde etkin bir dönüşebilme, adapte olabilme yeteneğine sahip bulunduğunu gösterir. Bu yeteneği sayesinde Konak günümüzde de kentin asal merkezi olma görevini etkin bir biçimde sürdürür ve üstlendiği görevi geleceğe de taşıma potansiyeli içerir. Sonuçta farklı toplum kesimlerini, alışkanlıkları, davranışları kucaklayan, görece demokratik, çoğulcu, esnek bir yapı ortaya koyan ve kendisi de bir büyük pazar olan Konak Merkez'in bizlere ticari oluşumlar ve kentsel yaşama ilişkin diğer olgular hakkında söyleyecek daha çok sözü olduğu açıktır. □

Kaynaklar:

- Anon., (1996). İzmir Konak Sitesi Mimari Proje Yarışması Sonucu. Arkitekt, Vol xxxv, p.40-42; İstanbul
 Arkan, Z. (2001). Stora'nın Kemeraltı Planı, İzmir Kent Kültürü Dergisi, sayı 4, sf. 76-80. İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İzmir
 Atay, Ç. (1997). 19.Yüzyıl İzmir Fotoğrafları. Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü; İstanbul
 Atay, Ç. (1998). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İzmir Planları. Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı: Ankara; İzmir
 Kıray, B. M. (1998). Örgütlemeyen Kent: İzmir. Sosyal Bilimler Derneği Yayınları. Bağlam Yayıncılık. Ankara
 Sönmez, İ. Ö. (2001). Değişen ve Dönüşen Kemeraltı'nda Korumanın Kapsamı Üzerine Öneriler; İzmir Kent Kültürü Dergisi, sayı 4, sf. 92-98. İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İzmir
 Şenocak, B. (2003) Levant'ın Yıldızı İzmir. Şenocak Kültür Yayınları, İzmir.
 Temiz, A. D. (2001). Tarihi Kent Merkezi Kemeraltı'nda 19. yüzyıldan Bugüne Meydana Gelen Mekansal Dönüşümler, İzmir Kent Kültürü Dergisi, sayı 4, sf. 81-91. İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İzmir
 Yılmaz F. & Yetkin, S. (2002) İzmir. İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İzmir.
 www.matu.com.tr

Not: Bu makale, yazarlarının UIA 2005 "Mimarlıkların Pazarı" Kongresi'nde sundukları aynı adlı posterin ana temasına sadık kalınarak hazırlanmıştır.

DOSYA: KAMUSAL AÇIK MEKANLAR

EDİTÖRDEN

İnci Uzun, Ar. Gör.
DEÜ Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü

Kamusal Alan/Kamusal Mekan Kavramları

Uzun yıllardan beri Batı'nın gündeminde olan kamusal alan / kamusal mekan kavramları, Türkiye'de özellikle son yıllarda görece politik bir zeminde yoğun olarak tartışılmaya başladı. Farklı bakış açılarının kamusalılık tariflerinin ve "kamusal mekan"ın farklı alt kategorilerinin ve derecelerinin varlığı, konunun irdelenmesinde bazı tanım ve sınırlandırmaların yapılmasını gerekli kılıyor. Dosya konusunu oluşturan "kamusal açık mekan" olarak kastettiğimiz ise, kent içinde, kamu ya da özel sektörde oluşturulmuş, tüm kentlilerin eşit giriş ve kullanım hakkına sahip olduğu açık mekanlar...

Dosyada yer alan ilk makale ile, kamusal alan / mekan kavramları ve tarihsel gelişimleri ele alınıyor. Yrd. Doç. Dr. Emel Kayın makalesinde, İzmir'in önemli kentsel mekanlarından biri olan Kordon'u kamusalılık kavramı açısından irdeliyor. Arş. Gör. Derya Öncül'ün Konak Meydanı ile ilgili yazısında ise, Konak Meydanı'nın Türkiye'nin siyasi ve toplumsal yaşamında bir kırılma noktası olan 1980 yılı öncesi ve sonrasında üstlendiği rol, politika ve kamusalılık açılarından ele alınıyor. Dr. Gökçen Firdevs Yücel, kamusal açık mekanlarda kullanılan, mekanın işlevselliğini ve kalitesi üzerinde etkin, zaman zaman da belirleyici bir rol üstlenen donatı elemanlarını genel bir sınıflandırma ile anlatıyor. Dosyamızın son bölümünü ise, CCCB (Centre de Cultura Contemporània de Barcelona) tarafından iki yılda bir verilmekte olan "Avrupa Kentsel Kamusal Mekan Ödülleri"ni bu yıl kazanan beş projenin tanıtımı oluşturuyor. ■

İnci Uzun, Ar. Gör.
DEÜ Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü

Kamusal Açık Mekan: Kavram ve Tarihe Genel Bakış

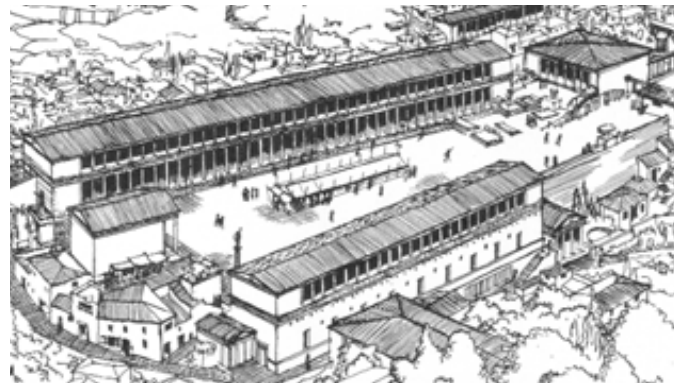
İnsanın sosyal yaşamı, "diğerleri"nin varlığı ile mümkündür. Diğer insanların var olduğu yerde ise kamu kavramı ortaya çıkar. "Kamu" kelimesi, T.D.K. Sözlüğü'nde "bir ülkedeki halkın bütünü" olarak tanımlanmaktadır. Batı dillerinde bu iki kavrama karşılık gelen "public" kelimesi de "halkın sahip olduğu şeyler veya özellikler" anlamına gelmektedir. "Public" kelimesi bir isim olarak topluluk veya insanları, bir sıfat olarak da otoriteyi işaret etmektedir. "Kamu" sözcüğünün İngilizce'de bilinen ilk kullanımı (1470) "kamu"yu toplumun ortak çıkarı ile bir tutmaktır. Yetmiş yıl sonra buna "genel gözleme açık ve ortada olan" şeklinde yeni bir anlam daha eklenmiştir. 17. yüzyıl sonlarına gelindiğinde "kamusal" sözcüğü herkesin denetimine açık olan anlamına gelirken, "özel" sözcüğü kişinin ailesi ve arkadaşları ile sınırlanan mahfuz bir yaşam bölgesi anlamındadır.

Toplumsal ve politik alan yani aile ile kamusal alan arasındaki ayrım, ilk olarak Aristoteles tarafından yapılmıştır (1). Aristoteles'e göre, her yurttaş iki varoluş düzenine aittir, kendinin olan (idion) ve kamusal (koinon) olan arasında kesin bir ayrım ortaya çıkmıştır. Kamu terimi birbiri ile ilişkili ama tümüyle özdeş olmayan iki görüngenye işaret etmektedir. Bunların birincisinde terim, kamu alanında gözükken her şey, herkes tarafından görülebilir ve duyulabilir anlamına gelmektedir. Gördüklerimizi gören, duyduklarımızı duyan birilerinin varlığı, kendimizle dünyayı gerçekliği hakkında emin olmamızı sağlar. Antik çağda kamu alanı, özgür erkek bireylerin farklarını ortaya koyarak üstünlüklerini gösterebileceği yerdir (2). Yaşamsal ihtiyaçların karşılandığı ev ise özel alandır. İkinci olarak, "kamu" terimi, içinde özel olarak bize ait olandan ayrı, hepimiz için ortak olan bir dünyayı ifade etmektedir. Biraraya gelmemizi sağlayan bir ortak dünya olarak kamu alanı birbirimizin üzerine yıkılmamızı önlemektedir (3). Sennett'e göre, kamusal alan insan yaratımıdır; özel alan ise insanlık durumudur (4).

Tüm kültürler, bireylerin diğerleriyle olan ilişkilerini düzenle-

melerine olanak tanıyan davranış mekanizmaları geliştirmişlerdir. "Bölgesel davranış" da bu mekanizmalardan biridir. Bu bölgeler, mekân ve insan davranışları arasındaki ilişkinin derecesine göre "birincil, ikincil ve kamusal bölgeler" olarak üç temel gruba ayrılmaktadırlar. Birincil (özel) bölgeler, özellikle bireyler ya da grupların sahip olduğu ve kullandığı, diğerleri tarafından da açıkça tanınan özel mekânları kapsamaktadır. İkincil bölgeler, kullanıcıların sahip olup üzerinde kesin kontrol sağladığı birincil bölge ile, temel sosyal kuralları izleyen herkesin geçici olarak kullanabildiği kamusal bölge arasında bir köprü oluşturmaktadır (5).

Kamusal bölgeler ise temel sosyal kuralları izleyen herkesin geçici kullanımına açık bölgelerdir. Kamusal mekânlar herkese ait olan mekânlardır. Kamusal bölgeye ait mekânlar olarak düşünebileceğimiz kamusal mekânlar "tüm yurttaşların kullanım ve beğenisine açık yer veya mekân" olarak tanımlanmaktadır (6).

Assos Agorası. Kaynak:Dinsmoor, W. B. (1975) The Architecture of Ancient Greece, B. T. Batsford Ltd., London.

Thornley'in kavramla ilgili tanımı ise "toplum üyelerinin özel bir etkinlik içinde olmaksızın özgürce yer aldığı mekân" şeklindedir (7). Kamusal mekânlar, açıklık ve paylaşımın bulunduğu, ayırım gözetilmeden çeşitli grup ve niteliklerden insanların kullanabildiği yerler olarak düşünülmekte (a.e.); insanların milliyeti, yaşı, cinsiyeti, etnik, fizik vb. özelliklerinin, mekânın herkese açık olması konusunda bir engel teşkil etmemesi gerekmektedir (7, 8). Gerçek kamusal mekânlar, çok farklı grupların bir araya gelmesini sağlayarak daha hoşgörülü bir toplum yaratılmasına katkıda bulunurlar. Bununla birlikte, kamusal ve özel kavramları saf bir formda bulunmazlar; kamusal ve özelliğin pek çok tonu mevcuttur (9). Kamusal ve özel yaşamın her birinin vurgulanışı ve ifade ettikleri değerler, toplumların içinde bulundukları kültür, mekân ve zamanlar arasındaki farkı ortaya koymaktadır. Kamusal mekânlar toplumların önde gelen kamusal ve özel değerlerinin birer ürünüdürler; içinde bulundukları toplum ya da kültürü sembolize etmektedirler (10).

Kamusal mekânlar, dış ve iç mekânlar olarak iki gruba ayrılabilirler. Sokaklar, meydanlar, parklar, gezi alanları, pazaryerleri ve plazalar, kamusal dış mekân örnekleridir. Kamusal dış mekânlar, tarihsel süreç içinde çoğu zaman doğal olarak oluşan veya kamusal otorite tarafından oluşturulan asgari toplumsal kuralları izleyen herkesin sürekli kullanımına açık mekânlardır. Kamusal iç mekânların yaygınlaşması ve kentsel yaşam açısından daha büyük önem kazanmaya başlaması, sanayi devrimi döneminde olmuştur.

Kamusal mekânların ortak özellikleri, kullanım şekli ve ifade etmesi amaçlanan değerler bakımından bazı farklı nitelikler veya farklı dereceler gösterebilmektedir. Bazı mekânlarda insan ihtiyaçlarının karşılanması ön plana çıkarken, diğerlerinde sembolik ifade önem kazanabilir. Mekân ile ilgili tanımlardaki sınırlılık, farklılaşma ve anlamlılık kavramlarına ek olarak, kentsel mekânların gerektirdiği işlevsellik, ulaşılabilirlik, eşitlik, estetik ve güvenlik kavramları da kamusal mekân nitelikle-

Fotoğraf: L. Uzun, 2005

Münih'te tarihi merkezinde çağdaş bir düzenleme hem görsel bir odak noktası, hem de dinlenme ve oyun mekânı oluşturulmuştur.

Japonya'da bir konut sitesinde 'Dört Mevsim Bahçesi'. Kamusal açık mekanda her bir mevsimi simgeleyen küpler, daha özel mekanlar sunmaktadır. Kaynak: Mostadei, A. Urban Spaces.

Kağıthane Mesiresi, İstanbul. Fotoğraf: Abdullah Freres, yaklaşık 1890
Kaynak: Özendes, E., (1999) The Last Ottoman Capital – İstanbul A Photographic History, YEM Yayın, İstanbul.

rine dâhil olmaktadır. Kamusal yaşamı, toplumsal yaşantı ile ilgili etkinlikleri içeren sosyal, günlük yaşamın temel ihtiyaçlarına cevap veren işlevsel ve törenlerin ortak anlam ve değerlerini içeren sembolik olmak üzere üç ana faktörün şekillendirdiği düşünülmektedir. Ekonomi ve politik sistem de kamusal yaşamın şekillenmesinde önemli birer etkidirler. Tüm bu sosyal kavramların yanısıra iklim ve topografya da kamusal yaşamın doğasında önemli birer etken olmakla beraber, tümüyle tanımlayıcı değildir.

Kamusal mekânların geçmişine baktığımızda antik dönem agoralarının, dönemin sosyal yaşamı açısından en önemli mekânlardan biri olduğu, günümüzün kamusal mekânları için de örnek oluşturmaya devam ettiği görülmektedir. Agora, Eski Yunan'da genellikle kamu yapıları ve portiklerle çevrili, popüler veya politik toplantı yeri olarak kullanılan, seçim ve yargılama gibi önemli olayların da gerçekleştiği pazaryeri veya ortak meydana (11,12). Agora, temelde bir pazaryeri olmasına karşın giderek daha anıtsal bir nitelik kazanmış, daha nitelikli işlerin ve ticaretin mekânları olmuşlardır. Bu nedenden dolayı gündelik ihtiyaçlara yönelik malların satışı için bazı kentlerde ikinci bir agoranın kurulması gerekli olmuştur.

Roma kentlerinin iki kamusal mekânı plaza ve forum'dur. Plazalar, kent için ticari ve sosyal kamusal mekânlar sağlamaktaydılar. Yürüyüş yolları ve dükkân dizileri ile plazalar, Roma kentlerinin merkezini oluşturan, yoğun ticari yaşamları ile çok amaçlı mekânlardı. Plazalar kent içinde yapılaşmanın temizlenmesiyle veya kent dışındaki boş alanlarda inşa yoluyla oluşturulmaktaydı. Büyük kentlerde benzer amaçlı sokaklardan ayrı olarak, özel olarak gruplanmış malların satıldığı bir veya da-

ha fazla plaza olabiliyordu (13). Forum, plazaya göre daha resmi bir mekândır; bir dereceye kadar ticari ve çok amaçlı olmasına karşın, çevrelendiği yönetim yapılarıyla otoritenin mekânı olarak plazalardan ayrılmaktadır.

Kentsel mekân tasarımının en eski ve önemli elemanlarından olan meydanlar, yapıların açık bir açık etrafında gruplanması ile oluşturulmuş, içeride kontrol sahibi olmayı ve dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı savunmayı sağlayan, çoğu zaman sembolik anlamlarla yüklenmiş mekânlardır (14). Meydanlar, birer kentsel mekân olmalarının yanı sıra, kendilerini çevreleyen yapıların ifade edilmesi açısından da önemli birer mimari elemandır. Meydanlar tarihsel süreç içinde ticaret, yönetim, kültür, eğlence gibi çeşitli işlevler ve anlamlar yüklenmişler, değişik isimler altında tanımlanmışlardır. Bir meydana aktivite olması hem mekânın canlılığı, hem de görsel çekiciliği açısından önem taşımaktadır. Meydanların işlevleri, farklı derecelerde önceliklere sahip olabilirler. Bir kentte birbirinden farklı işlevlere sahip çok sayıda meydan bulunabilir.

Özellikle Ortaçağ'ın Avrupa kentlerinde kamusal mekân, öncelikle tanımlanan bir mekândır; kent dokusu onun etrafında şekillenmektedir. Sitte'ye göre Avrupa kentlerinde yapıların cepheleleri hem kamusal dış mekânı tanımlamakta, hem de özel mekânı belirlemektedir. Rönesans döneminde kent kavramının gelişimiyle avlu, sokak ve meydanlar biraz daha farklılaşmıştır. Rönesans'ın büyük meydanları ortaçağın doğal olarak oluşmuş, organik meydanlarına göre düzenli bir şekilde tasarlanarak oluşturulmuşlar; geç 16. yüzyılda tamamen simetrik bir düzenle inşa edilmeye başlanmışlardır.

Osmanlı kentinde kamusal açık alanların sınırları belirsizdir.

Viyana'da müze girişi. Sergileme ve dinlenme işlevlerinin kentte devamı, müze girişini vurgularken, kent yaşamını da zenginleştirmektedir.

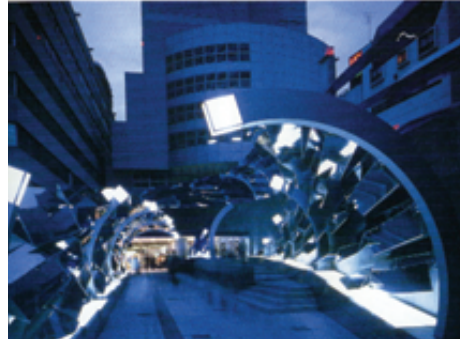

Aynı tarihi mekânın günün farklı saatlerinde pazaryeri ve otopark olarak kullanımı.
Kaynak: Podrecca, B. 2004. Offene Raume Springer Wien, NY

Fotoğraf: I. Utun, 2005

İki ayrı nitelikte (kamusal ve özel) plazanın farklı kotlarda oluşturulması,
Kaynak: Podrecca, B.2004. Offene Raume Springer Wien, NY

Tokyo'da yapılar, otobüs ve arabalar arasında bir yürüyüş yolu için ekranlar, gündüz ve gece algısı. Acconci Studio.
Kaynak: Mostadei, A. Urban Spaces.

Genelde tasarlanmadan kendiliğinden oluşmuş, yapılaşmamış geniş boşluklardır ve tanımlanmış, net bir işlevleri yoktur. Biniçilik yarışlarının yapıldığı, cirir oyununun oynandığı "at meydanı" gibi belirli bir işlevi olan ya da külliye avluları, namazgâhlar, açık hava kahveleri gibi kesin bir biçime sahip istisnai örnekler olmakla birlikte Osmanlı meydanları, Avrupa'daki tanımlı "piazza"lardan farklıdır. Osmanlı kentinin büyük açık mekânları olan mezarlıklar ve toplu türbeler, çayır ve bostanlar da kamu yaşamı için büyük önem taşımaktadır. "Mesire" denen bu yerler, insanların bir araya geldiği oldukça canlı alanlardır. Ancak halkın politize olabileceği endişesiyle bazı dönemlerde, bu canlılığa çeşitli yasaklamalar ve cezalar getirilmiştir. Kentin bir diğer bölgesini ise, ekonomik etkinliklerin geçtiği ticaret bölgesi olan çarşı oluşturmaktadır; konut bölgesinin aksine kamusal yaşamın en canlı olduğu merkezdir (15, 16). Dini ve sosyal etkinliklerin geçtiği imaret ise kentin bir diğer bölgesini tanımlamaktadır. Camiye odağına alan yapılardan oluşmuş bir kompleks olan imaret, külliye olarak da adlandırılmaktadır. Külliye özerk mekân olmakla birlikte, içindeki kamusal yaşantı, sokağın kamusalılığına karışır. (17).

Günümüzde kamusal mekânlardaki pek çok gündelik işlev, özel mekânlara taşınmakta, iletişim araçlarının gelişimi ile pek çok sosyal aktivite, gerçek mekândan elektronik mekânlara kayabilmektedir. Kentlerimizdeki "kamusal" mekânlar, böyle bir çağda, sosyal temasın devam edebilmesi için büyük önem taşımaktadırlar. Günümüz kamusal mekanlarında sembolik değerler ile, toplanma, dinlenme-rekreasyon işlevleri öne çıkmaktadır. Tarihsel süreç içinde olduğu gibi, sokaklar, meydanlar ve parklar günümüzün önemli kamusal açık mekânlarını oluşturmaktadırlar. Bununla birlikte, günümüzde, kamusal mekânların oluşturulmasında özel sektörün payı giderek artmakta, bazı durumlarda yeni inşa edilmekte olan yapıların kentin kullanımına sunduğu plazalar, ek yapı alanı kazandıran bir etken olabilmektedirler (18). Pek çok özel kuruluş için kamusal mekân oluşturma ya da oluşturulmasına katkıda bulunma, günümüzde giderek değer kazanan bir yaklaşım olmaktadır. Öte yandan, kamusal iç mekânlarının çoğalması ile konfor düzeyi artmakla birlikte, kamusal mekânlarda tercih sırasını değiştirebilmekte ve kent yaşamının canlılığı olumsuz yönde etkilenebilmektedir. □

Kaynaklar:

- (1) Bookchin, 1999, s.68).
- (2) Arendt, H. (1994). İnsanlık durumu. Çev: B.S.Şener. İletişim Yayınevi, İstanbul. s.72-75
- (3) a.e., s.77-78
- (4) Sennett, R. (2002). Kamusal insanın çöküşü. Ayrıntı Yayınları, İstanbul. s.138
- (5) Altman, I. & Chemers, M. M. (1984) Culture and environment. Cambridge: Cambridge University Press. ss. 129 - 135
- (6) Jackson, J. B. (1987). The public face of architecture: civic culture and public spaces. N. Glazer & M. Lilla (Eds.) The American public space. New York: Free Press, London Collier Macmillan. s. 216
- (7) Öner, S. (1992). "Architectural experiences and experiments in the public space." Doktora tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi. s.13
- (8) Altman, I. & Zube, E. H. (1989). Public places and spaces. New York: Plenum Press. s.1
- (9) Hutchison, R. (2000). "Constructions of urban space". Public spaces: a comparative discussion of the criteria for public space. Ed: Lewis W. Dijkstra. s.2
- (10) Carr, S., Francis, M., Rivlin, L. & Stone, A. (1992). Public space. Cambridge: Cambridge University Press. ss. 22 - 23
- (11) Hasol, D. (1993). Ansiklopedik mimarlık sözlüğü. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.
- (12) Ching, F. D. K. (1996). Architecture: form, space and order. New York: John Wiley & Sons. s. 302).
- (13) MacDonald, W. J. (1986). The Architecture of the Roman Empire: vol: 2. New Haven & London: Yale University Press. s. 51
- (14) Krier, R. (1979). Urban space. Londra: Academy Editions. s. 17
- (15) Uzun, İ. & Köşklük, N. (2003). "Osmanlı Kentinde Mekânın Kamusalılığı". Bursa Yapı ve Yaşam Kongresi, Mimarlar Odası Bursa Şubesi.
- (16) Özdeş, G. (1998). Türk Çarşıları. Ankara: Tepe İnşaat Sanayi A.Ş.
- (17) Ataman, Alpaslan (2000). "Bir Göz Yapıdan Külliye: Osmanlı Külliyelerinde Kamusal Mekan Mantığı". Mimarlar Tasarım Yayınları, İstanbul.
- (18) Marcus, C. C. & Francis, C. (1990). People places: design guidelines for urban open space. New York: Van Nostrand Reinhold.

Emel Kayın, Yrd. Doç. Dr.
DEÜ Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü

Kordonboyu 19. yüzyıl, liman çevresi

Bir Kamusal Alan, Bir Kentsel Simge, Bir Kıyı Hikayesi: Kordonboyu

Kordonboyu, inşa edildiği 19. yüzyıldan beri, ticaretle içerikle-
nen fiziksel bir ihtiyacı karşılamının yanı sıra, kentlilere sundu-
ğu yaşamsal olanaklarla da İzmir kentini tanımlayan en önem-
li mekanlardan biri olmuştur. Kentlilerin denizle ilişkisinin en
güçlü biçimde kurulduğu ve İzmir'e bir kıyı-liman kenti kimli-
ğini veren bu kamusal alan, simgesel bir nitelik de taşımakta-
dır. İzmir kenti için üstlendiği tüm bu anlamlara rağmen, deniz-
liman ilişkisinin tayin ettiği kentsel konumu, Kordonboyu üze-
rinde daimi spekülasyonların yaşanmasını sağlamış, deniz-yol-
bina ilişkilerinin, toplumsal-politik girdilerle dönüştürülmesine
yönelik girişimler, kentin birçok mekanları gibi Kordonboyu'nu
da etkilemiştir.

Kordonboyu'nun açık alan tarifleriyle sınırlanan bir değerklen-
dirme üzerinden kavranamayacak olan kamusalılığı, başlangıç-
tan beri deniz yönündeki kaldırımdan kara yönündeki kaldırı-
ma ve oradan da büyük oranda yeme-içme-eğlenme işlevleri-
ne ayrılmış zemin katlara uzanan üçlü bir kademelenme içeri-
sinde biçimlenmiş; mekan-yaşam ilişkisi bu kademelenme pa-
ralelinde gelişmiştir. Bir başka anlatımla deniz-yol-bina üçlüsü-
nün kentli yaşamındaki yeri, bu kademelenmenin yapısı dö-
nüşükçe, yeniden tariflenmektedir. Böyle bir değerlendirmede
Kordonboyu için üç önemli kırılma noktasından sözedilebilir :
Bunlardan birincisi, Rıhtım'ın inşa edildiği dönem için bir son
gibi görünse de, İzmir'de sosyo-ekonomik ve mekansal örün-
tüsü açısından yeni bir sürecin başlangıcı olarak değerlendirile-
bilecek olan 1922 yangınıdır. İkinci kırılma noktası ise, kent-
sel mekanda 20. yüzyılın ortasından sonra varlığını ortaya ko-
yan yüksek yapılaşmanın hukuksal temelini oluşturan, 1965
Kat Mülkiyeti Kanunu'nun ilanıdır. Üçüncü kırılma noktası,
otoyal girişi ile başlayan ve kıyının bugünkü görünümünü al-
ması ile sonuçlanmış gibi görünse de, henüz tamamlanmamış
bir mücadelenin başladığı 1991 tarihidir. Bu makale, Kordon-
boyu'nun geçirdiği dönüşümlerin, kentsel mekanın kamusal

niteliğini nasıl etkilediğini irdelerken, Kordonboyu imgesinin
kentsel bellekteki yeni tanımını da sorgulayacaktır.

Kordonboyu'nun İnşasından 1922 Yangınına Kadar Uzanan Dönem

İnşa edilmesinden başlayarak yüzyıllar boyunca kentin en
önemli kamusal alanlarından birini ve giderek bir kentsel sim-
geyi oluşturan Kordonboyu'nun inşası, İzmir'in 19. yüzyılda ti-
caret aracılığıyla dış dünyaya eklemelenmesinin gerektirdiği bir
yatırımdır. İzmir'de yoğunlaşan Avrupalı tüccarlar, kentin hin-
terlandını da kapsayan ticari ilişkilerini sürdürebilmek için ye-
ni ulaşım teknolojilerine ihtiyaç duyarken; 1856'da İzmir-Ay-
dın ve 1863'de İzmir-Kasaba demiryolları imtiyazları,
1867'de ise Rıhtım imtiyazı, İngiliz ve Fransız yatırımcılara ve-
rilmiştir. Önce İngilizler'in daha sonra Fransızlar'ın üstlendiği,
mendere ve rıhtım üzerinde tramvay hatlarının inşası gibi ey-
lemleri de kapsayan ve kıyıda tartışmalı arsa spekülasyonlarına
neden olan Rıhtım yatırımı, 1875 yılında hemen hemen biti-
rilmekle birlikte, eksiklerin tamamlanması 1880 yıllarına kadar
sürmüştür (Rougou, 1892, s.145-149; Georgiades, 1885, s.154-
163). Ticari malların yüklenip boşaltılmasındaki zorlukları orta-
dan kaldırmının yanı sıra, liman ve gar arasındaki ilişkiyi de
sağlayan Rıhtım Caddesi, eskiden kısa bir sahil yolu olan Ma-
rina ile sınırlı olan kıyı temas alanına sahip olan kentlilere de,
gezinti, yeme-içme, eğlenme vb. aktiviteleri gerçekleştirebile-
cekleri uzun bir kıyı bandı olanağı sunmuştur. Levantenler'in
yaşam alanı içerisinde kalan ve kentin dış dünya ile etkileşim
alanı olan Kordonboyu'ndaki kamusallığın içeriğinde, bu kül-
türün belirleyici olması kaçınılmazdır. Avrupa tarzı bir yaşamın
yansıması olan kafeler, barlar, oteller, tiyatrolar, klüpler, kabe-
reler Rıhtım Caddesi boyunca yerlerini alırken, kentsel mekan
hareketli, renkli, kozmopolit bir görünüme sahip olmuştur. Ge-

nelde Avrupalılar'ın ve gayri müslim azınlıkların yer aldığı bu evrenin Kordonboyu kamusalılığı, dönem kaynaklarında ticari koşuşturmanın yanı sıra, kafelerde oturan iyi giyimli kişiler; balolar, davetler, varyetelerin yarattığı müzik; yabancı ülkelerin ulusal bayram kutlamaları, limandaki gemilerden kaynaklanan hareket, özel günlerde ısklandıran rıhtım gibi temalara dayalı renkli tasvirlerle verilmektedir (Cuiet, 1894, s.464-468.; Politis, 1994, s.197-198.; Housepian Dobkin, 1988, s.105-107).

Kordonboyu'nun kamusalılığı, bu evrede liman ve onun tanımladığı aktivitelerin mekana damgasını vurduğu, üç hatlı kademelenme içerisinde gelişmiştir. Birinci hat, ticari malların indirildiği, her ulustan insanların koşuşturduğu ve denizle yakın olmak isteyenlerin dolaştığı kıyı bandıdır. Liman ile gar arasındaki ulaşım ihtiyacının karşılandığı tramvay hattının yer aldığı orta band, ticari hareketliliğin yayıldığı bir alan olarak değerlendirilmelidir. Kara yönünde yer alan ve aralıksız uzanan gölgeliklerle belirginleşen üçüncü hat ise, içerisinde ticaret, ulaşım, haberleşme vb. işlevlerle ilgili ofisleri barındırsa da, bu bandın kentsel imgelemedeki yeri, bar, kafe, restoran, tiyatro, kabare gibi yeme, içme, eğlenme aktiviteleri ile belirginleşmiştir.

Kordonboyu'nun renkli yaşamı, 1922 yangını ile kesintiye uğramış, yangın günleri, binalardan çıkan dumanlar kadar, rıhtıma yığılan kalabalıklarla da belleklere yerleşmiştir.

1922 Yangınından 1965'e Kadar Olan Dönem

1922 yangını ve Cumhuriyet dönemi ile birlikte yaşanan sosyal değişim, özellikle etkisini merkez alanlarda gösterirken, Kordonboyu da kaçınılmaz biçimde bu gelişmelerden etkilenmiştir. Yangının hemen sonrasında rıhtım, harap durumdaki otel, kafe, restoranların olduğu, canlılığını yitirmiş bir alan olarak tanımlanmaktadır (Ximenez, 1925, s.142). Ancak kentin yangın sonrasındaki toparlanma çalışmaları, kıyının kamusallığını yokedememiş, Kordonboyu'nun kentsel ölçekteki kullanım alışkanlıkları, içeriği kısmen farklılaşarak da olsa sürmüştür.

Önceki dönemin, farklı ülkelerden gelen insanların içerisinde yer aldığı, çok dilli, çok renkli, karmaşık yapısına ve limanın kıyıdağı belirgin etkisine karşılık, bu dönemde Kordonboyu, az katlı, insan ölçeğini aşmayan yapılanması ve tanımlı sosyal yapısı ile daha huzurlu bir görünüm içerisindeydi. Liman çevresi belirli bir canlılığı barındırsa da, hareketlilik önceki döneme

göre azalmış ve netleşmiştir. Kentsel mekanda yaşayanlar genelde birbirlerini tanırlarken, alandaki yeme-içme, gezinti, eğlenme aktiviteleri de elit bir görüntü sergilemektedir. Deniz yönünden kara yönüne yayılan rekreasyon bu evrede kentsel imgelem için dominant bir unsur durumundadır.

1965-1991 Arasındaki Dönem

Bu dönemde gerçekleşen iki önemli gelişme, Kordonboyu'nun mekansal yapısını ciddi biçimde dönüştürmüştür. Bunlardan birincisi, ticari aktivitenin Alsancak Limanı'na kaydırılması, diğeri ise kıyının yüksek bloklarla dolmasıdır. Ticari aktivitenin 1967'den itibaren inşasına 1954'de inşasına başlanan Alsancak Limanı'na kaydırılması, liman imgesini dönüştürmüştür (Kızıoğlu, Şimşekkan, 1975, s.3-4, 7-8; Kayın, 2000, s.200-208) Yine de kıyının iskele, fener, bazılarının yemek olanağı da sunduğu küçük balıkçı tekneleri gibi unsurlarıyla renklenmiş bölge, kentlilerin yoğunlaştığı bir alan durumundadır.

Kıyıdağı konut stoğunu arttırmaya dayalı kentsel politika, 1965 Kat Mülkiyeti Kanunu'nun verdiği olanaklar paralelinde, Kordonboyu'nun az katlı yapılaşmasının ortadan kalkmasına yol açmış; birbirinin ardından inşa edilen ve çoğu ticaretle uğraşan üst gelir grubunun yaşadığı yüksek bloklar ise, mekanın algısını değiştirmiştir. Mekandaki insan ölçeği ortadan kalksa da, zemin katlarda yer alan ve yeme-içme, eğlenme, alışveriş gibi aktiviteler dayalı yaşantı karakteristiklerini sürdürmüştür. Denizin kirlenmesi, artan trafik, otopark ihtiyacı gibi sorunlar ve bunların yarattığı fiziksel-görsel kirlilik bile zemin kat kullanımlarını engellememiş; kentliler bozulan çevreden duydukları rahatsızlığı şikayetlerle belirtse de, Kordonboyu kamusal anlamda yoğun biçimde kullanılmayı sürdürmüştür. Kordonboyu'nun dar yapısı kara yönündeki tesislerin deniz yönünü kullanmasına da olanak verdiğinden, bu dönemde yeme-içme, dolaşma eylemlerinin iç içe ve denize yakın konumlandığını saptamak mümkündür. Belirli bir saattan sonra Kordonboyu'nda kısmi bir yayalaştırma politikası uygulanması da, kentsel mekan ve bu mekanın öngördüğü yaşamın bütünsel algılanması kadar, bir kıyı-liman kentinde bulunduğu duygusunun kavranmasını da kolaylaştırmaktadır. NATO binası ve Pasaport'taki Askeri Liman'ın varlığına bağlı gelişen yabancı hareketlilik ise, geçmişin kozmopolit sosyal örüntüsüne küçük de olsa bir referans vermektedir.

1922 Yangınında Kordonboyu

20. yüzyılın ilk yarısına ait Cumhuriyet evresindeki ölçekli, sakin Kordonboyu

20. yüzyılın ortasından sonra yükselmeye ve dönüşmeye başlayan Kordonboyu

1991'den Günümüze Uzanan Dönem

Kordonboyu'ndaki bina-araç yoğunluğu ile deniz kirliliği, mekandaki kamusal kullanım üzerinde olumsuz etkiler yaratırken; kentsel mekan 1991 yılında, fiziksel, yaşamsal ve tarihsel karakteristiklerini tümüyle dönüştürecek bir proje ile karşı karşıya gelmiştir. Bornova hızlı yolunu Alsancak Limanı üzerinden kıyıya indirecek ve bu arteri 1989 yılında yapımına başlanan Çeşme Otoyolu'na bağlamayı amaçlayan altı izli yol projesi, tüm tepkilere rağmen uygulamaya konulmuş; Alsancak Limanı-Cumhuriyet Meydanı arasında 80-120 m. genişlik ve 1.5 km.2'lik bir alanda kıyı doldurma çalışmalarına başlanmıştır.

Kordonboyu'nda yol inşaatının sürdüğü dönem kentsel mekanın kamusal niteliği açısından ilginç sorgular açmıştır. Deniz yönünde yol dolgusu dolayısıyla oluşan duvara rağmen, yaşamsal alışkanlıklarından hemen vazgeçemeyen ve kara yönündeki tesislerde Kordonboyu'nun ünlü gün batımı yerine duvara bakarak oturmayı sürdüren kentliler, yol inşaatına tepki vermekte gecikmemiştir. Öyle ki İzmir'de neredeyse kentsel mekanda gerçekleşen hiçbir tartışmalı inşaa eylemi, kent halkının bu ölçekte bir karşı duruşuyla yüzyüze gelmemiştir. Yol inşaatını durdurmaya yönelik katılımın boyutları, Kordonboyu'nun kamusal niteliğindeki güçlü vurguyu açıkça göstermektedir.

Tüm bu mücadelenin sonucunda ve 1996 yılında yeni bir yerel yönetimin göreve başlamasıyla, otoyol projesinden vazgeçilmiş, deniz dolgusunun kotu indirilerek, dolgu alanı körfez ölçeğinde tasarlanan "Yeşil Kuşak" projesine de entegre olacak biçimde, yeşil alan olarak düzenlenmiştir. Yeni düzenleme ile kullanılabilir açık alan artmış; ancak içinde dolaşanlar için mekanın algısı değişmiş, artık ikili bir yapıya sahip olan Kordonboyu'nun kentsel bellekteki imgesi dönüşmeye başlamıştır. Kordonboyu'nun Pasaport sonrasındaki orijinal parçası, gerek ölçeği, gerek limanı tanımlayan yapılarla, gerekse yeni oluşturulan taş döşemeler, deniz balkonları gibi öğeleriyle tarihsel-tarıdık referanslar içerirken; dolgu alanının hikayesi, kentliler için yeniden yazılmak durumundadır. Deniz kenarındaki dar bir band, bir "Rıhtım Caddesi" olarak kentsel belleğe kazınan

Kordonboyu'nun Pasaport Civarında kalan orijinal parçası

Kordonboyu'nun genişlemesiyle birlikte, deniz-yol-binalar üçgeninin oluşturduğu mekan tanımı değişmiş, kentlilerin zorunluluklar yüzünden ortaya çıkan bu yeni hacim içerisindeki öznel konumlarını yeniden oluşturmaları gerekmiştir. Burada insan ve mekan arasındaki ölçek ilişkisi kadar, kullanım alışkanlıklarındaki dönüşme zorunluluğundan da söz edilmektedir. İnşaa edildiği dönemden bugüne değin, tesislerde oturanların dolaşanlarla göz teması kurabildikleri bir "Piyasa Caddesi" gibi kullanılan ve mekansal kuruluşunun da öngördüğü gibi "çizgisel" bir kamusal hareketi barındıran Kordonboyu, şimdi daha yaygın, aynı oranda da daha "dağınık" bir hareketliliği üzerinde taşımaktadır. Bu yöndeki kamusal eylemler, deniz kıyısında dolaşma, banklara-çimlere oturma, bisiklete binme gibi çeşitlenmektedir. Yeme-içme-eğlenme bandının denizle mesafesinin artması ve görsel ilişkinin hem mesafe, hem de yolun kenarına park eden araçlar dolayısıyla kesilmesi, kara yönündeki tesislerde oturanların deniz ve deniz yönündeki eylemlerle

Kordonboyunda yitirilen insan ölçeği ve bitişik nizamlı, yüksek bina seti

görsel ilişkisini güçleştirmektedir. Bir başka deyişle geçmişte dar-çizgisel kademelenmelerin olanak verdiği eylemsel kaynaşma ortadan kalkmış ve mekanın bütünsel algılaması zorlaşmıştır.

Yeni gelişmeler kapsamında meydan düzenlemeleri de söz konusu olmuş, resmi nitelikli Cumhuriyet Meydanı, çevresine dizilen palmye ağaçları ve palmyeye öykünen iki metal meşale ile dönemin Akdeniz kimliğine referans veren yeni katkılarını almıştır. Gündoğdu Meydan düzenlemesi ise, Pasaport Limanı-Alsancak Garı arasında kesintisiz uzanan bir band olarak biçimlenen Kordonboyu'nu keserek, Rıhtım Caddesi'nin bütünselliğini zedelemekte ve tarihsel referansları zayıflatmaktadır. Bu alanda 2004 yılında yapılan ve "Cumhuriyet'in Kazandırıkları" adını taşıyan otuz üç metrelik anıt-heykel, kıyıda gereksiz bir yükselmeye neden olmasının yanı sıra, içeriği dolayısıyla da kıynın sivil-kamusal kimliği ile örtüşmemektedir. Böyle bir içerik Cumhuriyet Meydanı'nın kısmen resmi kimliğine karşın, Gündoğdu Meydanı'nın konserlerin yapıldığı sivil bir meydan olarak tanımlanması fikri ile de çatışmaktadır. Pasaport civarındaki metal ağaç heykelin kentsel referanslarla okunabilir bir ilişki kurmaktan ziyade, bir öykünmeyi benimsemiş olması ise, çoğu kentli için soru işaretleri yaratmaktadır. Pasaport civarındaki balıkçı teknelerinin kaldırılması, hijyenle ilgili bazı sorunları çözmüş olmakla birlikte, bir kıyı-liman kenti imgesi açısından eksiklik yaratmıştır. Restore edilen Bergama Vapuru, rekonstrüksiyonu gerçekleştirilen İzmir kayıkları gibi eski deniz araçları, bu imgesel boşluğu doldurmaya kısmen yardımcı olmaktadır.

Kıynın doldurulması ile daha çok kamusal alan oluşturulduğuna inanılsa da, şu an kıyıda oransal olarak on yıl öncesinden daha çok kentlinin dolaşp dolaşmadığı konusunda onaylanmış bir istatistik yoktur. 19. yüzyıl ve 20. yüzyıl boyunca Kordonboyu'nda daha sınırlı bir alanda dolaşan ve böylece karşılaşp sosyalleşmeleri olasılığı daha çok bulunan kentlilerin, şimdi yaygın bir alana dağılmış olduklarını düşünmek de pekala mümkündür. Şu an itibarıyla 20. yüzyıldan farklı olan, yerel yönetimler tarafından örgütlenen konser, sergi, kutlama vb. etkinliklerin bu alanda organize biçimde yapılması ve kentlilerin farklı bölgelerden buraya yönlendirilmeleridir. Bu tür etkinlikler sırasında oluşan yoğun-karmaşık hareketlilik ve müzik dolaşısıyla, zaman zaman Kordonboyu'ndaki konut sahiplerinin tepkisiyle karşılaşlmaktadır. Kordonboyu'nun 20. yüzyılın ortasından önceki sakin dönemine öykünmek, günümüzün İzmir kentinde yaygın bir davranıştır. Kordonboyu'na yönelik tüm kamusal sahiplenmeye rağmen, otoyol tartışması da varlığını sürdürmekte ve gündemde yer bulmaktadır.

Fotoğraf: Cemal Emden

Dolgu alanı üzerindeki yeni düzenlemeler ve genişleyen kıyı bandı

Sonuç

Kordonboyu'nun yeni durumunda kent halkı tarafından kullanılan etkin bir kamusal alan yaratılmış olmakla birlikte, İzmir için simgesel niteliğini sürdüren kentsel mekanın tarihsel referansları zedelenmiş ve iki yüzyıla dayanan kentsel bellek dönüşmek zorunda bırakılmıştır. Mekanın tarihsel referansları, yalnızca fiziksel yapısından değil, denizle farklı kademelerde kurulan ilişki ve mekanın "çizgisel-yaygın / dağınık-entegre" gibi farklı hareketlilik türlerini dikte etmesi gibi değişkenlerle şekillenen kamusal tariflerden de kaynaklanmaktadır. Kordonboyu için yeni kamusalılık, dolaşılacak alanın daha çok, genişleme-yaygınlaşmadan dolayı temas olasılığının daha az ve uzaklaşan denizle ilişkilerin yeme-içme-eğlenme bandında daha zayıf olduğu bir yapılanma içinde tariflenmekte; bu yeni yapı da, mekanın otoyol gündemi dolayısıyla dönüşme olasılığı yüzünden kentsel imgelemedeki yerini gereğince somutlaştıramamaktadır. □

Kordonboyu'nda kentliler için yeni kullanım alışkanlıkları

Kaynaklar

- V. Cuinet, La Turquie d'Asie III, Librairie Felix Alcan, Paris, 1894.
D.Georgiades, Smyrne et L'Asie Mineure, Imprimerie et Librairie Centrales des Chemins de Fer., 1865
M.Housepan Dobkin, Smyrna 1922 : The Destruction of a City, State University Pres, Kent, 1988.
Kayın, Tarihsel Süreçte İzmir Limanları : Mekansal ve Yaşamsal Örgüler, İzmir, 2000/2, s.200-208.
I.Kızıoğlu, T.Şimşekkan, Alsancak Limanı Tevsii Yat Limanları Balıkçı Limanları, İzmir, E.Ü. G.S.F. Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 1975.
K. Politis, Yitik Kentin Kırk Yılı, Belge Uluslararası Yayıncılık, İstanbul, 1994.
F. Rougon, Smyrne, Berger-Levrault et Cie, Paris, 1892.
S. Ximenez, L'Asie Mineure en Ruines, Librairie Plon, Paris, 1925.

Derya Öncül, Ar. Gör.
DEÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

1980-1983 Sıkıyönetim Döneminin Konak Meydanı

İzmir bir liman kenti olmanın ötesinde Türk modernleşmesinde öncelikli bir kent olmuş, modernleşmeye direnen bir çatışmalar mekanı olarak da önemini tarihler boyunca korumuştur. Ne var ki, askeri müdahalelerin olduğu dönemler bu çatışmalar virtüel gerçeklik deposunda bastırılarak toplumsal/kentsel belleği yeniden inşa edebileceği Ordunun ifadesiyle "onarma"lara gereksinim duymuştur. 1980-1983 dönemi Sıkıyönetimin düzen kurucu müdahalelerinin Cumhuriyetin kuruluş yıllarına gönderme yapan bir anımsama ile bakıldığında özellikle kamusal mekanlar üzerinde simgeleştiği bir dönem olduğu açıktır. İzmir ise bu müdahalenin okunmasına olanak sağlayan öncelikli kentler arasında yer almasından çok seçilmiş bir kent olma özelliğine sahip olmuştur. Seçkinliğini nedenleyen siyasi, ekonomik ve toplumsal etkenlerin ağırlık kazanmasına karşın bu çalışma, Konak Meydanı özelinde Sıkıyönetimin fiziksel mekan üzerinde düzen kurucu eylemlerini resmetmekle sınırlandırılmaktadır.

Kamusal Mekanları Temizleme Operasyonu: "Pırıl Pırıl Bir İzmir'e Doğru"

1980 öncesi 12 Eylül Askeri darbesini ortaya çıkaran toplumsal yaşama ilişkin kaotik durumun kent mekanına yansımaması olanaksızdı. Gerek basın gerekse de yerel yönetim seyyar satıcılardan, çöplerin rasgele sokaklara atılmasından; kıyılarda,

kentin ana caddelerinde yapılaşmış ruhsatsız, geçici ruhsatlı kaçak yapılardan, araç ve yaya sirkülasyonunun yetersizliğine dayalı trafik karmaşasından, körfez kirliliğinden ve yarım kalan inşaatlardan kaynaklanan kentsel mekana yönelik konuları sorun eder. Ülke genelinde "huzur sağlama" hedefi, İzmir Belediye Başkanı Cahit Günay'ın kente ve kamusal mekanlara ilk müdahalelerinin çerçevesini de belirler;

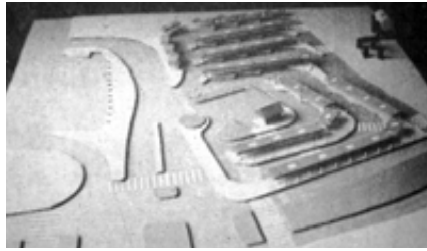
"pırıl pırıl" bir şehirde, güler yüzlü, huzur içinde İzmirliyle yaşamasını hedefliyorum; şehri başıbozukluktan, işportacıların ağından, korsan barakalardan kurtaracağız, seyyar satıcılar, seyyar haller, başıbozuk pazar yerleri ile halkı esnafın insafına bırakmayacağız (Yeni Asır, 12 Ekim 1980).

Ancak bu hedef sadece kamusal mekandaki asayışı sağlamak için değil daha derinlerde yeni bir İzmir'in oluşturulabilmesi için eski hallerinin belleklerden imkanlar dahilinde kazınması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Döneme özgü koşullar göz önüne alındığında kamusal mekanlar 1980 öncesi mekansal izlerden 3Y müdahalesiyle temizlenmiştir; yıkma, yıkama, yasaklama.

•**Yıkma Eylemleri:** İzmir Belediyesi göreve başlar başlamaz 1980 öncesi imar uygulamalarıyla ilgili soruşturma açar. Belediye Başkanı Günay bu dosyaların içeriğini şöyle özetler ; "Belediyeler anarşi yuvası haline gelmiş, adeta militanların beslen-

1980 sonlarında yaya üst geçiti, KONAK

1981 yılı meydan projesi, KONAK

1981 ortaları, KONAK

diği çiftlik.... Olmadık yerlere yasalara aykırı olarak encümen kararlarıyla müteahhitlere izin verilmiş" (Y.A. 6 Şubat 1981). Öncelikle, Başkanlık yetkisine dayanarak bu uygulamalara son verilir. Diğer taraftan İzmir Belediyesi İmar Müdürlüğüne oluşturulan 4 ekip tarafından sayısı 25 000 bulan dosyaların incelenmesine devam edilir ve inşaatların %60'ının kaçak olduğu tespit edilir. Basında yer alan habere göre, ilk dokuz ay içinde günde ortalama 400 kaçak yapı mühürlenir. Ardından kentteki ruhsatsız ve geçici ruhsatlı kaçak yapıların yıkımına başlanır; Dönem boyunca yıkımı gerçekleştirilen Konak başta olmak üzere Cumhuriyet Alanı ve Kordon üzerinde, kentin ana caddeleri, kavşak noktaları ve işlek sokaklarına yayılmış toplam 67 büfe, sahil yolundan başlayıp Konak, Kordon ve Bostanlı'ya kadar uzanan gazino, biraخانه, lunapark ve kafeteryaların yıkımı tamamlanır. Konak Meydanında sadece Geçit Biraخانهsi, Figaro Pastanesi ve belediyeye ait iki kulübe kalır. İnşaat halinde olan Opera ve Tiyatro binasının yıkımı da bu döneme denk gelir.

•**Yıkama Eylemleri:** "Pırıl pırıl bir İzmir'e doğru" söyleminin titizlikle uygulanmasının en uç noktasında kirli mekanlarının temizlenmesi için girişilen çabaların belirgin biçimde kendisini göstermesidir. Bu tür bir eylem kent için herhangi bir iz bırakmamasına karşın yönetimin "daha temiz bir kente" yönelik yapmış olduğu eylemlerinin sembolik bir ifadesi olarak okumak gerekir. Diğer taraftan kampanya olarak başlatılması halkın katılımını sağlamanın ötesinde "kente sahip çıkma" bilincinin şekillendirilmesine katkıda bulunması açısından önemlidir. Farklı tarihlerde basında çıkan şu haber örnekleri bu bilincin yaratılmasında etkileyici olduğu düşünülebilir;

- "Gümrük'teki Balıkخانه 15 günde bir yıkanacak" (Y.A.11 Ekim 1980).
- "Cumhuriyet Alanındaki Atatürk Anıtı yıkandı" (Y.A. 30 Ağustos 1981).
- İzmir Belediyesinin temizlik işlerinde çalışan 800 işçisi meydanlar başta olmak üzere kenti baştan sona süpürdü" (Y.A. 27 Ekim 1980).
- "İzmir'de şimdi trafolar sloganlardan temizleniyor" (Y.A. 5 Kasım 1980).
- "daha temiz bir İzmir için" yapılan özel çöp kutuları şehrin her yerine ana cadde, bulvar ve yayaların yoğun olduğu sokaklara dağıtılacak (Y.A. 23 Kasım 1980).
- "Herkes kendi evinin önünü temiz tutacak, tutmayanları uyaracak. Mahalle muhtarlarının sorumluluğuna verilen bu kampanyada en temiz mahallere istedikleri hizmet belediyeden karşılanması konusunda öncelik tanınacak (Y.A. 31 Mart 1981).
- "Muhtarlar Derneği Başkanı da temizlik kampanyasına 'evin önünü süpür' sloganı ile katıldı" (Y.A. 3 Nisan 1981).
- "Temizlik kampanyasında çöplerin yerlere atılmasını engellemek için belli aralıklarla çöp bidonları yerleştirilecek" (Y.A. 30 Mayıs 1981).

1981 yılı ortaları, KONAK

1981 yılı sonları, KONAK

•"Çevresini temiz tutan ev ve işyerini beyaza boyayanlara Belediye küçük hediyeler dağıtmaya devam ediyor" (Y.A. 25 Haziran 1983).

•**Yasaklama Eylemleri:** Yasal olmayan yapılaşmaların temizlenmesiyle eş zamanlı olarak kamusal mekanlarda yasal olmayan hallerin de denetiminin sağlanması gerektiği açıkta. Sıkıyönetim boyunca toplumsal yaşamın her alanında uygulanan yasaklama eyleminin mekanın bizzat kendisine ilişkin yansımalarını görmek mümkündür. İzmir Belediyesi kaldırımı, bulvar ve meydanların işgaline yönelik denetimini dönem boyunca titizlikle sürdürmüştür;

- Kordonun kaldırımı işgalinden kurtulması için restoran, biraخانه, kahvehanelere masa ve sandalyelerin kaldırılması için tebligat çekildi (Y.A. 12 Eylül, 9,11,14 Ekim 1980).
- "Ana cadde, bulvar ve meydanlarda seyyar satıcıların satış yapması yasaklanarak vesikaya bağlandı" (Y.A. 1 Ekim 1980).
- "Cumhuriyet alanına araçların park etmesinin yasaklandı" (Y.A.14 Ekim 1980).

1983 yılı ilk yarısı, KONAK

1983 yılı, KONAK

•"Belediye Zabıta ve İktisat İşleri Müdürlüğüne esnaflar denetlendi"(Y.A. 2 Kasım 1980). "Sıkı zabıta denetimiyle suç oranı azaldı" (Y.A. 18 Şubat 1981).

•Alsancak'daki oto galerileri kapatıldı (Y.A. 1 Eylül 1983).

•kamyon ve şehirlerarası otobüslerin şehir içine girmeleri yasaklandı (Y.A. 8 Aralık 1983).

Kent içinde yolların darlığı, otopark eksikliği ve giderek artan araç sahipliğiyle mevcut yolların yetersiz kalması gibi sorunların neden olduğu araçların kaldırımı işgal etmesine yönelik konulan bu yasakların ihlalinin kontrolünde çekilen sıkıntılar Belediye ve Trafik Müdürlüğü tarafından "kaldırımlar yayaların yollar araçların" kampanyasının başlatılmasına neden olur. Kampanyanın başarısını İzmir'in trafik sorunun çözmeye yönelik denenen pek çok yöntemle birlikte ele alındığında, İzmir Trafik Müdürlüğü'nün yaptığı açıklamaya göre "eskiye göre bir rahatlama olduğu" dur (Y.A. 8 Aralık 1983).

Kamusal Mekanları Onarma Operasyonları – Konak Meydanı

Kamusal mekanlar üzerindeki 1980 öncesi izleri silinmesi çabalarına eş zamanlı olarak özellikle yönetim yapılarının yer aldığı Konak Meydanının düzene sokulması yerel yönetimin ilk hedefleri arasında yer almıştır. Meydanın şantiye görüntüsüne çeviren inşaat halindeki pek çok yapının yer alması ve trafik için bir düğüm noktası olan alanın işleyemez hale gelmesi, fiziksel mekana yönelik öncelikle onarılması gereken iki sorun olmuştur.

Konak Meydanında 1950'lerin ilk yarısına kadar varlığını sürdüren Osmanlı yapılarından Sarı Kışla, Hapishane, Adliye binası, Hükümet binası ile Gümrük Meydanı arasındaki yapılar ve Milli Kütüphanenin yer aldığı cephedeki yapıların tasfiyesi ve

yıkımları tamamlanmasının ardından, Meydan artık büyük bir boşluk olarak eskisinden tamamen farklı bir yapılaşma için hazırıldı; 1966 yılında SSK blokları ve Bahribaba Parkı içinde yer alan Bölge Müzesiyle başlayan inşaat sürecine Belediye, Güney Deniz Saha Komutanlığı, Hükümet Konağı, Kütüphane, Merkez Bankası, Gümrük ile Konak arasındaki banka yapıları da katılır. Bu yapılardan sadece SSK blokları tamamlanır ve Meydanı çevreleyen yapıların neredeyse tamamı inşaat halindeyken 1980'e gelinir.

Diğer taraftan 1955 planıyla oluşturulmasına karar verilen, izleyen dönemlerde birkaç kez tekrar projelendirilen ve 1977 yılı sonlarında dolgu çalışmasına başlanıp yanlış dolgu yapıldığı gerekçesiyle durdurulan Mustafa Kemal Sahil Bulvarının uzantısında Konak Meydanına ulaşması hedefiyle döneme girilir.

•**Yarım Kalan İnşaatların Tamamlanması:** Askeri yönetim başa gelir gelmez ilk el attığı konuların başında Meydanı çevreleyen yapıların tamamlanması hedefinin konulmasını sağlayan iki neden vardı; kentin merkezi düzene girecekti ve daha önemlisi bu yolla kontrol sağlanarak devletin gücü yapılarında simgeleşecekti. Dolayısıyla ilk olarak Vilayet Konağı ve Belediye binasının inşaatının tamamlanmasına girilir; Vilayet Konağı (1982), Belediye Sarayı (1981) ve Belediye binasının ek ünitelerinin (1983) inşaatları hedeflenen üç yıl önce tamamlanır.

Tadilatı tamamlanan Elhamra Sineması (1981), Ege Üniversitesi Rektörlüğüne devredilen Atatürk Kültür Merkezi (1983), İzmir Arkeoloji Müzesi kültür yapıları olarak yerlerini almaları ve Bahribaba Parkında dinlenme ve yeşil alan düzenleme çalışmaları (1984) sonuçlanmasıyla birlikte Meydanın batı kenarındaki yarım inşaatlar tamamlanır. Yine batıda konumlanan ve 1958 yılında temelini atılmasından bu yana el değiştirmeler ve yapı teknolojisi konusunda gündemde kalan İzmir Tiyatro ve

İnşaata tamamlanan Belediye Binası, KONAK

İnşaata tamamlanan Vali Konağı, KONAK

Otobüs Garı, KONAK

Opera Sarayının yıkımı bu dönemde gerçekleşir. Böylece günümüze kadar gelen kültür yapıları Gümrük'teki balık halinin de inşasıyla tamamlanmış olur.

•**Otobüs Terminalinin Oluşturulması:** 1941 yılında Konak'taki tramvay hattı sökülerek yerine otobüs duraklarının yapıldığı Saat Kulesinin çevresindeki otobüs duraklarının yerinin değiştirilmesi Belediye Başkanı Günay'ın ilk planladığı konuların başında gelir. Otobüs sayılarının artırılması, bu durakların trafiği aksettirmesi ve Günay'ın yönetime gelmeden önce uzun yıllar ES-HOT Genel Müdürlüğü yapmış olmasının verdiği mesleki kaygı bu konuya öncelik verilmesinin nedenleri olarak sıralanabilir.

Belediye bünyesinde planlama müdürünce Mustafa Kemal Sahil Bulvarının uzantısında denizin doldurulmasıyla kazanılacak 37 500 metre karelik alanda 36 semte hareket eden otobüs, minibus ve taksilerin peronları yer aldığı bir proje ve maket hazırlanır. Saat Kulesi ile Belediye Sarayı arasında otobüs duraklarının kaldırılması ve bu alanda bulunan 3 kafeteryanın yıkılmasıyla ortaya çıkan alanın yeşil alan olarak düzenlenmesi ve otobüs garajının hazırlanan bu projeye göre tamamlanması 1981 yılının ikinci yarısını bulur. Yaya trafiğinin Yeni Karamürsel önünde hemzemin geçide kayması nedeniyle Saat Kulesinin önündeki gibi bir üst geçit yapılması bu projenin devamı olarak tasarlansın ancak uygulanmaz.

Konak'taki taksi-dolmuşların yerleri değiştirilerek Yeni Karamürsel binasının önünden alınıp Milli Kütüphane önüne taşınır. Yapımına başlanan Konak katlı otoparkının tamamlanmasıyla

da Konak alanının otobüs, dolmuş ve otopark sorunlarına geçici çözüm üretilmiş olunur. Dolgu alan üzerinde Konak vapur islesinin yapımına bu dönem sonlarında başlanır.

Sonlandırırken

Bu metin kamusal mekan üzerindeki müdahalelerin görünen yüzüyle yani fiziksel mekandaki sorunlara yönelik kısa vadeli onarmaların aktarımıyla sınırlı olmasına karşın, mevcut ilişkilerin arızalarını yok etme ve yeni ilişkiler tarifleme zorunluluğu içinde bulunan Sıkıyönetimin müdahalelerinin izleyen yirmi yılı etkisi altına aldığı dönüşümleri içerdiğini görmek güç olmayacaktır. Müdahaleler Konak Meydanının iki özelliği belirgin hale getirmiştir;

- herhangi bir muhalif etkinliğe izin vermeyerek "kamusal mekan" özelliğini yitirmiş, "kamu mekanı" yapılarında simgeleştirerek devletin mekanı olma- özelliğinin ideolojik içeriğini güçlü hale getirmiştir.

- modernite projesinin bir yansıması olan trafik düğüm noktası olma özelliğini, bir taraftan -Meydana ilişkin dönem içinde üretilen tek proje olarak- bir düzen dahilinde ve kapasitesini artırmak yoluyla belirginleştirilmiş, diğer taraftan da devlet yapılarından uzaklaştırmak yoluyla kontrolünü kolaylaştırıcı yeni bir etki yaratılmıştır.

Sıkıyönetimin ardından her yeni yerel yönetimin Konak Meydanının yeniden üretilmesine ilişkin çabaları çatışmalara neden olmuş ancak bu karşı mücadelelerin hiç biri yukarıda sözü geçen iki özelliği dönüştürmeye yetmemiştir. ■

Dipnot:

•1980-1984 tarihleri arasındaki Yeni Asır Gazetesinin günlük nüshaları veri kaynağı olarak kullanılmıştır. Doğrudan alıntı yapılmayan yerlerde kaynakça gösterilmemiştir.

•Yeni Asır gazetesinin kaynak gösterimi Y.A. olarak kısaltılmıştır.

Gökçen Firdevs Yücel, Dr., Peyzaj Mimarı

Kamusal Açık Mekanlarda Donatı Elemanlarının Kullanımı

Bireylerin sosyal, kültürel, fiziksel ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılayan ortak kent mekanları ve bu mekanlara ait özel donatıların (kent mobilyalarının) toplum hayatındaki yeri ve önemi inkar edilemez bir gerçektir. Planlı ve çağdaş kentsel alanların (cadde, sokak, meydan vs.) hem kenti hem de kentin parçalarını tanımlayan ve yazılı olmayan kentsel karakteristikleri, kişilikleri vardır. Bu bağlamda, ortak kent mekanları ve kent donatılarının nitelikleri ve organizasyonlarının kent kimliğinin oluşmasında ve kent alanlarının karakter ve hayat kazanmasında çok önemli rolü bulunmaktadır.

Kamusal mekanlardaki donatı elemanları, kentsel yaşamı daha zevkli ve anlamlı kılmaya, kentsel konfor ve kentsel estetik yaratmaya olanak verirler. Bunu sağlamak için donatı elemanlarının tasarım ve yerleştirilmesinde aranan en önemli özellik uyum olmalıdır. Kamusal mekanlarda kullanılacak mobilyalar mekanın yerine, büyüklüğüne ve fonksiyonuna göre değişecektir. Mobilyalar, mevcut düşünülen işlevlere uygun olma özelliklerinin yanında, içinde yer alacağı çevrenin karakterini de yansıtmalıdır. Donatı elemanları, yürüme yolları üzerinde engel oluşturmayacak biçimde ve tekerlekli sandalye kullanıcılarının geçişlerine müsaade edecek şekilde yerleştirilmelidirler.

Donatı elemanlarının tasarımında, kullanıcıların ergonomik özelliklerinin gözönünde bulundurulması önemlidir. Mobilyalar uluslararası platformda belirlenmiş standartlara göre tasarlanmalıdır.

Kamusal mekanlarda kullanılabilecek bazı donatı elemanları ile, bunlar ile ilgili tasarım kriterlerini aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

• Sınırlayıcılar (Duvarlar ve Çitler):

Sınırlayıcıların estetik yönden kullanılacağı ortamın mimari anlayışı ile uyumlu olması gerekir. Kuşatma elemanları olarak duvarlar (taş, tuğla veya beton malzemeli), paravanlar, demir ahşap parmaklıklar veya yeşil çitler kullanılabilir. Kuşatma ele-

manlarının yüksekliği kanunlara, çevreye ve fonksiyona uygun olarak tespit edilmelidir. Alçak kuşatma elemanları 20-60 cm. yükseklikte, orta yükseklikte kuşatma elemanları 80-140 cm. yükseklikte, yüksek kuşatma elemanları 180-250 cm. yükseklikte tasarlanmalıdır.

Kuşatmanın kalitesi ve derecesi çevreye uygun olarak yapılmalıdır. Kuşatmada kullanılacak pek çok farklı materyal çeşidi ve çözüm yolları vardır. Tasarımlarında estetik ve fonksiyon prensiplerinin yanısıra, psikolojik etkilerin de gözönünde tutulması gerekir. Örneğin, mahremiyet ve kötü bir görünümün gizlenmesi amaçlanıyor ise kuşatma elemanı insan boyundan yüksek ve masif olmalı; eğer insanların girmesine engel olunmak isteniyorsa, üzerinden aşılamayacak derecede yüksek, arasından geçilemeyecek kadar dar olmalıdır. Parkın, çevrenin güzel görünümüne açık olması isteniyorsa, kuşatma elemanı kısmen açık ve alçak olmalı, veya hiç olmamalıdır.

• Oturma Elemanları:

Oturma elemanlarının boyutları, malzemesi ve tasarımı, kullanıcıların fiziksel konforunu doğrudan etkileyecektir.

Oturma elemanının uzunluğu kişi başına 60 cm. olmalıdır. Banklar için önerilen oturma yüksekliği 42.5 cm., arkalık yüksekliği 50 cm., oturma genişliği ise 35-40 cm.' dir. Arkalıklı ve kolluklu banklar kullanıcıların vücutlarını desteklemeye yardım ederler. Oturanların sırtını uygun şekilde destekleyebilmek için arkalık yüksekliği 32.5-37.5cm arasında olmalıdır. Oturma yeri ile arkalık arasında 95°-100°'lik açı olmalı, oturma yeri yatayla 10°'lik açı yapmalıdır. Banklar yol akışının kesilmemesi için yoldan 60 cm. içeriye yerleştirilmelidirler. Oturma yerlerinin hiç olmazsa bir yanında, tekerlekli sandalye kullanıcılarının yanaşabilmeleri için en az 90 cm. genişliğinde düz bir yer bırakılmalıdır.

Açık alanlarda kullanılan hareketli sandalyeler, parklarda kullanılan banklara ve diğer oturma elemanlarına alternatif olarak

Farklı sınırlayıcı örnekleri, Japonya

karşımıza çıkarlar. Her durumda mükemmel olmamakla birlikte, çoğunlukla kullanışlı ve banklardan daha rahattırlar. Maliyetleri değişir ancak banklara göre daha ucuzdurlar; bir bank fiyatına ortalama on adet hareketli sandalye alınabilir. İnsanlar sandalyeleri bulundukları mekan içerisinde nasıl isterlerse o şekilde düzenleyebilirler; daha yakın veya daha uzak, güneş veya gölge alanlarda oturabilirler.

• Çöp Kutuları:

Çöp kutuları, her türlü kimyasal ve yanıcı çöpleri taşıyabilecek özellikte olmalarının yanı sıra, çocukların tırmanmalarına ve bisiklet gibi tekerlekli araçların çarpmalarına karşı da dayanıklı olmalıdırlar. Çöp kutuları için en çok kullanılan malzeme metal, ahşap, fiberglas ve dökme betondur. Çöp kutuları üstü açık, üstü yarı açık veya kapaklı olabilirler.

Çöp kutuları en çok gereksinim duyulabilecek noktalara yerleştirilmelidirler. Kolayca görülebilir olmalıdırlar. Yaya akışını kesmeyecek ve tekerlekli sandalyelerin geçişini engellemeyecek biçimde tesis edilmelidirler. Çöp kutuları için en iyi yerler, banklar veya telefon kabinleri gibi kent mobilyalarının yakınları veya yoğun kavşak noktaları, yiyecek satış birimleri, otobüs durakları, önemli yapıların girişleri gibi insanların yoğun olarak kullandıkları alanlardır.

Bank tasarımında kullanıcıların fiziksel sınırlamaları gözönünde bulundurulmalıdır.

Beton malzemeden yapılmış dairesel oturma yerleri

Çöp kutularının parklar, meydanlar gibi açık alanlarda geceleyin de kullanılabilecekleri göz önünde tutulmalıdır. Bu nedenle çöp kutularının yaya yollarının veya diğer ışık kaynaklarının yakınlıklarına yerleştirilmesi daha uygun olacaktır. Hoş olmayacak bir görüntü oluşturmamaları ve göze batmamaları için oturma öğeleri, aydınlatma direkleri gibi diğer öğelerle gruplandırılmalı ya da düzenlemede tek başlarına yer almak yerine bir duvar, direk ya da parmaklık gibi daha büyük bir elemana monte edilmelidirler.

İhtiyaç duyulan çöp kutularının sayısı, alanı kullanan kişi sayısına, biriken çöp miktarına, alanın bakım durumuna göre değişecektir. Normal olarak 30 m. aralıklarla yerleştirilirler. Yoğun kullanımların olduğu alanlarda bu mesafe daha da azalabilir. Şehir merkezlerindeki caddeler üzerinde her blok için 2 ila 4 çöp kutusu yeterli olacaktır. Biri yaya geçidine bitişik bloğun bitimine konmalı, 1 veya 2 tanesi de eğer banklar veya satış büfeleri var ise bloğun ortasına konmalıdır.

Çöp kutularının ne sıklıkta boşaltılacağına bilinmesi de önemlidir. Denetlenen alanlarda çöp kutuları içerisinde plastik torbalar kullanılabilir. Eğer çöp kutularının her gün boşaltılacağı düşünülüyorsa, bunlar kapaksız olabilir. Aksi durumda çöp kutularının menteşeli ve dış etkenlere dayanıklı bir kapak yapısı ile

Metal malzeme çöp kutusu örneği

Bronz Kedi Banklar, Tasarım: Judy McKee, Prospect Green, California, USA

donatılmaları gerekebilecektir. Çöp kutusunun kapaklı olması yağmurlu havalarda çöpün ıslanmaması için de önemlidir. Çöplerin toplanmasının yanında zaman zaman çöp kutularının da temizlenmesi gerekir.

• İşaret Levhaları:

İnsanlar bulundukları mekan içerisinde nerede olduklarını ve gitmek istedikleri yere nasıl gideceklerini bildiklerinde kendilerini daha güvende hissederler. "..... Yasaktır" gibi sınırlayıcı mesajlar yerine mesajlarda daha yapıcı bir yaklaşım kullanılmalıdır. İşaretleme olumlu ve bilgi verici olmalı; insanlara tek başlarına hareket etme rahatlığını vermelidir. İşaretleme, insanları güvenlik konularında eğitmek ve şüpheli gördükleri aktiviteleri bildirmelerini teşvik etmek için bir araç olarak da kullanılabilir.

İşaretleme "bilgilendirici ilan panoları, haritalar, eğitici işaretler ve yönlendirme levhaları" olarak dört gruba ayırabiliriz. Mesajın ifade edilmesinde işaretlerin yer seçimi önemlidir. Geleneksel işaretlere ek olarak haritalar, kiosklar ve diğer elemanlar da işaret görevi görürler.

İşaret levhaları tasarlanırken aşağıdaki kurallara dikkat edilmelidir:

- İşaretler iyi derecede görülebilir olmalıdırlar. Yönlendirme levhaları en az 20 m.'den görülebilmelidirler. Etkili bir görüş için işaret levhası 47 m.'den fazla, 6 m.'den az mesafede olmalıdır.

- Haritalar üzerinde gereksiz ve fazla bilgilerden kaçınılmalıdır. Önemli karar noktaları haritalar üzerinde kolayca tanımlanabilir olmalıdır.

- Yayalar tarafından kullanılan işaretlerin tasarımı ve yerleştirilmesi kullanıcının görüş sahası, yazıların ölçeği, yazıların oranı, yazılar ile arka fonu arasındaki ilişkiler gibi konuları içerir. İşaret levhalarında insanlara yardım için kullanılan yazı tanımlarını tamamlamakta standart grafik semboller kullanılmalıdır. Levhalar üzerindeki yönlendirme okları açık olmalıdır. Özellikle yabancı ziyaretçilerin kullanımına açık alanlarda, uluslararası sembollerin kullanılması gereklidir.

- İşaret levhaları için farklı malzemeler kullanılabilir. Ahşap oymalı işaretler doğal alanlarda çekicidirler, fakat hırsızlık ve hasara karşı dayanıksızdırlar. Metal malzemeler bükülebilir ve paslanabilirler. Plastik malzemeler ise kırılabilir ve yanabilir. Hasar görmesi en zor olan malzeme beton veya taştır.

- Kullanılan bütün işaretler kolay ulaşılabilir ve uzun ömürlü olmalıdır (en az 7-10 yıl). Vandalizm probleminin olduğu yerlerde bir ayaklı yerine iki ayaklı levhalar yerleştirilmelidir. Tüm işaretlerin hasar görmeleri durumlarında değiştirilebilmeleri için kolay imal edilebilir nitelikte olmaları gerekmektedir. İşaret levhalarının bakımları da ihmal edilmemelidir.

- İşaretler tekerlekli sandalye kullanıcıları için de ulaşılabilir olmalıdır.

• Heykeller:

Kamusal mekanlarda kullanılan heykeller çoğu zaman kompozisyonu tamamlayan elemanlar olarak görev alırlar. Zaman zaman mekan içerisinde simgesel anlamlar da taşırlar. Modern veya geleneksel tarzda tasarlanabilecek heykellerde kullanılacak malzemeler heykelin niteliğine, kompozisyonla uyumuna ve maliyet koşullarına bağlı olarak değişecektir. Günümüzde kamusal alanlarda kullanılan heykeller geçmişe nazaran farklı arayışları beraberinde getirmektedir. Kinetik rüzgar heykelleri, kumdan heykeller, buzdan heykeller farklı tasarım yaklaşımlarından bazılarıdır.

• Su Öğeleri:

Günümüz şehir yaşantısı içerisinde, pek çok mimar tasarımlarına doğal elemanları dahil etme çabası içerisindedir. Havuzlar ve çeşmeler alışveriş merkezleri, meydanlar, parklar gibi açık alanların popülaritesini artırmaktadırlar. Havuzlar ve su bahçeleri genellikle durgun yüzeylerde tasarlanırlar; fakat çeşmeler, akıntılar ve şelalelerle bir arada kullanılarak, sesli ve ışıklı bir hale getirilebilirler. Meydanlar ve parklarda; şelaleler, su duvarları, su kanalları, durgun havuzlar, su tünelleri ve çeşmeler gibi suyun çeşitli şekilleri kullanılabilir.

Süs havuzları formal veya doğal, geometrik veya organik şekilde olabilirler. Toprak zemin içerisine yerleştirmek için uygundur.

Çeşmeler mekanların küçük olduğu yerlerde kullanım için idealdirler. Bulundukları mekanda odak noktası oluştururlar. Üç

Heykel aydınlatması, Japonya

İşaret levhası örneği, Japonya

Park planını gösteren işaret levhası, Business Park, Glasgow, UK

Dairesel su ögesi örneği, Sydney, Avustralya

Geçiş üstü plato gölgelik örtüsü, Konak Meydanı, İzmir

tip çeşme tipi vardır: Yükselen fışkiyeler, aşağı doğru düşenler ve ikisinin kombinasyonu.

Çeşmeler tasarlanırken engelli kullanıcıların da gözönünde tutulması gerekir. Çeşmeler, engellilerin kullanımına da müsade edecek şekilde 85-95 cm. yükseklikte tasarlanabilirler. Muslukların 85 cm. yükseklikte olması, tekerlekli sandalye kullanıcılarının erişimi için yeterli olacaktır.

Şelaler su görünüşleri içerisinde genellikle hareket ve ses yaratmak için kullanılırlar.

Su kanalları şelale ve süs havuzu gibi iki farklı görünümünü birbirine bağlamakta kullanılırlar.

Su bahçeleri süs havuzlarına benzerdir, fakat özellikle suda yaşayan bitkilerin yetiştirilmesinde kullanılırlar.

• Üst Örtü Öğeleri:

Gölge sağlama, yağmurdan korunma, dinlenme, pasif rekreasyon ve mekana üçüncü boyut sağlama gibi fonksiyonları vardır. Tek ya da modüler halde, konsol, yapı saçağı, çadır ve asma çelik yapılar olarak tasarlanabilirler. Pergolanın tipine göre çatılar üzerine bez, branda, bambu, kamyş ve hasır örtüler ile PVC ürünü yapay çatı örtüleri döşenebilir veya bitkiyle ör-

tülebilir. Pergolalarda kullanılan sarılcı bitkiler, pergolanın estetik özelliğini kuvvetlendirici bir etki yapmalarının yanı sıra, kullanıcılar için konforlu bir ortam sağlarlar.

Sonuç

Şehir mekanları biçimlenmiş şekli ve sahip olduğu donatı elemanları ile mekan kullanıcılarının sosyo-kültürel ve estetik açıdan eğitici, işlevsellik açısından yönlendirici ve giderek şehir kültürünü olumlu yönde oluşturucaı gibi bir dizi önemli görevi olduğu açıktır. Bu nedenle şehirsel tasarımın önemli bir parçası olan kentsel donatı elemanlarının tasarımı, üretimi ve mekan içindeki konumunun planlama-tasarım sürecinden soyutlamayacağı gerçeğinin göz ardı edilmemesi gerekir.

Donatı elemanlarının bir araya getirilişinde eleman seçimine özen gösterilmelidir. Donatı elemanları tek tek değil bir bütünü oluşturan parçalar olarak değerlendirilmeli ve kamusal mekanlarda konumlandırılmalıdır.

Kötü görünüşlü, bakımsız, uyumsuz, kötü kullanılan kent mobilyalarının ve kentsel mekanların sorumluluğu hepimize aittir. Bu konuda hepimize görevler düşmektedir. Önemli olan bu bilince ulaşmaktır. Sağlıklı, modern, yaşanabilir çevreler yaratmak bizim elimizdedir. ■

Kaynaklar:

1. Yıldızci, Ahmet, C., 2001. Kent Mobilyaları Kavramı ve İstanbul' daki Kent Mobilyalarının İrdelenmesi, I. Uluslararası Kent Mobilyaları Sempozyumu (9-10-11 Mayıs), İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayını, İstanbul, 29, 29-34.
2. Mueller, Jonathan and Hatch, Dell, R. , June 2003. Decorative Sheet-Metal Panels, Journal of Landscape Architecture, 28, 28-30.
3. Sanoff, Henry, 1991. Visual Research Methods In Design, p. 74, Van Nostrand Reinhold Press, New York, ISBN: 0442238274.
4. Harris, Charles W., Dines, Nicholas T. And Brown, Kyle, 1998. Time-saver standards for landscape architecture : design and construction data, Second edition, McGraw-Hill publishing company, ISBN: 0070170274.
5. Nelischer, M., Weinberg, S. And Coyle, G., A., 1985. The Handbook of handscape architectural construction, p. 90, Architectural Foundation Press, Washington, ISBN: 0-941236-09-9.
6. Wagner, Jed, 1999. Maintenance Checklist for Greenways and Urban Trails, Denver Parks and Recreation Department, <http://www.americantrails.org/resources/greenways/MaintCheck.html>.
7. United Nations Enable, 2005. DESA: Gateway to Social Policy and Development: Person with Disabilities, Accessibility for the Disabled, A Design Manual For A Barrier Free Environment, Urban Design Considerations; Street Furniture, <http://www.un.org>
8. Holy Mountain Trading Company, 2000. History of pools and fountains, <http://www.holymtn.com/fountain/history.htm>
9. Nash, Helen, 1997. The Complete Pond Builder: Creating a Beautiful Water Garden (Our Garden Variety), Planning Ponds, Fountains, Waterfalls, and Water Gardens, Use a water to bring your outdoor space to life, <http://www.demesne.info/Improve-Your-Home/Water-Features/Planning-ponds.htm>
10. Wicksteed Leisure Limited, Litter Bins, http://www.wicksteed.co.uk/product-sections/8_outdoor_furniture/outdoor_furniture/index.html#litter
11. Wagner, Jed, 1999. Maintenance Checklist for Greenways and Urban Trails, Denver Parks and Recreation Department, <http://www.americantrails.org/resources/greenways/MaintCheck.html>.
12. http://www.coaster-net.com/pics/bgw/signage2_coasterclint.jpg
13. Outdoor Art, NYCJPG Daily Archive, <http://www.nycjpg.com/2003/pages/0607.html>
14. http://www.cbk.pan.wroc.pl/RF151_www/tenerife_pictures/santa_cruz_sand_sculpture.bmp
15. Ice sculpture a cold reminder of seal hunt, <http://www.ifaw.org/ifaw/general/default.aspx?oid=164880>
16. http://www.clydebankrebuilt.co.uk/projects.html?pid=119&c=viewImage&image_id=110
17. http://www.chicagotraveler.com/chicago_millennium_park_pictures.htm

Derleyen: İnci Uzun, Ar. Gör.
DEÜ Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü

2006 Avrupa Kentsel Kamusal Mekan Ödülleri

"Avrupa Kentsel Kamusal Mekan Ödülleri", Avrupa kentlerinde en dikkat çekici kamusal mekân tasarımlarını bir araya getirmekte ve tanınmasını sağlamakta; kentsel mekânların kamusal niteliğine yeni bir değer vermek adına, ortak kullanımını ve aktivitelerini arttırmayı ve günlük hayatın parçası olarak kentli kimliğinde yer almasını sağlamayı amaçlamaktadır.

Ödül, iki yılda bir CCCB - Centre de Cultura Contemporània de Barcelona tarafından Institut Français d'Architecture (Paris), The Architecture Foundation (Londra), Nederlands Architectuurinstituut (Rotterdam), Architekturzentrum Wien ve Museum of Finnish Architecture (Helsinki) işbirliği ile Avrupa Komisyonu'nca desteklenen GAUDI (Government, Architecture and Urbanism: Democracy and Interaction) programı çerçevesinde verilmektedir.

2006 yılında verilen 4. ödüller, Avrupa'da 2004 ve 2005 yıllarında tamamlanmış olan kamusal mekânların tanıtılmasını amaçlamaktadır. Yeni tasarlanmış / yeniden düzenlenmiş bu mekânların kamu malı veya kamunun serbestçe girebildiği yerler olması gerekmektedir. Ödül için sunulan projelerin seçim ölçütleri, belirli bir mimari görüş açısını yansıtmamaktadır. Jüri işlevsellik, kentsel belleğe uygunluk, halkın projeye katılımı ve projeyi kabulü, fiziksel veya sembolik engelleri kaldırma ile kentsel dönüşüm/gelişim sağlama kapasitesi gibi koşulları değerlendirmeye almaktadır.

Türkiye'den "Tarihi Karaalioglu Parkı ve Çevresi Koruma Geliştirme Projesi" (Tasarım: Hüseyin L. Kahvecioğlu & Nurbın Parker) ile "İstanbul Modern'in" (Tasarım: Tabanlıoğlu Mimarlık) başvurduğu 2006 yılı ödüller için, 31 ülkeden toplam 207 proje katılmıştır.

Morske Orgulje/Deniz Orgu Eşdeğer Kazanan

Zadar [Hırvatistan], 2005
Tasarım : Nikola Basic, mimar
Yatırımcı: Port Authorities Zadar

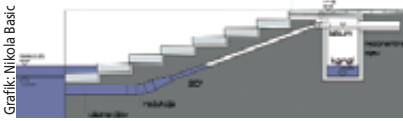
"Önceleri kentin denize aktığı noktada varolan sınır, şimdi bir diyaloga dönüşmüştür. Sınır erimiş, deniz yine kentin bir ögesi haline gelmiştir. Doğal ve yapay öğeler, son derece uygun bir tasarımla bir araya gelerek davetkâr bir mekân oluşturmaktadır." (Jüri raporundan)

Fotoğraf: Nikola Basic

Fotoğraf: Stipe Surac

Grafik: Nikola Basic

imagehack.us ima351

3000 yıllık bir tarihe sahip Zadar kenti, sakinleri tarafından "taş gemi" olarak bilinen bir yarımada üzerinde kuruludur. II. Dünya Savaşı'nda zarar gören kentin yaralarını sarma çabaları, katodik bir yeniden yapılanma çalışması ile sonuçlanmış, deniz kıyısı kesintisiz, monoton bir beton duvar haline dönüşmüştür. Kentsel bir müzik aleti olan "Deniz Orgu" projesi, Zadar kentinin halkının denizle olan ilişkisini güçlendirmesi açısından önem taşımaktadır.

Zadar kentinin turizm potansiyelini arttırmak için adımlardan biri, 2005 yılında kruvaziyer limanının yeniden yapılmasıydı. Bu alanda düzenlenen gezinti yolunda inşa edilen ilginç merdivenler, Nikola Basic'in dalgaların yarattığı enerjinin sese dönüşmesi fikrinin ürünü olan "Deniz Orgu"dur. Proje ekibi, bir akustikçi ve besteci, hidrolikçi ve org yapımcısından oluşmaktadır.

Orgun yer seçiminde, gerekli enerjiye sahip dalgalar üretebilecek rüzgâr ve trafik yönleri dikkate alınmıştır. 70 metre olması planlanan org, yedi bölüme ayrılmış ve kıyı boyunca taş basamaklar içine yerleştirilmiştir. En üstteki basamakların düşey bölmelerinde ise sesin yayılmasını sağlayan donatılar bulunmaktadır. 35 org borusu boru, 7 gruba ayrılmış, her beşli boru grubu ise geleneksel Dalmaçya şarkılarının tonlarında akortlanmıştır. Borular, merkezi bir servis kanalına bağlı tüneller boyunca yeraltına gömülmüştür ve suyun içine batırılmış plastik bir tüpün içindeki hava sütununun, dalgalarca hareketlenen suyun ittirilmesi ile üflenmektedir. Borulardan çıkan sesler, çevreye üstteki basamakların düşey plaklarından çevreye yayılmaktadır. Doğanın kendisi tarafından bestelenen ve çalınan bu ebedi müzik, dalgaların boyutu, şiddeti ve yönlerine bağlı olarak sonsuz çeşitlilik içermektedir. Ba_i_'in projesi, sesi mekânsal bir eleman olarak kullanmakta, kente "ses mekân" olarak önemli bir boyut katmaktadır.

Zadar'daki kent orgu, kent kültürünün gelişimini teşvik etmesi ile birlikte turistleri de çeken bir sanatsal yerleşimdir. İnşasın-

Fotoğraf: Stipe Surac

dan hemen sonra kentlilerce gördüğü ilgi ve turizm rotasında "olmazsa olmaz" bir durak olması ile bu özelliği kanıtlanmaktadır.

Deniz Orgu projesi 2005 yılında Hırvat Mimarlar Birliği tarafından "Bernardo Bernardi" Ödülü'ne değer görülmüştür. ■

Fotoğraf: Jeroen Musch

Grafik: NL architects

A8erna Eşdeğer Kazanan

Zaanstad, Hollanda, 2006

Mimar: NL Architects

Yatırımcı: Zaanstad Programma
Management Dienst Stad

"Kötü bir durum için iyi bir çözüm... Malzeme ve form seçiminde genel/tanımsız kullanımlardan ziyade belirli kullanımlara olanak tanınması için büyük çaba gösterilmiştir. Kullanılan dil otoyolun sunduğu dildir, tasarım mevcut duruma yabancı değildir" (Jüri raporundan)

Koog aan de Zaan, Amsterdam yakınlarında ve Zaan nehri kıyısında bir köydür. 1970'lerin başında buradan geçirilen A8 otoyolu şehri geçmek için kolonlar üstünde yükseltilecek kent dokusunu keskin bir şekilde bölmüştü. Proje, yolun iki tarafındaki bağlantıyı yeniden kurmak ve yolun altında kalan ve 30 yıldan beri kentin içinde bir kör nokta olan mekânı işlevlendirmeyi amaçlamaktadır.

Bu alanla ilgili olarak, halkın dilek ve önerileri, A8erna adında bir belgede toplandı. Genç yaşlı, mahalle sakinleri, yenileme için başlangıç noktası olacak pek çok öneri getirdi. Plan, yerel yönetim ve halkın işbirliği ile geliştirildi.

Yolun altında, doğu-batı yönünde "loveseats", "ramp scape" adı verilen paten havuzu ve oyuncak alanı, breakdance sahnesi, langırt, futbol sahası, basket potası, sokak, süpermarketle birlikte bir kapalı meydan, "mektup kolonları", çiçekçi ve balıkçı, ışık havuzu, diğer bir sokak, heykelsi bir otobüs durağı, mini marina,

Fotoğraf: Jeroen Musch

Fotoğraf: Jeroen Musch

Kaynak: NL architects

"manzara güvertesi", ve nehir bulunmaktadır. Otobanın yanında, doğa deneyimini güçlendiren tepelikleri ile küçük bir park bulunmaktadır. Bunların dışında ise mangal yeri ile bir futbol kalesi vardır.

Teknolojinin, tasarımı özgürleştirilmesi sayesinde kurulan havuz, polis-tiren tabakasının ince ince işlenmesi ve betonun üzerine köpük spreylemesiyle anayolun kenarında küçük bir kütle olarak yer almaktadır.

Kilisenin önünde yer alan yeşil alan oransal olarak yenilenmiş, dükkanları ve fuarları ile daha canlı hale gelmiştir. Tarımsal hayatı simgeleyen ağaçlık bölge geçmişte olduğu gibi konutlarla beraber biçimlendirilmiştir. Meydandaki orijinal kent planı, ışıklı tuğla ve konutların önceleri durduğu yerlerin konumlanmasını belirten öğelerle vurgulanmıştır. Ahşap plakalar, daha önceki yaşama mekânlarının konumunu belirlemektedir. Otoyolun altında kalan alanın kazılması ile oluşturulan mini liman, su ile ana caddenin bağlantısını sağlamakta, "tavan"a canlı yansımalar vermekte, viyadük üstündeki manzara güvertesinden ise kent seyredilebilmektedir.

Toplam 22.500 m2 kamusal mekân ile 1.500 m2 alışveriş alanı içeren A8erna, aynı zamanda 2005 yılı "Çocuk Dostu Projeler" ödülünün de sahibidir. ■

Kaynak: urbanccdb.org

ZwischenPalastNutzung/Volkspalast/ Halk Sarayı Jüri Özel Ödülü

Berlin [Almanya], 2005

Tasarım: ZwischenPalastNutzung/ Volkspalast

Yatırımcı: Sophiensäle, HAU

"Ödül, tasarımcıların yerini alan bir grup kentlinin çabaları için verilmiştir. Kent tarihinin daha az değer verilen anlarını, unutmak ya da kent dokusundan silmek yerine canlandırmaya ihtiyaç olduğuna dikkat çekmektedirler." (Jüri raporundan)

"Cumhuriyet Sarayı", Mimar Prof. H. Graffunder tarafından tasarlanmış ve 1973–1976 yılları arasında Alexander Platz'da inşa edilmiştir. Bu alanda, daha önce bulunan Barok "Kent Sarayı" ise II. Dünya Savaşı'nda hasar görmüş ve 1950 yılında yıkılmıştı. Beyaz cephe kaplamaları, altın tozu katılmış bronz renkli cam cepheleri ile Doğu Alman Cumhuriyeti'nin gurur simgelerinden biri olan bina, parlamentonun yanı sıra bazı kültürel mekânlar, kulüpler, barlar, restoranlar ve konferans salonları da barındırıyordu ve Avrupa'daki emsalleri ile yarışabilmesi için oldukça karmaşık teknik araçlarla donatılmıştı. İki Almanya'nın birleşmesi ile Berlin'de hızlanan yıkım ve yeniden yapım faaliyetlerinden nasibini alan bina, 14 yıl sonra asbest kirlenmesi gerekçesiyle kapatılmış ve altı yıl boyunca metal strüktürü kalınca kadar soyularak kentin tam merkezinde bomboş bir alan haline getirilmiştir.

2002 yılında uluslararası uzmanlardan oluşan bir komisyon ve Alman Parlamentosu'nun işbirliği ile yapılan yıkım ve aynı alana savaşta yıkılmış Şehir Sarayı'nın yeniden inşa etme planları, daha sonra yüksek maliyet sebebiyle ekonomik durgunluğun sona ermesine kadar ertelendi. 1990'lar, eski Prusya Sarayı'nın yeniden yapımı ile mevcut strüktürün korunması uçlarında kutuplaşan tartışmalara sahne oldu. Üçüncü bir görüş ise, bu ikisinden farklı, çağdaş bir çözüm arayışı içindeydi.

Çeşitli sivil toplum kuruluşlarının yürüttüğü kampanyalar sonucu binanın geçici kamusal kullanımlara açılmasına izin verildi. "Berlin'in ne tip kamusal, yeni fonksiyonlar için bir merkeze ihtiyacı var?" sorusu ile geliştirilen ve geçici kültürel aktiviteler

Fotoğraf: David Baltzer

Kaynak: volkspalast.com

Fotoğraf: David Baltzer

için kullanılabilir hale getirilen mekân, çeşitli işlevlerin yanında, dans salonu, opera binası, futbol sahası, tiyatro, yapay göl, televizyon stüdyosu olarak da kullanılmıştır.

"Der Palast der Republik", üzerinde her zaman tartışılan ve anlaşmaya varılan bir mekân olmasının yanı sıra, gelecek için de bir tartışma ve anlaşma mekanı olmuş, kent merkezindeki tarihi binaların sistematik yıkımından ziyade restore edilmeleri konusundaki tartışmaları da alevlendirmiştir. Volkspalast'ın çağdaş kullanımı, hem karar organları hem de tasarımcılar, hem de uygulayıcılar açısından geleceğe ışık tutacak yeni fikirlerle ilişkin bir deneydir. ■

Fotoğraf: Franco Tagliabue

Piazza Nera Piazza Bianca / Kara Meydan Ak Meydan Onur Ödülü

Piazza Nera Piazza Bianca / Robbiano [İtalya], 2005
Tasarım: Ifdesign; Franco Tagliabue Volontè; Ida Origgi; Chiara Toscani
Yatırımcı: Comune di Giussano

"Mekanın yeniden değerlendirilmesi, kiliselerin bu alanlarla bütünleşmeleri gerektiği fikrini, duyarlı bir döşeme ile geliştirmektedir. Avrupa'da kamusal mekânlarda artık var olmayan arabalar da, lastik izleri ile hala buradadırlar." (Jüri raporundan)

Robbiano kentinin ana kamusal mekânı, kentin sembolü olan S.Quirico ve Giulitta kiliselerini bağlayan, ancak projeden önce özellikli bir kimliği olmayan geniş bir alandan ibaretti. Kiliseler yan yana inşa edilmişlerdi ancak aralarından taşıt yolu geçen iki ayrı adada bulunuyorlardı. Proje iki farklı kilise meydanı tasarlamakta, meydanların ikili karakterini vurgularken kamusal mekân niteliklerini de yükseletmektedir.

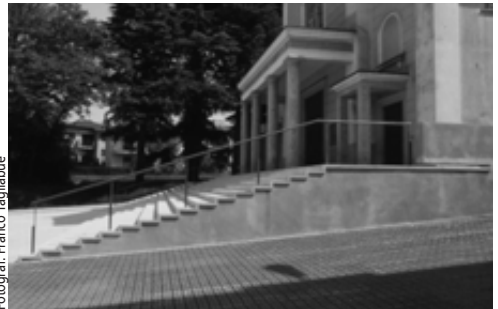
Tasarım, bir beyaz ve bundan daha küçük bir siyah halıdan oluşmaktadır. Bazalttan yapılmış siyah halı, daha küçük olan kilisenin önünde bulunmakta, giriş ile aynı kotta, bir sıra bazalt oturma yeri ile bölünmüş, havuzlu bir meydan oluşturmaktadır. Burada beton oturma yerleri ve bir ağaç ile meditatif bir alan oluşturulmuştur. Taşlar, yönelim sağlayan ana çizgiler ve kaymayı önleyen doku olmak üzere iki tür desen ile işlenmiştir. Ana kilise meydanı is beyaz Trani taşı ile kaplanmıştır. Kilisenin önünde bir basamakla başlayarak daha alt kotlara inen bir halı olarak düşünülmüştür. Bu mekân biraz daha anıtsal nitelik taşımaktadır; çeşitli sosyal etkinlikler için bir tiyatro sahnesi niteliği taşımaktadır. Kilisenin karşısında kamusal mekânı sınırlayan bir dizi beyaz oturma yeri bulunmaktadır. Plazalar arasındaki düzensiz mekân, homojen bir doku oluşturmak amacıyla granit taşlarla kaplanmıştır. ■

Kaynak: If design

Fotoğraf: Franco Tagliabue

Fotoğraf: Franco Tagliabue

Fotoğraf: Paweł Kubiszal

Fotoğraf: Biuro Projektów Lewicki Latak

Yeni Zgody Meydanı - Bohaterów Getta Meydanı Yeniden Tasarımı Onur Ödülü

Yeni Zgody Meydanı - Bohaterów
Getta Meydanı (Yeniden Düzenleme)
Krakow [Polonya], 2005
Tasarım: Piotr Lewicki & Kazimierz Latak
Yatırımcı: Krakow Kenti

"Kamusal mekân, alışılabilir anıtsallık retorik yerine, daha yakın ve insan ölçekli öğeleri ile çevresel sanat ve kentsel çevre arakesitinde sunulmaktadır. Hiçbir-şey empoze edilmemekte, sadece mekânın anısı sunulmaktadır." (Jüri raporundan)

"Yeni Zgody Meydanı - Bohaterów Getta Meydanı" yeniden tasarım projesi, arşivlerdeki filmlerden ve resimlerde görüldüğü ve hayatta kalanlardan dinlendiği kadar ile Krakow gettosunun tarihi yorumlanmıştır. Nazilerin 1943'te Yahudi Getto'sunu kapatmalarından sonra Zgody Meydanı, terk edilmiş eşyalarla dolmuştur. Bu proje sandalyeler, çöp kutuları, trafik ışıkları gibi gündelik hayattan nesnelerin mekâna yerleştirilmesi ile meydanın hikâyesini anlatmayı amaçlamaktadır. Bu nesneler olağan işlevlerinden sıyrılarak yokluk, eksiklik duygusunu uyandırmaktadırlar. Bağlılarından kopmuş, modernize ancak hala eski olan bu eşyalar, kamusal mekâna ve anılar deposuna yerleştirilerek sembolik bir atmosfer yaratılmaktadır. Mekânın öyküsü artık varolmayanların anısı, sıradan objelerin meydana birikimi ile yaşatılmaktadır. □

Fotoğraf: Paweł Kubiszal

Kaynak: Biuro Projektów Lewicki Latak

Kaynaklar:

<http://urban.cccb.org>
<http://www.arkitera.com>
Jüri Raporları (CCCB Arşiv Belgeleri)
Nikola Basić, "Deniz Orgu" proje raporundan (CCCB Arşiv Belgeleri)
Stamach, Ivan (2005). Acoustical and musical solution to wave-driven sea organ in Zadar. 2. Alp Adriyatik Akustik Birliği Kongresi ve 1. Hırvat Akustik Birliği Kongresi, 2005, Opetije, Hırvatistan. (ulaşılabilir Kaynak: Temmuz 2006, www.microfusa.com)
urban.cccb.org
<http://www.europaconcorsi.com/db/pub/scheda.php?id=10583>

Özgen, Sinan (2006). "Berlin'de Bir Yap-Boz Oyunu: Cumhuriyet Sarayı". Yapı, sayı:296.
<http://www.urban.cccb.net>
<http://www.arkitera.com>
http://www.volkspalast.com/_vp/aktuell.htm
http://www.volkspalast.com/_vp/h01.htm
Piotr Lewicki & Kazimierz Latak, "Zgody Meydanı" proje raporundan (CCCB Arşiv Belgeleri)

*Yazılı ve görsel malzemenin sağlanmasına katkıda bulunan CCCB'ye teşekkür ederiz.

Hümeysa Birol Akkurt, Yrd. Doç. Dr.
DEÜ Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü

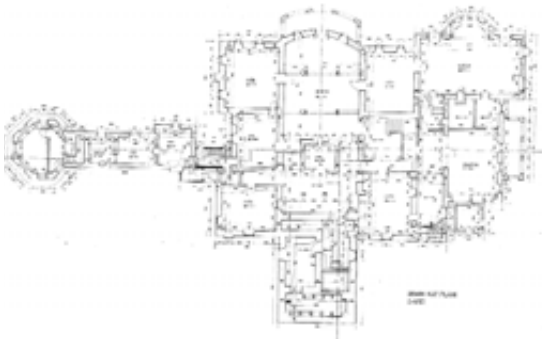
Bir Yok Oluşun Öyküsü; Paterson Konutu

Son yılların giderek önem ve değer kazanan "koruma-rehabilitasyon" söylemleri, bugüne ulaşabilmiş tarihsel yapı stokunun düzenlenmesi, kullanımı ve topluma kazandırılması üzerine fikir üretmektedir. Ancak mevcut koruma söylemi, mimarlık gündemindeki etkinliğini pratikte yapıların korunmasında gösterememektedir. Birçok tarihi alan ya da tekil yapı, taşıdıkları koruma değerleri ve üzerlerinden sürdürülen tartışmalara rağmen, ekonomik (finans yaratamama ve rant kaygısı), yasal (koruma - imar tüzük ve kanunları) ve idari (mülkiyet, kullanım hakları) problemler nedeniyle atıl bir noktada duruşlarını sürdürmektedir. Tarihi yapıların var oluş süreçlerinde yaşanan bu problemlerin takibi ve kamuoyunun bilgisine sunulması, toplum olarak kültürel değerlerimize sahip çıkabilmemiz ve benzer süreçlerin yaşanmasını engelleyebilmemiz için gerekli ve önemlidir. Bu noktadan hareketle yazı kapsamında, İzmir - Bornova yerleşiminde varlığını sürdüren, etkileyici mimarisi ve çevresel etkisi ile 19.yüzyıl Batılı toplumuna ait bir yaşam kesitini yansıtan Paterson Konutu'nun, kentin ve hareketli gündelik yaşamın merkezindeki terk edilmişliği, sahip olduğu kültürel değerlere yok oluşunun öyküsü aktarılmaktadır.

Paterson Konutu, 1859 tarihinde İzmir'e yerleşen İskoç asıllı Paterson ailesi tarafından 19. yüzyılın son çeyreğinde inşa ettirilmiştir. Yapının görkemli algısı dahilindeki farklı üsluplara sahip kütleleri, mal sahibi John Paterson'un planlama ve inşa aşamasına direkt katılımı ve kararsız tavrı ile açıklanmaktadır. Paterson'un yapının daha ihtişamlı ve gösterişli olması konusundaki ısrarcı tavrı nedeniyle ön cephenin yedi kez yıkılıp tekrar inşa edildiği belirtilmektedir. (Calcas, 1983, s.33)

Oldukça geniş bir arazi içinde yer alan Paterson konutunda, farklı ifade ve üsluplar taşıyan kütlelerin asimetrik bir düzen dahilinde kurgulandığı gözlenmektedir. Ana yapı olarak nitelendirilebilen ve yapıya yaklaşımları karşılayan iki katlı kütle, batı yönünden benzer karakterde iki katlı kütle ile, doğu yönünden ise içinde kule ve tek katlı şapelin de yer aldığı üç katlı kütle ile çevrelenmiştir. Yapının ana kütlelerinde ve batı kanadında Batılı bir ifade gözlenirken, doğu kanat yerel mimari üslupla biçimlenmiştir.

Yapının kütle ve cephe karakterlerinde izlenen bu ikili ifade, işlev dağılımı ile de desteklenmiştir. Batılı üslupla tasarlanmış

Zemin Kotu Planı

Giriş Kotu Planı

ana yapı ve batı kanadında ailenin toplumsal statüsünü ifade eden prestij mekanları yer alırken, doğu kanadı ailenin özel kullanım alanlarına ve servis birimlerine hizmet etmektedir. Giriş aksında yer alan ana kütle bir yandan batı ve doğu kanatlarına açılım sağlarken, diğer yandan zengin iç mekan düzenlemelerinin gözlendiği yemek ve balo salonu, dinlenme mekanları, oyun salonu gibi prestij mekanlarını barındırmıştır. Ana kütleyle lineer bir şema ile bağlanan batı kanadında birbirine geçiş sağlayan ve balkonlarla geniş araziye açılım veren yatak odaları yer almıştır. Kütle cephe organizasyonunda yerel ifadenin izlendiği doğu kanadı da lineer bir şema ile ana kütleyle bağlanmıştır. Bu kanadın zemin katında konumlanan, birbiri üzerinden ulaşılabilen mekanların banyo / hamam olduğu düşünülmektedir. Giderek azalan mekan gabarileri, altıgen mermer zemin kaplamaları ve son mekanın duvar yüzeyinde gözlenen tesisat parçaları bu savı doğrular niteliktedir. Yapının 1940'lardaki kullanımına tanık olan E. De Jongh, yapının doğu kanadını oluşturan kütlelin Stanley Paterson ve eşinin özel kullanımına hizmet veren ana suit olarak hizmet verdiği belirtmiştir.

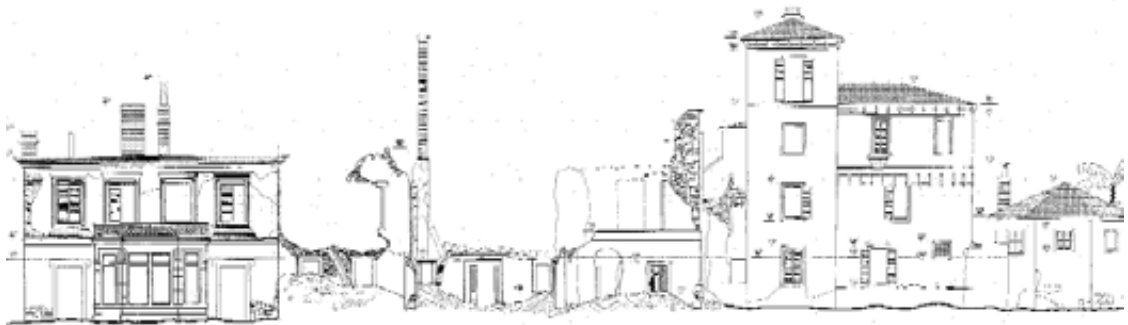
Paterson konutunun etkileyici mimarisinin bir diğer unsuru da iç mekan düzenlemeleridir. Günümüze ulaşamamış olan bu düzenlemeleri yapının konut kullanımına tanıklık etmiş kişilerden ve eski fotoğraflardan tespit etmek mümkündür.¹ Yapının prestij mekanları olarak tanımlayabileceğimiz salonları zengin bitkisel bezemelerin yer aldığı silme ve göbekler, geometrik ve renkli tavan köşe armaları, mermer başlıklı plasterler ve pik gövdeli şömineler süslemiştir. Paterson Konutu'nun zengin iç mekan düzenlemelerinin yanı sıra konuk odalarında yer alan çini panolarla kaplı mermer duş tekneleri, mobilyaları, avizeleri ve her bir salonu süsleyen yedi adet piyanosu yapının etki ve mimari değerlerini güçlendiren unsurlardır.

Yapının kütle-cepheyi iç mekan düzenlemeleri ve mekansal dağılımı bir arada değerlendirildiğinde, topluma açık bölümlerde Batılı ve gösterişli, ailenin özel kullanımına hizmet veren bölümlerde ise yerel ve yalın bir ifadenin benimsenmiş olması Paterson ailesinin sosyal hayattaki duruşlarını aktarması açısından ilginçtir. İnşa edildiği dönemde hakim olan çok kültürlü yapıyla örtüşen bu ikili duruş, yapıyı çağdaş kılan ve döneminin toplumsal özelliklerini yansıtan bir unsur olması nedeniyle önemlidir.

Paterson Konutu ve içinde yer aldığı büyük arazi, 19.yy sonu-20. yüzyıl'ın başlarını kapsayan zaman diliminde, Bornova hat-ta İzmir Levanten topluluğunun gözde buluşma mekanlarından biri olmuştur. Paterson ailesinin Levanten topluluğu içindeki konumu konutu, gösterişli balo salonlarında partilerin, geniş arazide golf turnuvalarının düzenlendiği bir buluşma noktası haline getirmiştir. Konutun ev sahipliği yaptığı hareketli sosyal yaşam 1. Dünya Savaşı ve takip eden gelişmelerden etkilenmiş ancak sonlanmamış, ailenin 1958 tarihinde İzmir'i terk edişlerine dek sürmüştür. Yapı, konut kullanımını takiben 1968-1972 tarihleri arasında NATO kuvvetleri çalışanlarının ofis ve lojman binası, 1973 tarihinden sonra ise Süsler firmasının halı fabrikası olarak kullanılmıştır. (Yesügey, 1996, s.72) Yapının strüktür sisteminde, özellikle halı fabrikası olarak kullanıldığı dönemde ahşap kirişli döşemeler tarafından taşınan ağır ve titreşimli makineler nedeniyle, ciddi bir yorulma oluşmuştur.

Yapının işlev değiştirmesi esnasında ortaya çıkan bir diğer olumsuz gelişme, dönemin hakim anlayışına paralel oluşan rant kaygısı ve değişen imar uygulamaları sonucu, geniş arazinin bütünlüğündeki çözülmedir. Özellikle 70'li yıllarda yapı parselinde ifrazlar gerçekleşmiş, arazinin kuzey bölümü parsel lenerek satılmış, bu esnada emsalin ve gabarinin arttırılması sonucu yapı çevresi apartman dizileri ile çevrelenmiştir. Yapı arazisinin ölçeğini ve fiziksel çevresini değiştiren bu gelişmeye rağmen yapının günümüzdeki terk edilmişliğine yol açan önemli etkenler; geçirdiği yangınlar, yasal ve idari süreçteki tıkanıklık ve süreç içinde maruz kaldığı vandal eylemlerdir. Yapıdaki ilk ciddi kayıp, 1970'lerin sonlarına doğru, ön giriş cephesinin dekoratif elemanlarının sökülerek yok olmasıdır. Bu olayı, 1979 tarihinde takiben gerçekleşen yangın iç mekan elemanlarında ve kısmen strüktür sistemde hasar meydana getirmiştir. 1979 sonrası işlevsiz kalan yapının önemli oranda yok olmasına neden olan ikinci yangın 1986 tarihinde gerçekleşmiştir. Bu yangın sonucu yapının ana kütlesi ve Batı kanadı büyük ölçüde yok olmuş, doğu kanadı ise zarar görmüştür.

Paterson konutunun atıl bir konumda terk edilmiş hale gelmesinde, geçirdiği yangınlar ve fiziksel tahripler kadar etkin olan bir diğer unsur, mülkiyet / rehabilite / işlev olguları üzerinden oluşan kısır döngüdür. Yapının bugünkü durumunu da belirle-

Güney Cephesi, 1922 yangını sonrası

yen belirsizlik, 1978 tarihinde İzmir Valiliği tarafından kültürel amaçlı kullanım amacıyla kamulaştırılmasını takip eden süreçte başlamıştır. Kamulaştırma işlemlerinin gerçekleşmesi sonucu mülkiyeti Maliye Hazinesi'ne geçen yapı ve arazisinin ifraz sonucu iki parsel ayrılması, tarihi yapının Bornova Kültür Merkezi olarak işlevlendirilmesi, diğer parselde ise mevcut yapıyla uyumlu bir Konservatuar Binası inşa edilmesi kararlaştırılmıştır. Ancak bu noktadan sonra, yapının kullanım amacı, mali kaynak yaratımı, genel planlama stratejileri dahilindeki yeri gibi farklı nedenlere bağlı olarak kurumlar arasında el değişimine süreci başlamıştır.

1978 tarihinde Kültür Merkezi olarak tanımlanan işlev gereği Kültür Bakanlığı'na tahsis edilen yapı, 1983 tarihinde Devlet Türk Musikisi Konservatuarı olarak işlevlendirilmek üzere Ege Üniversitesi'ne devir edilmek istenmiş, mal sahiplerinin "kamulaştırma amacına çelişen devir" gerekçeli itirazı üzerine talep geri çekilmiştir. Mülkiyetin devrinde yaşanan bir diğer yanlış, 1984 tarihinde Maliye tarafından mülkiyet tahsisinin Kültür Bakanlığı'ndan alınması ve 1985'de turistik amaçlı kullanım ön şartıyla Turizm Bankası A.Ş.'ne verilmesidir. Ancak, 1986'da Banka'nın "yapının %50'sinin harap olması, restorasyona imkan bulunmaması, şehrin merkezine uzaklığı nedeniyle turizm açısından çekiciliğe sahip olmadığı ve tüm bu nedenlerden dolayı Kalkınma Planlarına ters düştüğü" gerekçeli talebi üzerine bu tahsis de geri çekilmiştir. Bir yanda kurumlar arası el değişimleri yaşanırken, 1988 tarihinde mal sahipleri "1978'teki kamulaştırmayı takiben arazinin doğal değerlerinin yitirildiği, arazideki müdahalelerin kamu yararı gözetmediği, kültürel amaçlı herhangi bir yatırım yapılmadığını" öne sürerek mülkiyetin iadesi hususunda dava açmıştır. Dava sonucu mal sahiplerinin lehine karar çıkması ve yasa gereği gayrimenkulün iadesi konusunda 5 yıllık süreç başlamış, bu nedenle planlama ve projelendirme çalışmaları hızlandırılmıştır.

1992 tarihinde hayata geçirilen planlama kapsamında restoras-

yon projeleri hazırlanmış, öncelikle doğu kanadının basit onarımı gerçekleştirilmiş, ana kütle ve batı kanadının restorasyona yönelik projelendirme ve uygulama işleri ise ihale edilmiştir. Hazırlanan ve uygulamaya geçirilen restorasyon müdahalesinde ayakta kalan doğu kanadının sağlamlaştırılması, büyük oranda yok olan ana kütle ve batı kanadının tamamen yıkılan kısımlarının betonarme karkas sistemle yeniden inşası öngörülmüştür. Yüklenen yeni işlev kapsamında bazı mekanlar birleştirilerek total hacimler elde edilmiştir. Bu noktada değinilmesi gereken bir husus, gösterilen çabanın yok olma sürecindeki yapının geri kazanımı için atılan olumlu bir adım olduğu gerçeğine rağmen, müdahale kapsamında mekansal kurgusunda öngörülen değişimlerin ve restorasyon pratiğinde benimsenmeyen çimento esaslı takviye malzemelerin kullanımının tartışılabilir nitelikte oluşudur. Bununla birlikte, bu noktaya değin olumlu bir sürece giren yapının geri kazanım çabası, mülk sahiplerinin mülkiyeti iade talepleri ile ortaya çıkan yasal problemler nedeniyle sekteye uğramış, restorasyon müdahalesi durdurulmuş ve yapının bozulma süreci yeniden başlamıştır. Yapının çevresinde gerçekleştirilen yeşil alan düzenlemeleri, yapı çevresinin çehresini bir ölçüde iyileştirmiş olsa da, yapıya yönelik herhangi bir iyileştirmenin hatta korumanın olmayışı endişe vericidir.

İlk bakışta, Bornova yerleşim merkezindeki yoğun yapılaşmanın içinde topluma nefes alacak bir bölge sunan kısıtlı bir yeşil alanın ortasında gibi algılanan yapı, aslında noktasal bir çöküntü alanı haline gelmiştir. Paterson Konutu, dış mekana açılmalar veren kontrolsüz boşlukları ve şantiye bütününde herhangi bir koruma önleminin sağlanmamış olması nedeniyle evsizlerin barınağı haline gelmiştir. Barınma eylemi dahilinde yapıya zarar veren bu kullanım, içinde yer aldığı yeşil alanın rekreatif kullanımını da engellemektedir. Önlem olarak boşluklara yerleştirilmiş tabela parçaları, taş bloklar ve benzeri malzeme ile yapıya girişin engellenmesi çabaları ve beden duvarlarında göze çarpan duvar yazıları ise çevresel etkiye sahip bu yapıya ni-

Kuzey Cephesi, 20.yy

Güney Cephesi, 20.yy

Güneybatıdan bakış, 2006

Güney Cephesi, 2006

teliksiz bir imaj yüklemektedir. Yapının yok oluşuna katkı koyan bir diğer unsur, restorasyon uygulamasının tamamlanmadan durdurulması nedeniyle mevcut imalatlarda oluşan bozulma ve malzeme kaybıdır.

İnşa ve kullanım süreci yukarıdaki şekilde özetlenen Paterson konutunu korunması gerekli kültür varlığı haline dönüştüren değerler; dönemin popüler mimari anlayışlarını sergileyen ve farklı kültürlerle referans veren üslubu, etkileyici iç mekan düzenlemeleri, dönemin sosyal yaşamını bizlere aktaran kurgusu ve gerek yapı gerekse içinde yer aldığı geniş arazisi ile sahip olduğu çevresel etkidir. Detaya inildiğinde, kullanıcısının ait olduğu sosyo-kültürel duruşu mekansal olarak tanımlaması nedeniyle aidiyet, içinde barındırdığı farklı yapıım teknikleri ve malzemeler ile belge ve farklı dönemlerde geliştirilmiş kurgusu ile çok katmanlılık değerlerini de içermektedir. Ancak tüm bu değerler yapının yok olma sürecini durduramamış, hatta belki de

içinde yer aldığı arazinin ölçeği ve çevresel etkisi nedeniyle sahip olduğu yüksek rant yasal ve ekonomik zorlukların beslediği bu olumsuz süreci hızlandıran bir etken olmuştur. Ancak asıl düşündürücü olan nokta, bu sürecin bir çok tarihi yapının ortak kaderi oluşudur. Bu noktadan bakıldığında Paterson konutu ve benzeri bir çok kültürel değer, kurumlar ve tüzel kişiler arasındaki anlaşmazlıklar, ihmaller, el değiştirmeler gibi engellerin doğurduğu zaman kaybı sonucu yitirildiği algılanmaktadır. Bu nedenle, koruma pratiği içinde yer alan kurum ve kuruluşların, profesyonellerin, mülk sahibi ve müteşebbislerin uzlaşma platformunda buluşmaları ve tarihi mirasımıza kurumsal / kişisel çıkarlardan arınarak, ortak bir noktadan bakarak sahip çıkmaları önemlidir. Göz göre göre yok olmakta olan kültürel değerlerimize sahip çıkmak, tarihimizi gelecek nesillere aktararak geçmişin deneyimlerini hatırlatmak böylelikle mümkün olacaktır. □

Kuzey girişi, 2006

İç mekan

Dipnot:

¹Yapının özgün kullanımı ve mimari nitelikleri E. De Jongh, C. Encer, A. Giraud. D.W. Aliberti'nin bilgi aktarımları ışığında derlenmiştir.

Kaynaklar:

- Birol Akkurt, Hümeysra (2004). 19. Yüzyıl Batılılaşma Kesitinde Bornova ve Buca Levanten Köşkları Mekansal Kimliğinin İrdelenmesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, D.E.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir
- Calcas, Evelyn, (1983). Gateways to the Past, Houses and Gardens of Old Bornova, İzmir: Bilgehan Basımevi
- Ersoy, İnci Kuyulu, (2002). "Cultural Contributions of the Levantines in Izmir", 19.yy'da Mersin ve Akdeniz Dünyası, Mersin: Mersin Üniversitesi Yayınları, s.73-78.
- Yesügey, Cengiz. Bozoglu, Tülin. (1996, sayı:440) "Kurtarılmaya Çalışılan Bir Tarihi Miras: Paterson Köşkü", Arkitekt Dergisi, Ankara: Nokta Dergi Grubu Yayınları, s.71-75.

Ahmet Küçük, Ar.Gör.
DEÜ Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü

Değişen Tasarım İfade Araçlarının Mimari Tasarım Stüdyosundaki Yeri

Giriş

Son 10 yılda, özellikle mimari tasarım stüdyolarında, mimari tasarım ürünlerinin ifade ediliş şekli ile ilgili birtakım değişiklikler olduğu görülmektedir. Öğrenciler farklı ifade denemeleri ile ürünlerini sunmaktadırlar. Bu farklılıkları anlamak için, mimarlığın doğasından gelen ve bilinen, jenerik araçlarla yapılan ve artık geleneksel diyebileceğimiz tasarım sürecine ait temsillerin incelenmesi yeterli olmamaktadır. Farklı olarak adlandırılan bu temsiller, 30 yılı aşkın süredir gündemi meşgul eden ve özellikle mimarlıkta son 10 yıl içinde inanılmaz bir ivme kazanan bilgisayar ve buna bağlı BDT (Bilgisayar Destekli Tasarım) ve BDMT (Bilgisayar Destekli Mimari Tasarım) araçları ile gerçekleştirilmektedirler. Mimari temsil alanındaki bu değişiklik, kontekste uygunluk açısından bakıldığında çok olumlu potansiyeller yaratacak gibi görülsede, değişen temsil ortamının sorgulanması ve kullanım kriterlerinin belirlenmesi açısından incelenmeye en açık konulardan birisidir. Konunun ana inceleme alanları olarak;

- Mimarlık pratiğindeki kullanımı,
- Eğitimdeki etkisi,
- Bir temsil aracı olarak geliştirilmesi (yazılımsal ve donanımsal)

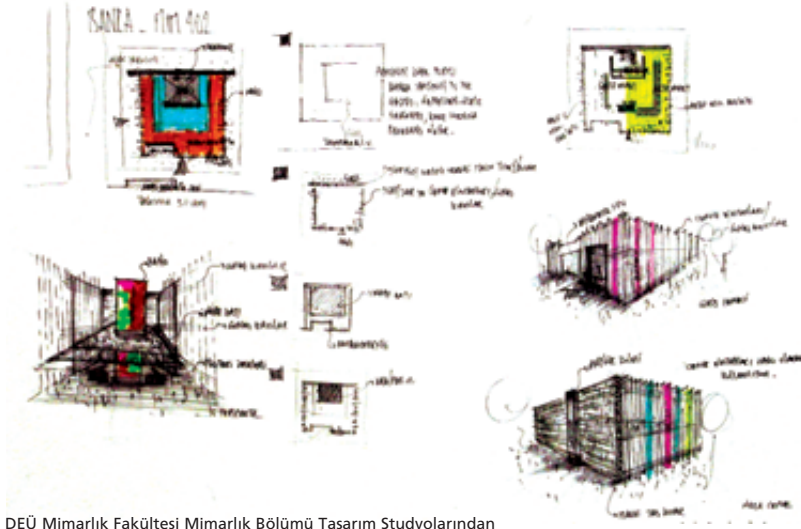
olmak üzere temel başlıklar oluşmuş durumdadır. Mimarlıkta BDT'nin eğitim alanındaki kullanımı, konunun en vurgulu kısmını oluşturmaktadır. Tartışmalar yalnızca ülkemizde değil tüm dünyada bir tasarım problemi olarak anılmakta ve çeşitli organizasyonlarca çözüm üretilmeye çalışılmaktadır. Bu organizasyonlardan bazıları "ACAADIA", "ASCAAD", "CAAD Futures", "CAADRIA", "eCAADe", "SIGRADI" 'ıdır.

Eğitim kurumları da, meslek pratiğine uygulayıcılar yetiştirme görevini üzerine alarak bu konuda büyük sorumluluklar taşımaktadır. Eğitim alanında temsil aracı ve ortamı olarak bilgisayarlar ve BDT araçları kullanımına ilişkin çeşitli yaklaşımlar söz konusudur. Çok genel olarak, BDT kullanımını savunan ve BDT kullanımına temkinli yaklaşan tutumlar olmak üzere iki ana kutup bulunmaktadır. Savunucu yaklaşımlarda, BDT alanındaki gelişmelerin tasarım alanına yaptığı olumlu etkilerin geliştirilmesi yönünde düşünce ağırlıklıyken, temkinli yaklaşımlarda, eğitimde asıl görevin geleneksel yöntemlerin öğretilmesi olduğu, geleneksel yöntemler öğretildikten sonra BDT kullanılması gerektiği yönünde bir düşüncenin ağırlıklı olduğu kabul edilebilir.

Durumun bu haliyle bu yazı, bugün mimarlık eğitimine yeni başlayan birinci sınıflar haricinde, temsil imkânları serbest bırakılmış olsa da, geçen 10 yıl içinde bile nasıl olması gerektiğine tam olarak karar verilememiş bir konuyla ilgili bireysel gözlemlerden oluşmaktadır. Mimari tasarım eğitiminin en önemli göstergelerinden biri olan ve adına mimari sunum, temsil, ifade, prezantasyon, vb. dediğimiz, mimarlıkta tasarımları aktarmaya yönelik her türlü çalışmanın yeni durumları incelenme alanı olarak yeni açılımlar sunmaktadır. Mimarlığın geleneğinde bulunan ve kullanılagelen tasarım ifade ve araçları, bugün birçok alternatif çağdaş aracın yanında bile hala etkin olarak kullanılmaya devam etmektedir. Alternatif çağdaş araçlar olarak nitelendirilebilecek, bilgisayar ve benzeri sayısallaştırıcı, sanal ortam araçları da bir başka yoldan tasarımı ifade etmeye yarayan araçlar olarak kullanılmaktadır. Bu ikili durum devam ederken, temsil ve temsil araçları açısından bu konunun irdelenmesi gerekmektedir.

Gelişme

Temel olarak öğrenci-tasarımcının ait olduğu eğitim döneminin amacına uygun olarak, mimari tasarım çalışmalarını minimum ölçüde tanıttak şekilde tamamlaması amaçlanan bir durumdur. Böylelikle imgeleminde oluşturduğu ve geliştirdiği tasarımlar ve BDT araçları kullanımına ilişkin çeşitli yaklaşımlar söz konusudur. Çok genel olarak, BDT kullanımını savunan ve BDT kullanımına temkinli yaklaşan tutumlar olmak üzere iki ana kutup bulunmaktadır. Savunucu yaklaşımlarda, BDT alanındaki gelişmelerin tasarım alanına yaptığı olumlu etkilerin geliştirilmesi yönünde düşünce ağırlıklıyken, temkinli yaklaşımlarda, eğitimde asıl görevin geleneksel yöntemlerin öğretilmesi olduğu, geleneksel yöntemler öğretildikten sonra BDT kullanılması gerektiği yönünde bir düşüncenin ağırlıklı olduğu kabul edilebilir.

DEÜ Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü Tasarım Studyolarından

minı kendisi dışındakilere ifade etmesi mümkün olabilecektir. Mimarlık alanındaki en önemli göstergelerinden biri grafik ifadedir. Grafik ifadenin yanında yazılı ifade, sözlü ifade, vb bulunmaktadır. Ancak köklü geleneğinden de gelen bir güçle ve en somut gösterge olarak grafik temsil, ağırlığını korumaktadır. BDT araçlarının da güçlendirdiği temsil türünün grafik temsil ortamları olarak gelişmesi bunu desteklemektedir.

Tasarımda ifade ve tasarım ifade araçları tasarım ürünüyle doğrudan ilgilidir. Tasarım ifade araçlarını yetkin kullanabilme, tasarımcının zaman içinde tasarım yeteneği ile birlikte gelişmesini gerektiren bir yetenek olarak görülmektedir. Mimarlık eğitiminde birinci sınıftan başlayarak devam eden ve çoğunlukla grafik temsile yönelik birçok ders bulunmaktadır. Bu haliyle temsil tasarım eyleminin ayrılmaz bir parçasıdır. Bunu doğrulamak adına, herhangi bir araçla ifade edil(e)memiş tasarımların, tasarımcısının imgeleminden başka hiçbir yerde hiçbir zaman var olamayacağını söylemek yanlış olmaz. Ya da kötü ifade edilmiş tasarımların iyi ifade edilmiş tasarımlara göre daha dezavantajlı durumda değerlendirilebileceğini söyleyebiliriz. Tasarım temsilleri de tasarımın kendisi kadar tasarlanabilmeye açık bir ortamdır. Tasarımlarını ön plana çıkaracak çalışmalar üretmek her tasarımcının hakkı ve fark yaratabilme aracı olmaktadır.

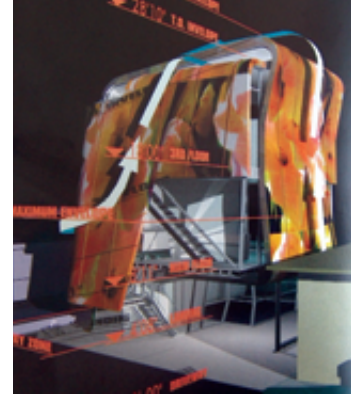
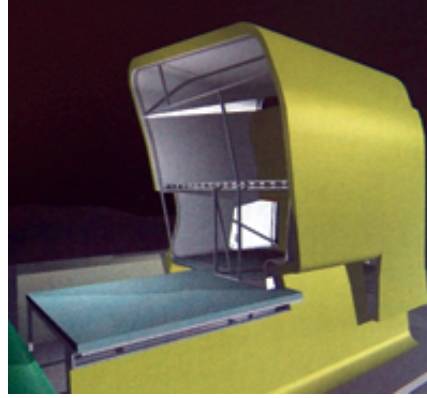
Yaklaşık 10 yıl kadar önce –ki BDT mimarlık alanında etkilerini yeni gösteriyordu- tasarım temsillerinde, bilgisayarla sunum kısıtlanarak ve geleneksel araçları kullanmaya yöneltilerek temsil problemi çözülüyordu. Kısıtlama, çizim ifade araçlarının geleneksel araçlardan seçilmesiyle yapılıyordu. Örneğin "Çizimlerkalem cinsi araçlarla, çini mürekkep kullanarak,kağıt kullanılarak yapılacaktır" gibi sunumla ilgili istenenler listesi hazırlanması çok garip bir durum değildi. R. Faruk ŞAHİN ve İlhan KESMEZ'in de belirttiği gibi benzer bir kısıtlama uygulaması, bir dönem mimari proje yarışmalarında da uygulanmıştı.²

Temsillerde renk kullanımını tamamen ya da kısmen kısıtlayan yarışma şartnameleri ile karşılaşmak mümkündü. Bazı şartnameler iki boyutu (2D) içeren temsilleri (plan, kesit, cephe, vb) rensiz isterken, diğerlerinde serbest bırakabiliyordu. Yarışma projelerindeki bazı kısıtlamaların amacı, BDT ile içeriksiz fakat etkileyici fotoğrafik gerçekçiliği olan perspektiflerin etkilerinden korunmak olarak düşünülmüş olsa gerekti. Tasarım stüdyolarındaki kısıtlamaların amacı ise, başka bir yönden yaklaşarak, en azından eğitimde geleneksel araçları veya mimarlığın doğasından gelen ifade araçlarını kullanmanın gerekliliğini ve zorunluluğunu vurgulayarak çözüme yönelmektir.

Eğitim kurumlarında ise BDT ve BDMT çok önemli görülüyor, fakat sunumların geleneksel ve alışlageldik yöntemlerle yapılması isteniyordu. BDT araçlarının ilk dönem yeteneklerine bakınca aslında hem mimarlık pratiğindeki isteklere hem de eğitim alanındaki temkinli duruma hak vermemek yanlış değildi. Çünkü BDT araçları başlangıç dönemini çok yetenekli ve alternatifli bir biçimde geçiremiyordu. Yani geleneksel yöntemlerle yapılan çizimlerin dijital bir ortamda, başka bir yeni araç kullanılarak yapılmış halinden başka bir durum yoktu ortada. Üstelik geleneksel çizimlerdeki insan hassaslığı ve yeteneksel katılımı da bulunmadığından tekdüze ve ruhsuz temsiller olarak çok eleştiriliyordu. Kısaca BDT, ilk aşamada geleneksel temsillerin güçlü altyapısına alternatif olmayı başarabilmişti.

İlk zamanlarda sanal ortam ifade araçlarının tasarım sürecini dönüştürdüğünü söylemek çok doğru olmayacaktır. Tasarım eğitimi üstlenmiş kurumlarda kullanımını sorgulamak başlı başına bir araştırma konusudur. Gerçek değişimi bilgi teknolojilerinin gerçek etkisi olan dönüştürücü gücü açığa çıktığında görmek mümkün olabilecektir. Bunun için de belli bir altyapının oluşması gerekecektir. Kimilerince tasarım araçlarında bu beklenmedik sayılabilecek gelişmelere, çok farklı ve olumlu bakan kesimler de bulunmaktadır. W. Mitchell gibi konunun uz-

Denari - Vertical Smooth House (Manuel Gausa ve Jaime Salazar, Housing)

manlarının düşüncesi de yeni ve uzun bir sürecin başladığı yönündedir.³

Bilgisayarlar ve bilgisayarlarla yapılan temsil farklı bir dil mi sunmaktadır? İlk başlarda bilgisayarla yapılan temsillere gösterilen tepkiselliği tetikleyen bir faktör olarak, sanal temsil araçlarının, geleneksel araçların bir uzantısı olarak doğmamış olması ve bilişim teknolojilerine bağlı ve tekil olarak ortaya çıkması gösterilebilir. Bu durum, geleneksel ifade araçlarını kullanan ve savunan kesimlere sanal temsil araçları hakkında hemen bir bilgi sahibi olma, kullanma yetkinliği verme imkânını tanımamıştır. Böyle hızlı gelişen bir ortamda, yeni araçlarla yapılan temsilin niteliği de sorgulanır durumda kalmıştır. İlk başlarda tasarım sürecine yönelik olmasa da sadece temsili değil, üretim biçimini ve tasarım sürecini değiştirmeye hazırlanan bir araçla karşılaşılmış olunmaktaydı.

Sorunlar

Mimari tasarım ve ifadesi, geleneksel araçlarla yapılırsa, mimari tasarım eğitiminin amacına daha etkin ulaşacağı düşüncesi bugün etkinliğini yitirmiş durumdadır. Mimarlık eğitimi veren kurumlarda geleneksel araçlar ağırlıklı eğitim verilmeye devam edilmektedir. Ancak öğrenciler tarafından yapılan grafik temsillerin durumu farklılıklar göstermektedir. Önceleri BDT kullanılmazken bir süre sonra kısmen bilgisayarla yapılan veya tamamen bilgisayarla yapılan sunumların sayısı artmaya başladı. Bunda genel çizim eylemlerinin dışında, mimarlığa yönelik görselleştirici bilgisayar programlarının sayısının artması da etkiliydi. Öğrenciler -kısıtlanmış olsa bile- öncelikle tasarım sunumlarında minimum istenenleri geleneksel ifade araçları ile yapıyorlar, daha sonra ilave olarak bilgisayarla ifadeye yöneliyorlardı. Bilgisayarlarla yapılan üretimlerde daha çok perspektif, üç boyutlu çalışmalar (3D) ve görsel gerçekliğe yönelik kullanımlar etkindi. Bir yandan daha etkili ve görsel açıdan etkin bir sunum amaçlanırken, bir yandan da geleneksel yollarla yapılması zor veya zaman alan ifadeler (perspektif, aksonometri, vb) gerçekleştiriliyordu. Bu kullanım haliyle, geleneksel yollarla üretilen tasarımlar, tasarımın sonunda, yani final aşamasında,

bilgisayar sayesinde dijitalleştiriliyor ve sunuma hazır hale geliyordu. Ancak tasarım probleminin çözümünün geliştirilmesi aşamasında, tüm tasarım sürecine yayılmış bir BDT desteğinden ve kullanımından söz etmek ilk aşamada çok mümkün gözükmemekteydi.

Ancak tasarım ifade araçlarına eklenen bu yeni araç, tasarım sürecine eklenilebilir ve değiştirici bir güce sahip olduğunu kısa zamanda göstermiştir. Zaten bilgi teknolojilerinin yapısında bulunan dönüştürücülük gücü ile tasarım sürecinin her aşamasına uyum sağlamaya çalışan bir yapıda gelişen BDT araçları, sonuç ifade aracı olmaktan çok, tasarım sürecinin her aşamasında geleneksel ifade araçlarının yerine kullanılabilme olanağı sağlayan bir araç olmaya başlamıştır. Tasarım sürecinin, yapım sürecinin en soyut, düşünsel ve aynı zamanda kavramsal aşaması olduğu düşünülürse, yeni araçların tasarım sürecini de değiştireceği gerçeğini de görmüş olmamız gerekmektedir.

Daha sonraki aşamalarda, ifade aracı olarak bilgisayarın tasarım sürecinde daha etkin kullanılması dönemi başladı. Bu şu demektir; bilgisayar ve bilgisayarla mekan üretimi, tüm süreçte yayılarak kullanılıyordu. Yani "bilgisayar destekli çizim", "bilgisayar destekli tasarım" kavramına dönüşüyordu. Bugün artık temsil sınırlaması bulunmamaktadır. Öğrenci-tasarımcılar temsil için her türlü aracı rahatlıkla kullanmaktadırlar.

BDT kullanarak yapılmış tasarımların değerlendirmesinde sadece 3D ve üretilmiş imajların renkliliği tek başına temsil kavramını tanımlamamalıdır. Bu tür sunumlar özellikle geleneksel temsil yöntemlerine alışkın olanlarda etkileyici olmakta, hatta tasarım kalitesi yetkin olmayan ürünleri çarpıcılığı ve etkileyici ile maskeleymektedir. Bu tür bir etkilenme sonucu olarak, tasarım değerlemesinin farklı yöne kayma tehlikesi vardır. Hatta bu durumun tersi de mümkündür. Yani geleneksel yolla iyi temsil edilememiş yetkin bir tasarım, temsil albenisi olmadığından geri planda kalabilmektedir. Ancak, yine de kontekste bağlı olarak gelişen temsil araçlarını kullanmak daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

Yanlış bilinenlerden biri de bilgisayarlar yardımı ile mekân üretimi, BDT ve diğer eylemlerin, tasarım eylemini çok kolaylaştır-

Foreign Office - Virtual Office (Manuel Gausa ve Jaime Salazar, Housing)

dığı düşüncesidir. Böyle bir düşünce nitelikli tasarım üretimi için söz konusu olamayacaktır. Temsil medyasının küçülmesi veya denetiminin daha merkezileşmiş olması dışında değişen bir şey bulunmamaktadır. Özellikle sanal temsil araçlarını kullanmayanların, sanal ortamları hazır birtakım çözümler sunan araçlar olarak nitelemesi doğru bir yaklaşım değildir. Kolay olan, üretilmiş tasarımın görselleştirilmesi, revizyonu ve paylaşımı, vb. gibi kavramlardır. Bunlar da asıl tasarım üretiminin devamında gelişen kavramlardır.

Tasarım sürecinin kısalması durumu ise mümkün gözükmemektedir. Tasarımın ifade edildiği medya olarak sanal ortamda, mimari tasarımın bitmiş olması ifadenin de tamamlandığı anlamına gelmektedir. Bunu iki şekilde yorumlamak mümkündür; BDT ile yapılan mimari ifadelerde, tasarım ve sunum senkronize gelişmektedir.

Öneriler

Çözüm olarak, gelişen mimarlık ortamına bağlı, BDT'nin yeni ve kalıcı bir temsil aracı ve ortamı olduğu kabul edilmelidir. BDT'ye yönelik eğitimlerin mimarlık fakültelerinde verilmesi gerekmektedir. Mimarlık eğitiminin ilk yıllarındaki sınıflarda giriş aşamasında bilgilendirici ve tanıtıcı, bununla birlikte son sınıflara yakın dönemlerde mimari tasarım derslerine yönelik olarak tamamlayıcı bir dersin bulunması faydalı olacaktır.

Tasarımların denetimi sırasında bilgisayar desteğinin nasıl alındığına ilişkin denetim sağlanmalıdır. Yetkin kullanılıp kullanılmadığı belirlenmelidir. Tüm tasarım sürecinde kullanılıp kullanılmadığı eğitimci tarafından bilinmesi gereken bir konudur.

Tasarım dersi yürütücülerinin BDT hakkındaki bilgileri artırılmalı, BDT araçlarını kullanabilmeleri ya da bilgisayarla yapılan temsil imkânları hakkında bilgi sahibi olmaları sağlanmalıdır.

Bilgisayarla yapılan temsillerin standartları belirlenmelidir. Değişen temsil medyasının fiziki bir ortam olmaması bunu zorlaştıracaktır. Böyle olmasına rağmen belli standartlar konulabilmesi gerekmektedir.

Bilgisayarla sunum yapılabilmesi için imkânlar yükseltilmeli ve donanımlar artırılmalıdır. Bilgisayarla sunum ortamları hazırlanmalıdır. Bunun için sanal tasarım stüdyoları kurulması faydalı olabilir.

Okullarda stüdyo eğitimi dışında bilgisayar kullanımı teşvik edilmelidir. Mimari temsil kavramını ufak çaplı yarışmalar ile pekiştirmek faydalı olacaktır. Böylelikle tercih edilen temsil ortamlarını görmek mümkün olabilecektir.

Bütün bunlara ek olarak, geleneksel temsil yollarını kullananları, BDT araçları kullananlarla herhangi bir karşılaştırma içinde değerlendirmek, faydacı bir tutum olmayacaktır. Mimari temsil açısından yetkin bir sunum için, hangi ifade aracının kullanıldığının pek bir önemi yoktur. Bu yüzden temsili sağlanmış bir ürünle ilgili özel bir istek veya kısıtlama yoksa (dijital olması, geleneksel yollarla üretilmiş olması, vb) tasarım her türlü ifade edilebilir. Mimari tasarım, tasarım probleminin ortaya konduğu andan itibaren, tüm tasarım sürecinde, tasarımcının, kendini mesleki disiplin sınırları içinde özgür hissedebildiği ölçüde gelişebilecek bir eylemdir. Bu yüzden hangi araç kullanılırsa kullanılsın önemli olan başarılı bir ifade ve ifade edilenin değeridir.

Referanslar:

ACADIA	Association For Computer Aided Design In Architecture
ASCAAD	The Arab Society for Computer Aided Architectural Design
CAAD Futures	Computer Aided Architectural Design Futures
CAAD Futures	Computer Aided Architectural Design Futures
CAADRIA	The Association for Computer Aided Architectural Design in Asia
eCAADe	Education and research in Computer Aided Architectural Design in Europe
SIGRADI	Sociedade Ibero-Americana de Gráfica Digital

² R. Faruk ŞAHİN, İlhan KESMEZ, "Türkiye'de Bilgisayar Destekli Tasarıma İlişkin İtirafar", MİMARLIK Ocak-Şubat 2005, sayı:321, s.49

³ MITCHELL, W., Computer-Aided Architectural Design, Mason/Charter Publishers, USA, 1977

Gökçeççek Savaşır, Ar. Gör.

DEÜ Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü

İzmir'i Hatırlamak – İzmir'den Öğrenmek

Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, 3-5 Mayıs 2006 tarihleri arasında gerçekleşen 'İzmir' temalı Mimarlık Şenliği kapsamında İlhan Tekeli ve Doğan Tekeli'nin "İzmir'de yaşamak / İzmir'i düşünmek" başlıklı söyleşiye ev sahipliği yaptı. Tekeli kardeşler İzmir üst başlığına hem kişisel hem de mimarlık ve planlama disiplinlerinden açılımlar yaptılar. Nasıl 'İzmirli' olduklarını, nasıl 'İzmirli' olduklarını, İzmir'de geçirdikleri çocukluk ve ilk gençlik yıllarının dünyayı algılayış ve kavrayışlarındaki önemini, üniversite öncesi aldıkları nitelikli eğitimde İzmir'in rolünü, 1950'li yıllarda İzmir'deki mesleki deneyimlerini paylaştılar.

Söyleşide aktardığı anılarında Doğan Tekeli çoğunlukla ilk gençlik yıllarında İzmir'de aldığı eğitimi ile, üniversite yılları ve sonrasında deneyimlediği İzmir mimarlık pratiği üzerinde dururken; İlhan Tekeli 'İzmir' temasını, "şehrin formu nasıl gelişti, problemleri nelerdir" gibi klasik bir şehircilik konuşmasından çok, "kişisel tecrübeye dayanarak bir kenti nasıl öğrendim ve bu öğrenme benim teorik düşüncelerime nasıl katkıda bulundu" şeklinde tanımladığı daha analitik bir yaklaşımla ele aldı. Her ikisinin de konuşmalarında İzmir'e ait ilginç anekdotlar, isimler ve detaylar belirgin olsa da - bir üst ölçekten bakıldığında ya da bir tür söylem analizi yapıldığında - söyleşide Doğan Tekeli'nin mimar kimliğinin oluşumunda İzmir'in rolü; İlhan Tekeli'nin kendi hayatı üzerinden İzmir'in "kent antropolojisini" kavramsallaştırması öne çıkıyordu.

Doğan Tekeli (1929) İzmir'deki eğitimine İnönü İlkokulu'nda başlamış, sırasıyla Gazi Ortaokulu ve Atatürk Lisesi'nde devam etmişti. Tekeli özellikle o yıllarda eğitimin - savaş sonrası ekonomik sıkıntılarının yaşandığı bir dönem olmasına rağmen - hem yurt genelinde hem de İzmir özelinde en önem verilen konulardan biri olduğunu vurguladı. Doğan Tekeli'ye göre Türkiye'deki mevcut okulların tümünde verilen eğitimin yüksek kalitede ve homojen bir yapıda olmasına olanak veren bu anlayış, yeni kurulan cumhuriyetin temellerini güçlendiren unsurlardan biriydi. Ailesi, hocaları ve çevrenin yönlendirmesiyle lisenin fen kolunu seçip, liseden birinciliklerle mezun olduğunda ma-

tematik ve fen derslerinden daha çok felsefe, sanat, kültür, edebiyat gibi alanlara olan ilgisinden dolayı mimar olmaya karar vermişti. İTÜ'de, Emin Onat, Paul Bonatz, Clemenz Holzmeister gibi dönemin önde gelen Türk ve Alman profesörleriyle şekillenmiş klasik bir mimarlık eğitimi almış; yaz stajlarının tümünü ailesi ve çevresinin bulunduğu İzmir'de yapmıştı. Birinci sınıf stajını Yapı Usta Okulu'nda ve İzmir Belediyesi Mimari Proje Bürosu'nda, imar müdürü ve proje bürosu sorumlusu Rıza Aşkan'la Nato Binası'nın detaylarını yaparak tamamlamış; Mithatpaşa Enstitüsü'ndeki ikinci sınıf marangozluk stajından sonra bir dönem tekrar belediyede çalışmıştı. Üst dönemden arkadaşlarının ve asistanlarının - İsmail Utkular ve Doğan Erginbaş'ın (Feridun Kip ile) "Çanakkale Zafer ve Meçhul Asker Anıtı Yarışması (1944)" - yarışmalarda aldığı birincilikler kendisi ve arkadaşları için yarışmalara katılmaya karar vermelerinde önemli role sahip olmuştu. Üçüncü sınıftayken, İzmir'den arkadaş olan Ergun (Unaran) ile hazırladıkları projeye "T.C. Merkez Bankası İzmir Şubesi Yarışması (1950)" birinciliğini Orhan Bolat'ın imzasıyla kazanmışlar, bu birinciliğin verdiği şevkle mezun olduktan sonra da yarışmalara girmeye devam etmişlerdi.

Doğan Tekeli, zorlu ama başarılı mimarlık eğitimi sonrasında 1952'de mezun olur olmaz, yaz stajlarını yapmış olduğu İzmir Belediyesi Proje Bürosu'nda Rıza Aşkan, Harbi Hotan, Ergun Unaran, Yegan Kahya ile çalışmaya başlayıp, belediyenin İzmir Fuarı'ndaki pavyonu, Bahri Baba Parkı'ndaki Şark Kahvesi, Ragıp Erkutlu'nun Mezarı gibi projelerde yer almıştı. İzmir'in, mimarlık faaliyetleri, yayınlar, dergiler, sergiler, kongreler gibi entelektüel aktiviteler açısından İstanbul-Ankara fikir aksının çok dışında kaldığını düşünerek, mesleğine İstanbul'da devam etmeye karar vermişti. Askerlik sonrasında İstanbul'da kurdukları büroyla, arkadaşı Sami Sisa ile uzun yıllar süren ortaklıklarına ilk adımı atmışlardı. Ekonomik açıdan sıkıntılı günler geçirmelerine rağmen, büroda birkaç uygulama haricinde sürekli yarışma projeleri hazırlamışlardı. Tekeli dinleyenlere o dönemi şöyle tarifledi: "Türkiye'deki mimarlık eğilimi çağdaş mimarları ve

projelerini dergi ve kitaplardan, ama daha çok hocalardan ve güncel projelerden takip edip yorumlamak şeklindeydi. Affan Kırımlı, Maruf Önal, Abdurrahman Hancı, Turgut Cansever gibi dönemin mimarlık pratiğindeki önde isimleri, Modern Mimarlığı çağdaşlarını takip ederek öğrenmiş, yorumlamış, katıldıkları yarışmalarda ve uygulamalarında bu projelerin ilkelerini ve dolayısıyla da Modern Mimarlık dilini Türkiye bağlamına sokmaya çalışmışlardı". Doğan Tekeli İstanbul'da, Sami Sisa ve Tekin Aydın gibi bir grup arkadaşıyla - kendi deyimiyle - Turgut Cansever'in adeta müritleri olmuş, onun yanında daha önce okulda duymadıkları Corbu'yla, CIAM Prensipleri'yle ve Modern Mimarlığın daha pek çok ilkesiyle tanışmışlardı. Bu ortamlarda geliştirmeye başladıkları mimari dil ile, Sakarya Hükümet Konağı Yarışması'ndaki ikincilik, - İzmir Şehir İmar Planı Uluslararası Yarışması (1951) uygulama şartları gereği açılan - İzmir Konak Sitesi Yarışması'nda (1955) birincilik ödülü almışlardı. Bu birincilikle, İzmir Belediyesi'nde danışmanlık görevi alıp bir sene uygulama projesi için çalışmışlardı. İzmir Konak Meydanı için açılan Belediye Sarayı Yarışması (1966) da dahil olmak üzere hem İzmir'e ait hem de ulusal altmışın üzerinde yarışmaya katılıp, her seferinde ilk günkü heyecanla kendilerini geliştirmeye çalıştıklarını vurgulayan Doğan Tekeli, uzun yıllar boyunca mimarlık mesleğine duyduğu sevgi ve saygıdan kaybetmeden yollarına devam ettiklerini belirterek konuşmasını sonlandırdı.

İlhan Tekeli (1937), İzmir üzerinden kenti öğrenme biçiminin çocukluk yıllarından başlayarak değiştiğini ve bu 'kenti kavrama' biçiminin dönüşerek zamanla 'kente dair kavramsal bir yapının temellerini oluşturduğunu dinleyenlere şöyle açıkladı: "İçine doğduğunuz aile ortamı, o toplumda kendi sosyal sınıfa göre bir yerde duruyor. O sınıfın üyelerinin toplumla belirli ilişkiler kurmasını sağlayan kanallar, sizi de kente tanıtırıyor, kentle ilişki kurmanızı sağlıyor. Mahalle ölçeğinden başlayan bu kanallar, okudukça, ailenin değişen ilişkileriyle yırtılıyor, yeni alanlara açılıyor. O alanlar sizin hafızanıza kazınıyor,

kentin algısı birden değişiyor ve farklı kavramlarla düşünmeye başlıyorsunuz."

İlhan Tekeli çocukluğunun İkinci Dünya Savaşı sonrası mahrumiyet yıllarında geçtiğini vurgulayıp, "bu çocuk nasıl bir ağ içinde bilmeye çalışıyordu?" sorusuna şöyle bir 'kavramsallaştırma modeli' ile yanıt verdi: "Ailemizin içinde olduğu ilişki ağına baktığımda iç içe geçmiş çeşitli halkalar var. En içte, halamların oturduğu mahallenin olduğu halka var. Böylece ben de iki ayrı mahalleli imajı, bilinci doğmaya başladı. Akraba halkası içinde bir başka halka da İstanbul'da ve Isparta'da olan dayılarımın olduğu halka var... Bu aile halkası en sıkı bağı ve benim kenti algılama problemimi çok önemli bir şekilde çok küçük yaşta değiştirmişti. İkinci çevre - ya da halka - Ispartalılarından İzmir'de yaşayanlar ve özellikle Karantina çevresinde oturanlardı. Bu çevre homojen bir çevre değildi, farklı ailelerden meydana gelen bir gruptu. Kafamda, toplumda farklı katmanların olduğu ve bunların yaşam kalıplarının farklı olabileceği o zaman belirginleşmişti... Üçüncü halka, babamın arkadaşları ve dostlarından meydana gelen bir çevreydi. Bu halka, hem babamın iş yerinden arkadaşlarından oluşan biraz üst-üst ilişkisinin olduğu bürokrat bir grup, hem de babamın şen şakrak arkadaşlarının olduğu daha renkli bir çevreden oluşuyordu. Bu halka, ilk ikisine göre daha az ilişki kurulan bir çevreydi... Dördüncü halka, babamın evde değil de kentin iş merkezinde ilişki kurduğu, siyaset konuşulup tartışılan bir çevreydi. Böyle bir ilişkiler ağında Karantina'da doğmuş bir çocuk olarak İzmir'i tanımaya başlamıştım... Karantina, yahudi mahallesiydi. Bu mahalle içinde tramvay yolu ilişkileri belirliyordu. Karantina tramvay yolu üzerinde, bir tarafında daha geleneksel - hamam, cami, karakol, fırın olan - bir uç, diğer kısmındaysa daha modern - bir iki dükkan, berber, manav, kahve, sinema salonu olan - bir ucu olan iki merkezli bir mahalleydi. Belli klasik sosyal ilişkiler yoktu ve mahalle içi ilişkiler çok sıkı değildi. Onun için, anlattığım sosyal ağ bizim aile için daha çok önemliydi."

İlhan Tekeli kente dair kurduğu kavramsal çerçeveyi dinleyen-

lere çeşitli anekdotlarla desteleterek aktardı. Kent problemleriyle, kentle ilgili karar ve uygulamalarla küçük yaşta evde tanışmalarının, babasının İzmir Belediyesi'nde muhasebe müdürlüğü yapmış olmasıyla yakından ilişkili olduğunu belirtti. Toplumda farklı katmanların olabileceğini, müteahhit bir tanıdıklarının (1940'larda çoğunlukla deniz kıyısında iki katlı köşkerlerin olduğu Karantina'da bulunan ve Sermet Tahsin'e yaptırılmış İzmir'in ilk ya da tek Art Nouveau binası denilebilecek) üç katlı yalısında, başka yerde savaş koşulları nedeniyle bulunmayan, buzdolabı, telefon, yelkenli ve model uçakları gördüğünde kavrıldığından bahsetti. İzmir'den başka kentlerin de olduğunu, bu kentlerin farklı niteliklere sahip olabileceğini bir çocuk olarak fark etmesinin, "temiz İzmir" gibi soyut kavramlarla düşünmeye başlamasının İstanbul'daki dayısının yazlığına gitmesiyle başladığını anlattı. "Bir tarafta İstanbul'daki dayımların kentli ve çok merkezli yaşamı, diğer tarafta Isparta'daki dayımların bahçe içinde yaşamla bütünleşmiş, ama kentte olmayan yaşamı vardı" diyerek çocukluk yıllarında ayırttığı farklı yaşamlar, kent ölçeği ve nitelikleri konusunda bilinçlenmesinden ve kentlilik olgusunu kavramsallaştırmaya başlamasından bahsetti. Kenti algılamasında, ağabeyinin izinde sekiz yıl sonra Gazi Ortaokulu'nda başlayan eğitiminin yeri ve önemini "Gazi Ortaokuluna gitmem, yeni kentin Mustabey, Gündoğdu gibi yeni imar edilen mekanlarının hayatıma girmesine neden oldu" şeklinde vurguladı. Karantina'dan Köprü'deki eski bir İngiliz konağına taşınmalarıyla hem kent içinde doğayla ilişki kurmaya başladığından hem de Giritli ev sahipleri nedeniyle Girit kültürüyle tanışmasını anlattı. "Belirli zamanlarda ailecek gidilen bir yer olan Fuar; yazın deniz banyosu alınmaya gidilen İnciraltı; ve hayatımda daha dışta kalan bir yer olan Karşıyaka'yı çocukluğunun geçtiği Karantina ve yeni kent merkezi dışında, her zaman gidilmeyen kentin üç farklı noktası olarak saptadı.

İlhan Tekeli'nin kent yaşamı için çok önemli olduğunu vurguladığı olaylardan biri halkın katıldığı ve başka kentlerde olmayan 9 Eylül Kutlamaları, diğeri ise bu kutlamaların büyük halk kitlelerinin geçtiği bir törene dönüşmesiydi. Bunu "muhalefetin İzmir'den doğuşu" olarak adlandırıp faal olarak katılmasa da gözlemlendiği bu mitinglere şöyle anlam yükliyordu: "İzmir'in

Basmane ve Cumhuriyet Meydanları miting alanlarıydı. Konak meydanı ise çocukluğumuzda törenlerin yapıldığı, Kurtuluş Savaşı'nın simgesi olan bir alandı." Tekeli, 1950'lerde Rauf Onursal'ın belediye başkanlığı zamanında Sarıkışla'nın yıkılmasıyla yapılan ilk müdahaleden Priştina zamanında yapılan müdahaleye kadar, Konak Meydanı'nın elli yıl belirsiz kaldığına işaret ederek "bir boşluğun bir kenti nasıl dönüştürdüğünün ve nasıl bir dinamik yaptığının anlaşılması için bu örneğin çok iyi anlaşılması gerektiğini" vurguladı. Konak Meydanı, Tekeli'ye göre, "meydanı olmayan bir toplumda, modernleşmenin bir meydan yaratmasının en ilginç örneklerinden biri"; ve etrafında yapılan her bir yapı, "Türk modernleşmesinde bir dönüm noktası" idi. Konak Meydanı örneğini dinleyenlere şöyle kavramsallaştırdı: "Bir boşluk yaratıp, hakim olmayınca, meydan kentin içinde trafiğin çözümsüzlüğünün yaratıldığı bir boşluk olarak kalıyor. O boşluk, olmasa çözümsüzlük de olmayacak. Hakim olamayacağınız bir boşluk oluştursanız, büyük bir dinamik yaratmış oluyorsunuz. İzmir'de işte o boşluğa elli yılda hâkim olabildik."

Konuşmasının sonunda, "beş bin yıllık bir kentin tarihi nasıl yazılmalı?", "hangi kurgu içinde bu tarih kısa ve algılanabilir olarak yazılabilir?" sorularına ancak, "bu kadar büyük bir perspektifi kavrayabilecek 'makro dinamik' kurulabilir mi?", "körfezin çevrelediği bu büyük alanda bir tane mi birden fazla kent mi olur?", "bu kentlerin birbirleriyle ilişkisi nasıl bir dinamik doğurabilir?", "Karşıyaka - Konak gibi iki odaklılık kentteki ilişkileri nasıl belirliyor?", "bu ikilem ne zaman ortadan kalktı?", "nüfusun büyümesiyle ilgili olan kalkınma süreci nasıl?" gibi soruların düşündürdükleriyle şekillenebilecek 'makro bir kurgu' ile cevap verilebileceğini savundu.

Dinleyenlerin sorularıyla sona eren söyleşi hafızalara, mimarlık pratiği ve yarışmalarında etkin rol oynayan Doğan Tekeli'nin İzmir'de başlayan ve uzun yıllardır süregelen meslek yaşamına ait çarpıcı kesitlerle ve çeşitli disiplinlerde önemli çalışmalarıyla yer alan İlhan Tekeli'nin İzmir'den öğrendikleriyle şekillenen kavramlar dünyasına analitik bakışıyla kazındı. Tekeliler'in söyleşi dinleyenlere bir kez daha İzmir'in verimli ve üretken coğrafyasını hatırlatıp, 'İzmirli' olmanın gururunu yaşattı. ■

Ayşen Özuysal, Öğrenci (IV. sınıf)
DEÜ Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü

Foça Kazısı Günlüğü

... Farklı Zamanların Topraklarıyla, Kumlarıyla Örtülmüş Foça Antik Kenti ...

Her gün Arkaik Dönemden kalma bir tapınağı toprakların altından çıkarmak için 08:00' de gidilir kazı alanına, günün nöbetçisinin hazırladığı kahvaltıyı yaptıktan sonra.

Ege kıyılarına bakar Athena Tapınağı Osmanlılar zamanında yapılmış sur duvarının arkasından. Sabah serinliğinde başlanır toprak özenle kazılmaya. Arkaikten, Osmanlı zamanına kadar geçen dönemlerden kalan Seramik parçaları, sikkeler, mimari parçalar çıkartılır. Eğer sabah grifon başının bir bölümü yada tapınağa ait bir arşitrav parçası bulunursa o gün parçaların devamını görebilmek için hızlı ve keyifli geçer.

Molalarda ana kayaya çıkılıp soğuk bir su içilir denize karşı. Denizden tuz ve yosun kokusu gelir. Rüzgar yakıcı sıcaklığı götürse de, yerine kum bulutlarını getirir.

Herkesin bir görevi vardır kazıda; çizim yapan, kazan, çıkan toprakları taşıyan, çıkan seramikleri yıkayıp gruplayan farklı kişilerdir. Kazı alanında da, kazı evinde de en önemli şey iş bölümü ve uyumdur. Herkes aynı amaç için çalışmalıdır.

Gün sonunda bulunan tapınağa ait bir parça günün tüm yorgunluğunu unutturur.

Çıkartılan seramikler yıkanmak üzerine kazı evine götürülür. Parçaların üzerlerinde yapanların parmak izleri vardır. Bu izler onların eşsiz olmasını sağlar. Bu eşsizlikleridir onları değerli kılan. Parça yıllar sonraya onu yapanın kimliğini ve yapıldığı zamanın izlerini getirir.

Güneş etkisini yitirmeye başladığında biter arazideki çalışmalar. Tüm malzemeler kazı evine taşınır. Beş çayı sessiz geçer, yorgundur herkes. Akşam yemeğinde herkes kazı evindedir yine. Yemekten sonra etüt saati için lambalar getirilir. Parçaların analizi ve bir sonraki günün planlaması yapılır.

Haftanın her günü böyle geçer, birbirinin aynı. Ama kimse zorunluluktan orada değildir, istediği için oradadır. Kazıların sürekliliği; tüm olumsuz koşullara karşın orada çalışanların özveriyle sağlanır. Aramak, öğrenmek, bulmak heyecan verir onlara. Bulunanlar bir kanıttan, bir buluntudan daha fazlasıdır onlar için. Onlar yaşamı kanıtlarlar, yaşanmışlığı ve yaşadığımızı. Yani tıpkı, dünün, bugünün ve yarının bir ispatı gibi...

Bir kitap gibi... Yıllar önce bir yerde saklanmış bir el yazması gibi... ■

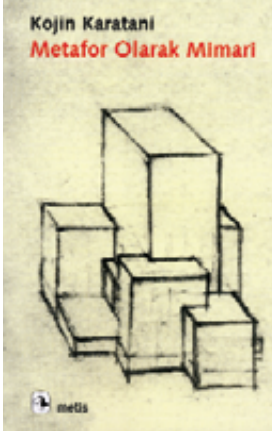

<http://edebiyat.ege.edu.tr>

<http://edebiyat.ege.edu.tr>

Metafor Olarak Mimari Dil, Sayı, Para

Özgün adı : Architecture as Metaphor
Language, Number, Money
Yazar : Kojin Karatani
Ebatlar : 13x19.5
Sayfa : 214
Çeviri : Barış Yıldırım
Yayıncı : Metis Yayınları

Adından da anlaşılabilir gibi klasik disiplinlerden hiçbirine kolaylıkla yerleştiremeyecek bir kitap. Evet, bildiğiniz mimari var kitapta, ama dilbilim, matematik ve iktisat da, hatta Platon'dan Kant'a, Marx'tan Wittgenstein'a zevkli bir felsefe turu da var.

Kitabın temel kavramı "mimari irade". Batı'nın düşünce geleneğine uzak bir ülkeden, bu tür bir iradenin olmadığını söylediği Japonya'dan bakan Karatani, Batı geleneğinin temelinde, Platon'un "oluş" karşısında "yapma"yı - kararsızlığı

ve belirsizliği bertaraf edecek bir "yapı" oluşturma girişimini - öne çıkarışını görüyor. Batı felsefesinin tarihi boyunca mimari kökenli mecazların saplantı derecesinde tekrarlanışını, kaotik görülen bir "oluş" içinde düzeni ve yapıyı yeniden kurmaya yönelik "akıldışı" bir seçimin sonucu olarak görüyor. Bu bakımdan yapıbozumculuğa dahil edilebilir Karatani'nin çalışması. Ne var ki o burada kalmak-tansa, kendini Kant'ın başlattığı ve Marx'la Wittgenstein'ın da bambaşka biçimlerde sürdürdüğü eleştiri geleneği içine yerleştiriyor. Çünkü kurma ve inşa etme iradesini bir yanıyla da olumluyor Karatani. Romantikler gibi "oluş"u olumlayarak çıkmaktan yana değil yapma'nın karşısına - zaten oluşun da kaotik bir şey olmadığını, saptanabilir bir biçimi olduğunu ileri sürüyor.

Mimaride Estetik

Özgün Adı : Estetica Dell'architettura
Yazar : Roberto Masiero
Ebatlar : 13,5x21cm
Sayfa : 232
Yayıncı : Dost Kitabevi / Sanat Estetik Dizisi
Çeviren : Fırat Genç

Vitruvius'un öncüsü olduğu kuramsal mimarlık yazıları bin yedi yüzlerde mimarlık estetiği diye tanımlanagelen özerk disipline dönüştü. İnsanlığın uygarlık tarihinden ayrı tutulamayacak inşa etme, yapı kurma edinimi bu kavrayış çerçevesinde ele alıyor tanınmış mimarlık tarihçisi Masiero. Teknik aklın komut estetiği olarak tanımladığı mimarlık kavramını işlevsellik temelindeki bir yaşamsal ihtiyaç olmaktan "arkitektonik" yararlılık ve güzellik nesnesi olmaya uzanan bir yelpazede inceliklerle çözüm-lüyor. Sembolik bir gönderge evrenini, yapıların temel öğelerini dönüştüren bir okuma pratiği içinde, Batı'nın kanonik mimari anlayışlarından çağdaş yapıların öncü ve cüretkar karakterine bağlayan bir estetik tarihi.

Sinan'ın İstanbul'u

Kitabın Adı : Sinan'ın İstanbul'u
Yazar : Reha Günay
Ebatlar : 11.5x20.5
Sayfa : 248
Yayıncı : Yapı-Endüstri Merkezi
Dil : Türkçe

Osmanlı Mimarisini taçlandıran yapıtlarıyla kültür ve mimarlık tarihimize benzersiz katkılar sağlayan Mimar Sinan'ın yapıtlarının büyük çoğunluğu ve en seçkinleri dönemin başkenti İstanbul'da gerçekleşmiştir.

"Sinan'ın İstanbul'u", Mimar Sinan'ın İstanbul'daki yapıtlarını tanımak isteyenler için bir gezi kitabı olarak kurgulandı. Tarihi yarımada'nın merkezinden başlanarak İstanbul altı bölgeye ayrıldı ve yapılar gezi rotasına uygun bir sıraya kondu. Bölüm girişlerinde yer alan haritalarla yapıların konumlarını ve birbirleriyle olan ilişkilerini izleme kolaylığı sağlandı.

Osmanlı mimarlığının Sinan'ın elinde nasıl bir gelişme gösterdiğini ve kendinden sonraki mimarlar üzerindeki etkileri bu kitap eşliğinde yapılacak keyifli bir gezi ile izlenebilir.

